

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Faculty of Humanities

Eka Vardoshvili
Mikheil Kurdiani

Paradigmatic and Sintagmatic
Aspects
of Iconology
of Saint Andrew the First-Called
and Saint Nino

Publishing House "UNIVERSAL"

Tbilisi 2009

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ეკა გარდოშვილი
მიხეილ ქურდიანი

წმინდა ანდრია პირველწოდებულისა და
წმინდა ნინოს სახისმეტყველების
პარადიგმატული და
სინტაგმატური
ასპექტები

გამომცემლობა „ანიპრესალი“
თბილისი 2009

მონოგრაფია „წმინდა ანდრია პირველწოდებულისა და წმინდა ნინოს სახისმეტყველების პარადიგმატული და სინტაგმატური ასპექტები“, წარმოადგენს მცდელობას ლიტერატურათმცოდნეობის პოზიციიდან იმანენტური, მკაცრი და შემოწმებადი მეთოდების გამოყენებით იქნეს შესწავლილი საქართველოს ორ განმანათლებელთან დაკავშირებულ სახეთა (resp. ნიშანთა, სიმბოლოთა) სისტემები, როგორც პარადიგმატული, ასევე სინტაგმატური თვალსაზრისით, მათი პოვნიერების ორივე „მართებულ არეში“ აგიოგრაფიასა და მხატვრულ ლიტერატურაში.

წიგნი განკუთვნილია ზოგადი ლიტერატურათმცოდნეობისა და ლიტერატურის ისტორიის სპეციალისტთათვის, საუნივერსიტეტო განათლების სამივე საფეხურის სტუდენტთათვის და მკითხველთა ფართო წრისათვის

**რედაქტორი საქართველოს მეცნიერებათა
ეროვნული აკადემიის
წევრ-კორესპონდენტი, პროფესორი
ელგუჯა ხინთიბიძე**

- © ეკა გარდოშვილი
- © მიხეილ ქურდიანი

გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2009

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის ბაზ. 19, ☎: 22 36 09, 8(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge

ISBN 978-9941-12-773-1

წინასიტყვა

ლიტერატურათმცოდნეობა მეცნიერებაა, ხოლო ყველა მეცნიერებას, საბუნებისმეტყველო იქნება ის, თუ ჰუმანიტარული, თანაბრად მოეთხოვება კვლევის მეთოდთა იმანენტურობა, სიმკაცრე და შემოწმებადობა (ვერიფიცირებადობა).

ნებისმიერი მეცნიერება კომპეტენტურია მხოლოდ საკუთარი მეთოდის ფარგლებში, რომლის გარეთაც არავერიფიცირებადი ჰიპოთეზების სფეროა.

მეცნიერების აუცილებელი პირობა ობიექტურობაა: ერთსა და იმავე პირობებში, ერთსა და იმავე მასალაზე, ერთი და იმავე მეთოდის კორექტული და ადეკვატური გამოყენებით ჩატარებულმა ცდამ ერთი და იგივე შედეგი უნდა მოგვცეს.

კვლევის შედეგების ვერიფიკაცია ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში მინიმუმ სამ საფეხურს მოიცავს: ვერიფიკაცია მასალით, ვერიფიკაცია სისტემის მოთხოვნებით, ვერიფიკაცია ტიპოლოგიით.

ფაქტის კონსტატაცია რომ მოვახდინოთ: ლიტერატურათმცოდნეობის დარგთაგან მეცნიერულობის კრიტერიუმებს სრულად მხოლოდ ლექსთმცოდნეობა აკმაყოფილებს. ამი-

სი უმთავრესი მიზეზი ის არის, რომ ლექსთმცოდნეობამ იმთავითვე სწორად და ცალსახად განსაზღვრა თავისი კვლევის ობიექტი – ლექსი (და არა პოეზია).

თანამედროვე ლექსთმცოდნეობა თანაბარი წარმატებით იყენებს, როგორც დესკრიფციულ და ტიპოლოგიურ- შედარებით მეთოდებს (რომლებიც მისთვის ტრადიციულია), ასევე ისტორიულ-შედარებით და შინაგანი რეკონსტრუქციის მეთოდებსაც (მეოცე საუკუნის ბოლოდან). ეს მეთოდები ლექსთმცოდნეობაში იმანენტიზმის პრინციპების სრული შესატყვისობით ფუნქციონერებენ. სასიამოვნო მოვალეობად მიგვაჩნია იმის აღნიშვნა, რომ ზოგადი ლექსმცოდნეობის პრინციპებისა და მეთოდოლოგიის ჩამოყალიბებასა და განვითარებაში მეტად თვალსაჩინოა ლექსთმცოდნეობის თბილისური სკოლის წარმომადგენელთა ღვაწლი.

მიუხედავად ლექსთმცოდნეობის მეთოდების მრავალფეროვნებისა და სრულყოფილებისა, ისინი კორექტული და ადეკვატური არის მხოლოდ ლექსის, ანუ ვერსიფიკაციული კონსტრუქტის კვლევისას, და სრულიად არაკორექტული და არაადეკვატური პოეზიაზე მსჯელობისას.

საქმე იმაშია, რომ პოეზია, როგორც ესთეტიკური ფენომენი და როგორც კომუნიკაციის მარკირებული ფორმა, გარდაუვლად შეიცავს გემოვნების ელემენტს, ანუ იმთავითვე გულისხმობს მის აღქმაში სუბიექტივიზმის გარკვეულ დოზას და ე.წ. “შეფასებით” დამოკიდებულებას, ასახულს ოპოზიციურ წყვილებში:

- + გენიალური : - გენიალური
- + შედეგური : - შედეგური
- + მშვენიერი : - მშვენიერი
- + მაღალმხატვრული : - მაღალმხატვრული
- + მხატვრული : - მხატვრული
- + კარგი - კარგი
- + ლამაზი : - ლამაზი და ა.შ. და ა.ა.

ამ ოპოზიციურ წყვილებში შემავალი ლექსემები არა თუ არ წარმოადგენენ საკუთრივ ტერმინებს, როგორც ლექსთმცოდნეობითი თვალსაზრისით, ასევე ზოგადად მეცნიერების პოზიციიდან (ესთეტიკას ჩვენ მეცნიერების პარალელურ სპირალზე მოვიაზრებთ), არამედ არც კი განეკუთვნებიან ამ უკანასკნელთა სემანტიკურ ველებს.

„ლექსის“ და „პოეზიის“ სინონიმური მნიშვნელობით გამოყენება სასაუბრო სტილის მახასიათებელია და სხვა ფუნქციურ სტილებში მისი პოენიერების შემთხვევები, ამ სტილის გავლენით აიხსნება.

რეალურად კი ლექსი იმავე მიმართებაშია პოეზიასთან, როგორც ანატომია და ფიზიოლოგია ადამიანთან: იდენტური ვერსიფიკაციული სისტემით – მეტრული რეპერტუარით, კომპოზიციური მოდელით (resp. სტროფიკით), რითმის სტრუქტურით ანუ ერთი და იმავე ფორმით შეიძლება შეიქმნას უსაზღვრო რაოდენობის ლექსი, დიამეტრულად განსხვავებული ერთმანეთისაგან პოეტიკის, სემიოტიკის თუ სემანტიკის თვალსაზრისით, არაფერი რომ არ ვთქვათ

ფორმით იდენტურ ტექსტთა ეთიკურ, ფილოსოფიურ და იდეოლოგიურ პარამეტრებზე, ან შესაძლო ქვეტექსტებსა თუ ალუზიებზე, ადამიანის გარემომცველი რეალური სამყაროს ათქმის სუბიექტივიზმზე და ა.შ. გარდა ზემოთქმულისა, მათში გარდაუვლად იქნება პოენიერი მკითხველზე ფსიქოლოგიური ზემოქმედების სხვა ბერკეტებიც, რომლებიც არაერთგვაროვან და არათანაბარი ძალის ემოციურ მუხტის აღძრავენ ადამიანებში, ამ უკანასკნელთა ფსიქოლოგიური ტიპის, ინტელექტისა და განათლების დონის, ესთეტიკური პრიორიტეტების, სოციალურ თუ ისტორიულ პროცესებში ჩართულობის ხარისხის და სხვა ანალოგიური მახასიათებლების პირდაპირპროპორციულს.

ლექსთმცოდნეობა, რომელიც ლექსს, ანუ პოეზიის ოდენ ფორმალურ, მატერიალურ რეალიზაციას იკვლევს, ის ვერ „ამოწურავს“ პოეზიას და ისევე შეზღუდულ და არაცალსახა წარმოდგენას იძლევა პოეზიაზე, როგორც ადამიანის ანატომია ან ფიზიოლოგია ადამიანზე ზოგადად და კერძოდ მის სულიერ სამყაროზე.

ანატომიამ და ფიზიოლოგიამ, როგორც ეს მეცნიერებებს (თუ მეცნიერებათა დარგებს) მოეთხოვებათ, იმთავითვე ზუსტად და ცალსახად განსაზღვრეს თავ-თავისი კვლევის ობიექტი (resp. საგანი), კვლევის მიზნები, საზღვრები და მეთოდები. აქედან გამომდინარე არც ერთ მათგანს არ აქვს პრეტენზია ადამიანის ყოველმხრივ და ამომწურავ შესწავლაზე და თითოეული მათგანი იკვლევს ადამიანის მხოლოდ იმ მხარეს რომლის კორექტული და ადეკვატური

ანალიზის საშუალებასაც აძლევს თავისი იმანენტური მეთოდი. რასაც ასევე დაბეჭდილებით ვერ ვიტყვით ლიტერატურათმცოდნეობის შესახებ.

მაგრამ „პირველსა სიტყვასა ზედა მოვიდეთ“: ლექსისგან განსხვავებით, პოეზია არ არის და არც შეიძლება იყოს მკაცრი და შემოწმებადი მეცნიერული მეთოდებით კვლევის ობიექტი. ის, ლიტერატურათმცოდნეობის კი არა, არამედ ლიტერატურული კრიტიკის განსჯის ობიექტია. ლიტერატურული კრიტიკა კი ხელოვნების დარგია და არა მეცნიერების, ისევე, როგორც თავად პოეზია (მათ შორის მხოლოდ ჟანრობრივი სხვაობაა) და მასავეთ სუბიექტივიზმით არის აღბეჭდილი.

ლექსთმცოდნეობაზე, როგორც ლიტერატურათმცოდნეობის ყველაზე მეცნიერულ დარგზე, იმიტომ გავამახვილეთ ყურადღება, რომ გვეთქვა, ლიტერატურათმცოდნეთა შორის მოარული აზრი, თითქოს ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა მეთოდები თავისი სიზუსტით ჩამოუვარდებიან საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა მეთოდებს და ეს გამოწვეულია ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა საკვლევი ობიექტების სფერციფიკით სინამდვილეს არ შეეფერება: რასმუს რასკმა და იაკობ გრიმმა XIX საუკუნის დასაწყისში შექმნეს ჰუმანიტარული მეცნიერების – ლინგვისტიკის კომპარატივისტული ანუ ისტორიულ-შედარებითი მეთოდი, რომელიც თავისი სიზუსტით არ ჩამოუვარდება საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა მეთოდებს.

XX საუკუნეში საკუთრივ ლიტერატურათმცოდნეობაშიც იყო კვლევის ვერიფიცირებადი მეთოდების შექმნის წარმატებული მცდელობები, შეიძლება ისეთი უნივერსალურისა არა, როგორც ენათმეცნიერების კომპარატივისტული მეთოდია, მაგრამ ასევე იმანენტური, და კვლევის გარკვეულ დარგთა თუ სფეროთა სრულად მომცველი („ზღაპრის მორფოლოგია“, „ორმაგი სპირალის, ანუ არსობრივ და მოვლენებრივ ხელოვნებათა თეორია“ და სხვ.) აქედან გამომდინარე, ცალსახად უნდა ითქვას, რომ მკაცრი და ვერიფიცირებადი მეთოდების დეფიციტი ლიტერატურათმცოდნეობაში გამოწვეულია არა ობიექტური მიზეზებით, ანუ კვლევის ობიექტთა სფეციფიკით, არამედ, ძირითადად ორი სუბიექტური მიზეზით:

1) ცალკეული მკვლევრის, ან მკვლევართა მთელი რიგის მიერ ლიტერატურათმცოდნეობის ამა თუ იმ დარგის კვლევის ობიექტის (resp. საგნის) არაადეკვატური განსაზღვრა (იხ. ზემოთ *ლექსისა* და *პოეზიის* მაგალითი) და შესაბამისად კვლევის იმანენტური მეთოდის მიუგნებლობა;

2) ცალკეული მკვლევრის, ან მკვლევართა მთელი რიგის მიერ ლიტერატურათმცოდნეობისა (მეცნიერების) და ლიტერატურული კრიტიკის (ხელოვნება) პრინციპული გაუმიჯნაობა და აქედან გამომდინარე ნიჰილისტური დამოკიდებულება ლიტერატურის კვლევის ვერიფიცირებადი მეთოდებისა და შესაბამისი ფუნქციური სტილის ჩანაცვლების შეგნებული მცდელობა განსჯის ესეისტური მანერით.

როგორ პარადოქსულადაც არ უნდა ჟღერდეს – საქართველოში საკუთრივ ლიტერატურათმცოდნეობითი (მეტიც, უფრო ფართოდ რომ ვთქვათ საზოგადოდ ხელოვნებათმცოდნეობითი) იმანენტური მეთოდების შემუშავების ერთ-ერთ დამაბრკოლებელ გარემოებად იქცა XIX-XX საუკუნეთა მიჯნაზე ისტორიულ-ფილოლოგიური მეთოდის უპრეცედენტო და სწორუპოვარი მიღწევები ძველი ქართული და სომხური ლიტერატურის კვლევაში (აკადემიკოს ნიკო მარის სკოლა).

ამ მიღწევებმა მკვლევართა დიდ უმრავლესობას შეუქმნეს ისტორიულ-ფილოლოგიური მეთოდის უნივერსალურობისა და თვითკმარობის შთაბეჭდილება, რამაც ათწლეულების მანძილზე განსაზღვრა ქართველ ფილოლოგ-ლიტერატორთა არაერთი თაობის მუშაობის მიმართულება. ამ ფაქტმა განაპირობა საქართველოში ლიტერატურათმცოდნეობის გაგება „ლიტერატურის ისტორიად“ და არა „ლიტერატურის თეორიად“ (შესაბამისად ხელოვნებათმცოდნეობა გაიგივდა „ხელოვნების ისტორიასთან“ და არა „ხელოვნების თეორიასთან“) და „თეორია“ ფაქტობრივად იქცა აღწერით და დამხმარე დისციპლინად, რასაც ქართული ლიტერატურათმცოდნეობისა და ხელოვნებათმცოდნეობის ბიბლიოგრაფიებიც ადასტურებენ. არა და ობიექტურად ე.ი. იმისგან დამოუკიდებლად აღიარებს ამას ვინმე თუ არა ე.წ. ისტორიულ-ფილოლოგიური მეთოდი არ განეკუთვნება ლიტერატურათმცოდნეობის იმანენტურ მეთოდთა რიგს.

ყოველივე ზემოთქმულმა განაპირობა წინამდებარე მონოგრაფიის ავტორთა ამოცანა წარემართათ თავისი ლიტერატურათმცოდნეობითი კვლევა მაქსიმალურად მკაცრი და შემოწმებადი იმანენტური მეთოდებით. თუ რამდენად გაართვეს მათ თავი დასახულ ამოცანას, ამის მიუკერძოებელ მსჯელს ალბათ კოლეგები გამოიტანენ.

შესავალი

მეცნიერებაში არსებული ძველი და ურყევი ტრადიციის თანახმად მსჯელობის დაწყებამდე უნდა მოხდეს მსჯელობის პროცესში გამოყენებულ ტერმინთა ცალსახა განსაზღვრება ანუ დეფინიცია. ჩვენს შემთხვევაში უპირველეს ყოვლისა ეს ეხება მონოგრაფიის სათაურში გამოტანილ ტერმინს – “სახისმეტყველება”.

ამ ტერმინის დამკვიდრება ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში პროფესორ რევაზ სირაძის სახელს უკავშირდება, რომელიც “სახისმეტყველების” ორ დეფინიციას იძლევა:

- 1) „სახისმეტყველება ნიშნავს სახეებით აზროვნებას, განსახოვნებას“ (სირაძე 1982:5)
- 2) “სახისმეტყველება მხატვრულ სახეთა შესწავლასაც გულისხმობს, მსგავსად ბუნებისმეტყველებისა, რომელიც ბუნების ცოდნას ითვალისწინებს” (სირაძე 1982:5)

თავად მას ტერმინ “სახისმეტყველების” ძირითად დეფინიციად პირველი, ანუ “სახეებით აზროვნება” მიაჩნია და ასეც თარგმნის მას, წიგნის სათაურად გამოტანილს, რუსულად: «Образное мышление» (სირაძე 1982:239).

ტერმინის ისტორიას, კი იგი ასე გადმოსცემს: “თვითონ სიტყვა *სახისმეტყველება* ძალზე ძველია. ჩვენ შეგვიძლია მას თვალყური მივადევნოთ VIII საუკუნიდან. ალბათ, იგი მანამდეც არსებობდა. ქართული აზროვნებისთვის იგი ისევე

მნიშვნელოვანია, როგორც ლოგოსი, მიმეზისი და ცივილიზაციის მუდმივად თანმხლები სხვა ტერმინები. იგი ნიშნავდა სახეებით აზროვნებას, სახეებით აზროვნება კი ხელოვნების მთავარი ნიშანია. ამ სიტყვის არსებობა ჩვენი ესთეტიკური აზროვნების წარმატების მაუწყებელია.

ამ ბოლო დროს ეს მივიწყებული სიტყვა აღდგა და ჩვენი სიტყვახმარება კელაე გაამდიდრა” (სირაძე 1982:84).

პროფესორ ილია აბულაძის მიხედვით ქართულ ძველ სალიტერატურო ენაში: “სახის-მეტყველება იგავი, არაკი: “რომელსა ზედა სახისმეტყველებაცა შესძინა” მ. ცხ. 316 რ.” (აბულაძე 1973: 384).

როგორი დიდი სიძველისაც არ უნდა აღმოჩნდეს ეს ტერმინი, მისი კავშირი ბერძნულ ცივილიზაციასთან არანაირ ეჭვს არ იწვევს: *სახისმეტყველება* იმავე ტიპის კომპოზიტური წარმოებაა, როგორც ბერძნული კომპოზიტური სტრუქტურის მქონე ტერმინები რომელთა მეორე ნაწილს წარმოადგენს სიტყვა *ლოგია*, რომელიც ძველ ქართულში სწორედ *მეტყველება*-დ ითარგმნება და ბერძნულიდან კალკირებულ ტერმინთა იმავე სერიაში ერთიანდება, რომელშიც მაგალითად *ღვთისმეტყველება* < *თეოლოგია* (შდრ. რუსული ანალოგი: Богословие < Теология) და სხვ.

აქედან გამომდინარე ჩვენ ტერმინის *სახისმეტყველება* თავდაპირველ, შემდეგ კი ძირითად, მნიშვნელობად მიგვაჩნია:

“სახეთმცოდნეობა” (რუსული სავარაუდო თარგმანი: «Образоведение» ან «Образознание»; ინგლისური – “Iconology”) ანუ “მხატვრულ” სახეთა (resp. ხატთა, ნიშანთა, სიმბოლოთა) კვლევა.

ჩვენი მონოგრაფიის სათაურში, “წმინდა ანდრია პირველწოდებულისა და წმინდა ნინოს სახისმეტყველების პარადიგმატული და სინტაგმატური ასპექტები”, პოვნიერი ტერმინი *სახისმეტყველება* გულისხმობს წმინდა მოციქულის ანდრია პირველწოდებულისა და მოციქულთა სწორი წმინდა ნინოს აგიოგრაფიათა სემანტიკური ველების სემიოტიკური სისტემების სინტაგმატურ და პარადიგმატულ ანალიზს.

პროფესორი რევაზ სირაძე წერს: “მწერლობის და საერთოდ, ხელოვნების თავისებურებებს განსაზღვრავს განსახოვნების რაობა ანუ სახისმეტყველება...”

განსახოვნების დრო-სივრცული (ქრონოტოპული) ერთიანობის ერთ-ერთი მთავარი გამოვლენა არის პარადიგმები ანუ სანიმუშო სახეები, მოტივები თუ „მოდელები“...

ქართული ლიტერატურის სახისმეტყველებითი ისტორია, ანუ ისტორია მხატვრულობის თვალსაზრისით, ვერ აიგება პარადიგმატული სახეთა შესწავლის გარეშე“ (სირაძე 1990:10).

პრინციპულად სწორი და უეჭველად ანგარიშგასაწევი პოზიციია, მაგრამ ის მოითხოვს ორ აუცილებელ ტერმინოლოგიურ დაზუსტებას:

1) „სახეებით აზროვნება“ სისტემა, ანუ სემიოტიკური მოდელირება თანაბრად ახასიათებს არა მარტო “მწერლობას და საერთოდ, ხელოვნებას” (ციტატის ავტორი აქ უდავოდ გულისხმობს “მწერლობა”-ს, რომელიც ხელოვნების დარგია, ანუ არის “fiction”/“გამონაგონი”), არამედ დოკუმენტურ მწერლობასა (რომელიც არ არის ხელოვნების დარგი, ანუ არის “nonfiction”/“არაგამონაგონი”) და რელიგიურ მოძღვრებებსაც. შესაბამისად ე.წ. “მხატვრულობა” არის სახის არა რელევანტური, ანუ არსებითი მახასიათებელი, არამედ ჭარბი.

2) „სახეებით აზროვნების“ ანუ “განსახოვნების” დრო-სივრცული (ქრონოტოპული) ერთიანობის ერთ-ერთი მთავარი გამოვლენა არის არა “პარადიგმები ანუ სანიმუშო სახეები, მოტივები თუ „მოდელები“, არამედ ერთი ტექსტის შიგნით პომოგენურ და პეტეროგენურ სახეთა (resp. ხატთა, ნიშანთა, სიმბოლოთა) პარადიგმატული ხასიათი, ანუ მათი თამამიმდევრული განლაგება ერთ ვერტიკალურ რიგად ერთობილი სისტემის ფარგლებში.

ცხადია, იგულისხმება, რომ „სახეებით აზროვნების“ ანუ “განსახოვნების” დრო-სივრცული (ქრონოტოპული) ერთიანობის მეორე მთავარი გამოვლენა არის ერთი ტექსტის შიგნით პომოგენურ და პეტეროგენურ სახეთა (resp. ხატთა, ნიშანთა, სიმბოლოთა) სინტაგმატური მიმართებები

ანუ მათი ურთიერთთავსებადი კომბინაციები ჰორიზონტალურ რიგში.

აქ აუცილებელია იმისი გათვალისწინება, რომ აგიოგრაფია, ისევე როგორც დოკუმენტური ლიტერატურის, ანუ “nonfiction”-ის ე.ი. “არაგამონაგონი”-ს სხვა ჟანრები, არსებობენ ე.წ. მხატვრული ლიტერატურის ანუ “fiction”-ის ე.ი. “გამონაგონი”-ს ჟანრების პარალელურად, რაც იმას გულისხმობს, რომ, თუმცა ისინი შეიძლება სარგებლობდნენ ერთი და იმავე სახეებით, სიმბოლოებით, ტროპული ფიგურებით და ა.შ. მაგრამ ეს ერთი და იგივე სახეები, სიმბოლოები, ტროპული ფიგურები და ა.შ. მაინც არ იქნებიან იდენტურნი, რადგან სხვადასხვა, თვისობრივად და არსობრივად განსხვავებული სისტემების ელემენტებს წარმოადგენენ, სხვადასხვა კომბინაციებში მონაწილეობენ და შესაბამისად სხვადასხვა “ღირებულება” აქვთ. დოკუმენტურ ლიტერატურასა (მათ შორის აგიოგრაფიასა) და მხატვრულ ლიტერატურას შორის გადაუღახავი ზღვარი გადის არა სტილის გამომსახველობითობაზე, გნებათ ორნამენტულობაზე ან გამოყენებულ სახეთა თუ ტროპთა რაოდენობასა და ბუნებაზე, არამედ “ქმნილების” კუთვნილებაზე “nonfiction”-ის ე.ი. “არაგამონაგონი”-ს ან “fiction”-ის ე.ი. “გამონაგონი”-ს ჟანრებისადმი.

მაგალითად შეიძლება შეიქმნას “fiction”-ის ჟანრის წერილობითი თხზულება არარსებული მორწმუნის (ან მორწმუნეთა ჯგუფის) მარტვილობაზე, რომლის ავტორიც თავის გმირს (ან გმირებს) მიუხედავად მტარვალთა მიერ გამოჩე-

ნილი არაადამიანური სისასტიკისა და წამების ფორმათა არგაგონილი სადისტურობისა, გამოავლენინებს სულის სასწაულებრივ სიმტკიცეს, სარწმუნოებრივ ურყევობას და თავდადებას. დავუშვათ ისიც რომ ეს ნაწარმოები ერთხმად იქნეს აღიარებული ეროვნული ლიტერატურის შედეგად და ა.შ. რა, ამის გამო გამოგონილი მარტვილი ნამდვილი მარტვილების რიცხვს მიემატება და ადგილობრივი ან მსოფლიო ეკლესიის წმინდანთა დასს შეაგებს? წიგნის ავტორის ფანტაზიით შეთხზული მისი სხეულის წამებანი და სულიერი განცდები ნამდვილ მარტვილთა მიერ გადატანილს გაუთანაბრდება?

ამიტომ ვამბობთ დაბეჯითებით, რომ “nonfiction”-სა და “fiction”-ს ჟანრთა სახეობრივი სისტემების შედარებისას მათში “ერთისა და იმავე”-ს პოვნიერება, სინამდვილეში სულაც არ ნიშნავს, რომ მიკვლეულია მათი შეხების წერტილები. ამ ილუზიას იწვევს შედარების არაკორექტული ხასიათი: სისტემა უნდა დარღებოდეს სისტემას როგორც მთელი მთელს და არა, მთელისგან იზოლირებული დეტალებით. დოკუმენტური და მხატვრული ლიტერატურის (resp. ხელოვნების) სისტემებს, ისევე როგორც პარალელურ წრფეებს, არ აქვთ და არც შეიძლება ჰქონდეთ, შეხების წერტილები: ისინი ერთმანეთით არ გადაიკვეთებიან (აგიოგრაფიისა და მხატვრული ლიტერატურის ურთიერთმომართების სხვაგვარი ინტერპრეტაცია იხ. დოიაშვილი, ბრეგაძე 1986: 12-13 და დოიაშვილი, ბრეგაძე 2001: 3-19).

თვისობრივი სხვაობა ასევე რელიეფურად იჩენს თავს ერთი და იმავე პიროვნებისადმი მიძღვნილი აგიოგრაფიული და “მხატვრული” ლიტერატურის ერთმანეთთან შედარებისას. ჩვენ შემთხვევაში ასეთია, ერთი მხრივ, წმინდა ანდრია პირველწოდებულისა და წმინდა ნინოს ცხოვრებათა ამსახველი აგიოგრაფიული ტექსტები, მეორე მხრივ კი წმინდა ანდრია პირველწოდებულისა და წმინდა ნინოს ცხოვრებათა თემაზე შექმნილი აკაკი წერეთლის პოეტური ქმნილებები. მათი თემატური იდენტურობა და სახეობრივ პარადიგმათა მსგავსება იდეალურს მიახლოებული პირობაა აგიოგრაფიისა და “მხატვრული” ლიტერატურის სახის-მეტყველებითი კვლევისათვის თითოეული მათგანის იმანენტური ბუნების დასადგენად.

ოღონდ ერთი რამ წინასწარ უნდა იყოს დათქმული: თითოეულს, აგიოგრაფიისა და “მხატვრული” ლიტერატურის სახეთა პარადიგმათაგან, როგორ ზედალსაჩინო ლექსიკურ და სემანტიკურ მსგავსებასაც არ უნდა ავლენდნენ ისინი ერთმანეთის მიმართ, აქვს თავ-თავისი „მართებული არე“, და ეს აპრიორულად გამორიცხავს მათ იდენტურობას.

ტერმინი „მართებული არე“ ქართულ მეცნიერებაში შემოიტანა გრიგოლ რობაქიძემ და ეს ტერმინი აღნიშნავს ისეთ სემანტიკურ ველს ან კონტექსტს, სადაც რაიმე ოდენობას (სახეს, ნიშანს, სიმბოლოს, სიტყვას, საგანს, ხდომილებას...) ცალსახა, ერთადერთი, მხოლოდ ad hoc მართებული, რელევანტური და არაინტერპრეტირებადი მნიშვნელობა აქვს (იხ. ქურდიანი 2007: 243).

აქვე უნდა შევთანხმდეთ სამუშაო ტერმინთა ერთ წყვილზე: “შექმნილი სახე” და “წარმოქმნილი სახე”. მათ შორის პრინციპული და თვისობრივი სხვაობაა.

“შექმნილი სახე” გენეტიური თვალსაზრისით არის ინდივიდუალური, და რაც მთავარია, გაცნობიერებული შემოქმედებითი პროცესის შედეგი (თუნდაც ფუნქციონირების ტიპისა და სიხშირის თვალსაზრისით ის სრულიად გახალხურებული იყოს), ის შეიძლება ინსპირირებული იყოს რაიმე ფაქტით, მაგრამ მისი ქმნადობისათვის არ არის აუცილებელი ფაქტის არსებობა, ფაქტი. ასეთის არსებობის შემთხვევაში ნებისმიერად ინტერპრეტირდება, ხოლო, ასეთის არსებობის შემთხვევაში ასევე ნებისმიერად – გამოიგონება.

“წარმოქმნილი სახე” კი არის ხდომილებათა დოკუმენტური ფიქსირების, გნებათ მისი ლექსიკური ასლირების შედეგი და თავისი ბუნებით ყოველთვის და უგამონაკლისოდ Post factum-ია, თუნდაც ეს ხდომილება (resp. ფაქტი) ხილვა ან გამოცხადება იყოს. ანგარიშ გასაწევია ის მომენტიც, რომ “წარმოქმნილი სახე” განზოგადების შემდეგაც კი არ ინარჩუნებს კავშირს არქეტიპთან.

მიუხედავად იმისა, რომ “შექმნილ” და “წარმოქმნილ” სახეთა უკვე არაერთი პარადიგმაა დადგენილი და შესწავლილი, ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში დაისმის კითხვა: რომელი აგიოგრაფიული ნაწარმოები შეიძლება მივიჩნიოთ ქართული ქრისტიანული პარადიგმული სახისმე-

ტყველების საფუძვლად, ე.ი. რომელი საკუთრივ ქართულენოვანი აგიოგრაფიული ნაწარმოები განსაზღვრავს სახის-მეტყველებითი ეგზეგეტიკის ანუ ბიბლიურ სახეთა პარადიგმებად დასახვის შემდგომ ეტაპს ქართულ მწერლობაში.

არსებობს თვალსაზრისი, რომლის თანახმად უძველესი ქართული ნაწარმოები, რომელიც ქრონოლოგიურად ქრისტიანობასთან დაკავშირებულ ყველაზე ადრინდელ მოვლენებს ასახავს არის „წმინდა ნინოს ცხოვრება“ და რომ სწორედ ამ ნაწარმოებით მკვიდრდება ქართულენოვან აგიოგრაფიაში ქრისტიანული სიმბოლიკა და სახისმეტყველებითი პარადიგმები (სირაძე 1997).

ქართლში (resp. საქართველოში) ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების თარიღი – 326 წელი, როგორც ცნობილია, ახლა მხოლოდ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის უწყვეტ ტრადიციას კი აღარ ემყარება, არამედ უკვე მეცნიერულადაც არის დასაბუთებული (ნარსიძე 2002: 76-84). ასევე საბოლოოდ არის დაზუსტებული წმინდა ნინოს ქართლში მოსვლისა (320 წელი) და გარდაცვალების (335 წელი) თარიღები (გაფრინდაშვილი, ქურდიანი 2003: 19-25; ქურდიანი 2008: 18-20). შესაბამისად ქართლის განმანათლებლის წმინდა ნინოს ცხოვრების დაწერის თუ შედგენის თარიღი IV საუკუნის პირველ ნახევარს მართლაც არ უნდა ცდებოდეს და თვალსაზრისიც მისი პირველ ქართულენოვან აგიოგრაფიულ ნაწარმოებად მიჩნევის შესახებ მისაღებია, როგორც რეალობასთან მაქსიმალურად მიახლოებული ალბათობა.

ამ აზრს განამტკიცებს შინაგანი რეკონსტრუქციისა და შედარებით-ტიპოლოგიურ მეთოდების კომბინირებაზე დაფუძნებული პროფესორ გრივერ ფარულავას უაღრესად საყურადღებო ნაშრომი: “წმინდა ნინოს ცხოვრების თავდაპირველი რედაქციის რეკონსტრუირებისათვის” (ფარულავა 2008: 352-377).

პროფესორი რევაზ სირაძე აღნიშნავს: „საკუთრივ აგიოგრაფიისთვის დამახასიათებელი პარადიგმული კომპოზიციური მოდელების სამ სახეს გამოვყოფთ: 1. ცენტრალური სტრუქტურის მქონე კომპოზიციები, სადაც ერთი მთავარი პერსონაჟის ძირითადი ამბის ირგვლივ დაჯგუფებულია სხვა არაერთი ციკლი ამბებისა (“გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება”, ათონელთა “ცხოვრებანი”, წმინდა გიორგის ხატები, სადაც ცენტრში წმინდანის მთავარი გამოსახულებაა, ხოლო მის ირგვლივ მედალიონების სახით მოცემულია წმინდანის ცხოვრების ეპიზოდები); 2. ტრიპტიკული სტრუქტურა („აბოს წამება“, სამკარედი ხატები). 3. უწყვეტ ქრონოლოგიურ თანმიმდევრობაზე აგებული კომპოზიციები (“შუშანიკის წამება”)” (სირაძე 1990:18).

ლაპარაკია, აგიოგრაფიისთვის დამახასიათებელი პარადიგმული კომპოზიციური მოდელების სამ კლასიკურ ტიპზე და ის ფაქტი, რომ „წმინდა ნინოს ცხოვრება“ ამ სამთაგან, ცალსახად და ერთმნიშვნელოვნად არცერთს არ განეკუთვნება კიდევ ერთ, ანგარიშგასაწევ არგუმენტად გვესახება ხსენებული აგიოგრაფიული ძეგლის უძველესობის სასარგებლოდ: მასში არ მოიპოვება არც ბერძნული, არც არამეული (resp. სირიული) აგიოგრაფიული სკოლების უშუალო

გავლენის და არც მათი მეშვეობით შემუშავებული ქართული ეროვნული ტრადიციის კვალი, რაც ასე თვალსაჩინო და ხელშესახებია მომდევნო ხანის ქართულ აგიოგრაფიულ ძეგლებში.

პროფესორი ზურაბ კიკნაძე “მოქცევაი ქართლისაის”, რომლის არსებით ნაწილსაც შეადგენს „წმინდა ნინოს ცხოვრება“, ასე ახასიათებს: “მოქცევაი ქართლისაის”, როგორც ლიტერატურული კმნადობის შედეგის, სახით ჩვენს ხელთაა უნიკალური პოლიფონიური ტექსტი, რომელიც სხვადასხვა კუთხიდან აშუქებს ახალ ჟამს, რომელიც ქვეყანაში განმანათლებელმა ქალმა მოიტანა. რაიმე რიტორიკის გარეშე, რედაქტორი, რომლის ხელში გაიარა ერთ ათეულზე მეტმა მონათხრობმა (და, ვინ იცის, რამდენი ნარატივი და წერილი დარჩა კორპუსის გარეთ), თითქოს იყენებს ფაქტების გადმოცემის სახარებისეულ მეთოდს: თითოეული მთხრობელი თავისი გამოცდილებით, ცოდნით და ინტერესით, საკუთარი ხედვის კუთხით გადმოცემს მოვლენებს და, თუ მონათხრობები ყველა დეტალში არ ემთხვევა ერთმანეთს, სწორედ ეს დაუმთხვეელობა უნდა ჩაითვალოს წყაროს სპონტანურობისა და ავთენტურობის საბუთად, კერძოდ, იმის ნიშნად, რომ იგი სწორედ მასში აღწერილ ხდომილებათა ეპოქას ეკუთვნის და არა მისგან დაშორებულ ხანას, როცა “მოქცევაის” ნარატივის წინაუქმობით შეცბუნებულ გვიანდელ პაგიოგრაფს შეუძლია საკუთარი ეპოქის ნორმებით გამართოს ტექსტი” (კიკნაძე 2009: 14).

იმის გამო, რომ „წმინდა ნინოს ცხოვრება“ 1) ქართული აგიოგრაფიის პირველი, ე.ი. ანუ პრეცედენტის არმქონე

ძეგლია, და თანაც თავისუფალია სხვაენოვანი ქრისტიანული მწერლობის ტრადიციათა გავლენისაგან; 2) წარმოდგენს სხვადასხვა ავტორთა: წმინდა ნინოს, სალომე უჯარმელის, სიდონიას (აბიათარ მღვდლის ასულის), აბიათარ მღვდლის, იაკობ მთავარეპისკოპოსის, მეფე მირიანის და ანონიმის მონათხრობთა მონტაჟს; 3) არის დოკუმენტური პროზა (ე.ი. “nonfiction”/“არაგამონაგონი”), ჩვენ სრული უფლება გვაქვს დავასკვნათ, რომ „წმინდა ნინოს ცხოვრებაში“: 1) გვაქვს ქრისტიანული სახეთქმნადობის ეროვნული არქეტიპი; 2) ყველა სახე ავთენტურია; 3) ყველა სახე განეკუთვნება “წარმოქმნილი” და არა “შექმნილი” სახეების კატეგორიას.

აქ ჩვენ ისე თამამად და დაუბრკოლებლად გამოვიყენეთ ტერმინი *სახე*, თითქოს არსებობდეს ამ ტერმინის საყოველთაოდ მიღებული ცალსახა დეფინიცია. არადა საქმე სწორედ რომ სხვაგვარადაა:

„სახისმეტყველებითი ლიტერატურათმცოდნეობა გულისხმობს, ერთის მხრივ, ცალკეულ ნაწარმოებთა სახეობრივ ანალიზს, ხოლო, მეორეს მხრივ, ლიტერატურის ისტორიის შესწავლას სახეობრივ სისტემათა მონაცვლეობის მიხედვით.

„სახე“, როგორც ფენომენი რაციონალურ და ირაციონალურ ნაკადთა მთლიანობაა და ამიტომ იგი ვერ ჩაეტევა ცნება-ტერმინთა ფარგლებში. ამიტომ „სახის“ შემეცნება ითხოვს ზეცნებითი, ცნებითი, ირაციონალური და სახისმეტყველებითი სააზროვნო ნაკადთა მთლიანობას. მხატ-

ერული სახე ვერ დაიყვანება ზუსტ დეფინიციამდე“ (სირაძე 1993).

შეიძლება, სახის ჩვენეული დეფინიცია, რომელსაც ქვემოთ შემოგთავაზებთ, არც სრულყოფილი იყოს და არც საყოველთაოდ მისაღები, მაგრამ მისი ღირსება იმაში იქნება, რომ მკითხველს, დამოუკიდებლად იმისაგან გაიზიარებს ის ჩვენეულ განსაზღვრებას თუ არა, ზუსტად და ცალსახად ეცოდინება თუ რა ცნების ან მნიშვნელობის აღსანიშნავად ვიყენებთ ჩვენ მას წინამდებარე მონოგრაფიაში ანუ ad hoc და რამდენად არაწინააღმდეგობრივად ვახდენთ მისით ოპერირებას.

სახე არის ხდომილების აღმნიშვნელ სემანტიკათა მინიმალური კომბინაცია რომელიც საკმარისია ხდომილების ვირტუალური რეკონსტრუქციისთვის

შენიშვნა: ტერმინი *ხდომილება* მოცემულ დეფინიციაში ფიგურირებს ლ. ვიტგენშტაინისეული ფორმულირებით:
“ხდომილებაა ყველაფერი რაც ხდება”.

დაისმის კიდევ ერთი პრინციპული კითხვა: რომელია ის ძირითადი ფუნდამენტური სახეები „წმინდა ნინოს ცხოვრებაში“, რომლებიც განსაზღვრავენ ქრისტიანულ პარადიგმულ სახისმეტყველებას და აისახებიან, როგორც ძველ, ასევე ახალ და უახლეს ქართულ ლიტერატურაში.

ამ კითხვის აქტუალობას განაპირობებს ისიც, რომ ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში გაზიარებული თვალსაზრისის თანახმად:

„ქართული საერო მწერლობა ძირითადად ეროვნულ პარადიგმულ სახისმეტყველებას დაემყარა. მაგრამ ამასთანავე მძლავრობს აღმოსავლურ მწერლობათა პარადიგმები, უმეტესწილად მეტაფორიული ტროპიკის, საფალაენო და სამიჯნურო კონვენციური მოტივების სახით“ (სირაძე 1990:19).

წმინდა ნინოსა და წმინდა ანდრია
პირველწოდებულის ცხოვრებათა
სახისმეტყველება

საქართველოს ორი განმანათლებლისადმი მიძღვნილი თხზულებები: „წმინდა ნინოს ცხოვრება“ და „წმინდა ანდრია პირველწოდებულის ცხოვრება“, როგორც თავისი სტრუქტურით, ასევე სტილითა და ხასიათით აგიოგრაფიული ლიტერატურის ერთსა და იმავე ტიპს არ განეკუთვნება, მათ შორის დიდი სხვაობაა შექმნის დროის თვალსაზრისითაც.

მიუხედავად იმისა, რომ წმინდა მოციქულ ანდრია პირველწოდებულის ცხოვრებაში აღწერილი ისტორიები დროში ბევრად უსწრებენ წინ წმინდა ნინოს მოღვაწეობის ეპოქას, ისინი არ არიან ჩაწერილნი უშუალოდ თვითმხილველთა მიერ, თავის უმთავრეს ნაწილში გარდამოცემაზე ან არაავთენტურ წყაროებზე არიან დამოკიდებულნი და რაც მთავარია, მისი ცხოვრების სახეობრივი სისტემა, როგორც ბერძნულ ვერსიებში ისე ქართულში სახეთქმნადობის კანონიკურ მოდელებზეა დაფუძნებული.

სრულიად სხვა მდგომარეობა გვაქვს მოციქულთასწორი წმინდა ნინოს ცხოვრებასთან დაკავშირებით. მისი ტექ-

სტის ავთენტურობაზე ამჟამად უკვე სერიოზული მეცნიერული არგუმენტებით შეიძლება ლაპარაკი. მასში ეროვნული აგიოგრაფიული სახეტქმნადობის პროცესის კვალია აღბეჭდილი. აქედან გამომდინარეობს კელევის ერთ-ერთი მთავარი მიზანიც: „წმინდა ნინოს ცხოვრებაში“ ეროვნული პარადიგმული სახისმეტყველების არქექტიპთა გამოვლენა.

მაგრამ მანამდე კავკასიაში ქრისტიანობის დამკვიდრების რამდენიმე ისტორიული ხასიათის პრობლემაში გარკვევა არის აუცილებელი, რომლებიც უშუალოდ ეხებიან წმინდა ნინოს და განაპირობებენ მისი “ცხოვრების” პარადიგმატულ სახისმეტყველებას.

წმინდა ნინოს ქართლში მოსვლის ზუსტი თარიღის დასადგენად ორი, ისტორიულ წყაროებში ცალსახად დაფიქსირებული დროითი ორიენტირი არსებობს:

პირველი მათგანი საქართველოში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების თარიღია – 326 წელი (ნარსიძე 2002: 74-84); მეორე, წმინდა ნინოს გარდაცვალების თარიღი – 335 წელი (გაფრინდაშვილი, ქურდიანი 2003 19-25)

ეს თარიღები ურთიერთგადამოწმებადია:

326 წელი – “მოქცევაი ქართლისაის” ტელიშური ხელნაწერის თანახმად წმინდა ნინოს საქართველოში მოსვლიდან მის გარდაცვალებამდე გავიდა 15 წელი. ამ თხუთმეტი წლის განმავლობაში საქართველოში მოვლენათა განვითა-

რება შემდეგი თანამიმდევრობით ხდებოდა: მცხეთაში მოსული წმინდა ნინო სამი წლის განმავლობაში ფარულად ღოცულობდა, მეოთხე წელს მან დაიწყო ქადაგება, მეექვსე წელს “არწმუნა ნანა დედოფალსა”, ხოლო მეშვიდე წელს მირიან მეფესაც და მეფემ “მსწრაფლ” მოიწვია კონსტანტინოპოლიდან ქრისტიან მღვდელმსახურთა იერარქიის სამივე ჩინი “და ეითარცა მოვიდეს, ნათელი იღეს მირიან მეფემან და ნანა დედოფალმან და ყოველმან სახლმან მათმან”.

რაკი ქართლის მოქცევის ზუსტი თარიღი – 326 წელი ცნობილია – 326 წელი ბიზანტიელ და რომაელ ავტორებზე დაყრდნობით ამჟამად უკვე ცალსახად და სრული უეჭველობით არის დადგენილი ქართულ ისტორიოგრაფიაში, შეგვიძლია ასევე ცალსახად და სრული უეჭველობით დავადგინოთ წმინდა ნინოს ქართლში მოსვლის ზუსტი თარიღიც, ეს 320 წელია. სწორედ 320 წლიდან გადათვლით არის მეშვიდე 326 წელი.

326 წელი ქართლის მოქცევის უალტერნატივო თარიღად იყო და არის მიჩნეული საქართველოს ავტოკეფალური სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის მიერ უწყვეტ ტრადიციაზე დაყრდნობით. ამ ტრადიციული თარიღის ჭეშმარიტება, როგორც ეთქვით, ამჟამად უკვე მეცნიერულად არის დასაბუთებული ბერძნულ და ლათინურ წყაროებზე დაყრდნობით (ნარსიძე 2002),

335 წელი – წმინდა ნინოს გარდაცვალების თარიღად არის დასახელებული მსოფლიო ეკლესიის წმინდანთა კათოლიკურ კალენდარში. 335 წელი, როგორც წმინდა ნინოს გარდაცვალების თარიღი, არც ქართული წყაროებისთვის არის უცხო, მაგალითად: “ქართლის ცხოვრების” დ (დადიანისეულ) ნუსხაში (XVIII ს.) წმინდა ნინოს გარდაცვალების თარიღად, საპირისპიროდ ჩვენში ტრადიციულად მიღებული 338 წლისა, იკითხება ტლე ანუ 335 წელი (ყაყხჩიშვილი 1955: 127).

“მოქცევაი ქართლისაის” თანახმად წმინდა ნინომ ქართლის მოქცევის (326 წ.) შემდგომ კიდევ რვა წელი იცოცხლა. შესაბამისად თითქოს ისე გამოდის, რომ წმინდა ნინო გარდაცვლილა არა 335 არამედ 334 წელს. მაგრამ ეს წინააღმდეგობა მოჩვენებითია: წმინდა ნინო გარდაიცვალა იანვრის თვის 14 რიცხვში. რომაული კალენდრით, სადაც ახალი წელი 1 იანვარს იწყებოდა, უკვე 335 წელი იდგა, ქართული კალენდრით კი, სადაც ახალი წელი 21 მარტს დგებოდა, ჯერ კიდევ 334 წელი იყო (“ქართლის ცხოვრების” დ ნუსხაში წმინდა ნინოს გარდაცვალების თარიღი რომაული კალენდრით არის მითითებული).

რაკი წმინდა ნინოს გარდაცვალების ზუსტი თარიღი – 335 წელი, რომაული წყაროს ჩვენებაზე დაყრდნობით ამჟამად უკვე ცალსახად და სრული უეჭველობით არის დადგენილი ქართულ ისტორიოგრაფიაში, შეგვიძლია ასევე ცალსახად და სრული უეჭველობით დავადგინოთ წმინდა ნინოს ქართლში მოსვლის ზუსტი თარიღიც, ეს 320 წელია. სწორედ 320 წლიდან გადათვლით არის მეთხუთმეტე, რომაუ-

ლი კალენდრით 335 წლის იანვარი, რაც სინქრონიაში თანაარსებული ქართული 21 მარტის ახალწლიანი კალენდრით ჯერ კიდევ 334 წელს შეესაბამებოდა.

მაგრამ წმინდა ნინოს ქართლში მოსვლის წლის დაზუსტებას მარტო საქართველოს გაქრისტიანების თარიღისთვის როდი აქვს მნიშვნელობა, ის უადრესად მნიშვნელოვანია ქვეყანაში ქრისტიანობის გავრცელების ჭეშმარიტი ისტორიის დადგენის თვალსაზრისითაც:

წმინდა ნინო ქართლში მოვიდა 320 წელს, მოვიდა სომხეთიდან.

სომხეთის მოქცევის სავარაუდო თარიღებიდან (284 წლიდან 314 წლამდე) ყველაზე ხშირად და დაბეჯითებით სპეციალურ ლიტერატურაში ფიგურირებენ 301 და 314 წლები.

301 წელი ტრადიციულად და ოფიციალურად არის აღიარებული სომხური სამოციქულო ეკლესიის მიერ.

314 წელს მხარს ძირითადად თანამედროვე მეცნიერები უჭერენ.

ორივე ეს თარიღი არა საკუთრივ სომხეთის, არამედ ქრისტიანობის მსოფლიო ისტორიის რეალებს არის მისადაგებული, კერძოდ ქრისტიანთა მრავალრიცხოვან დევნებს შორის არსებულ შუალედებს:

301 წელი თითქოს “უპრობლემოდ” ეწერებოდა რომის იმპერიის ტერიტორიაზე ჩამოვარდნილ ე.წ. დიდი “მშვიდობის პერიოდში” (260-302), მაგრამ, სინამდვილეში, მშვიდობა უფრო ადრე დაირღვა და ქრისტიანთა დევნა კეისარმა გალერიუსმა განაახლა უკვე 298 წელს.

314 წელი, ასევე, თითქოს “უპრობლემოდ” და ლოგიკურად ეწერებოდა რომის იმპერიის ტერიტორიაზე ამ პერიოდში მიმდინარე პროცესებში: 311 წელს იმპერატორმა გალერიუსმა გამოსცა ედიქტი, რომელშიც პირველად მიანიჭა ქრისტიანულ ეკლესიას ლეგალური სტატუსი და ქრისტიანობა ცნო ნებადართულ რელიგიად; 312 წელს იმპერატორმა ლიკინიუსმა მხარი დაუჭირა ქრისტიანთა მფარველ მილანის ედიქტს; 313 წელს იმპერატორმა კონსტანტინე დიდმა იძულებული გახადა მაქსიმინ დოზა შეეწყვიტა ქრისტიანთა დევნა... ამ დროს სომხეთის ერთი ნაწილი რომის პროტექტორატს წარმოადგენდა და სომეხი მეცნიერები ცდილობენ წამოყენებული თარიღის ჩართვასა და გამართლებას ჩამოთვლილ მოვლენათა კონტექსტში, მაგრამ სრულიად და ცალსახად უნდა ითქვას, რომ რომის არა თუ რომელიმე პროტექტორატში, არამედ მისი მეტ-ნაკლები პოლიტიკური გავლენის ქვეშ მყოფ, ნებისმიერ ქვეყანაში 324 წლამდე, ვიდრე კონსტანტინე დიდმა ქრისოპოლთან ისტორიულ ბრძოლაში არ დაამარცხა ლიკინიუსი, ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადება სრულიად გამორიცხულია.

324 წელი არის აბსოლუტური, ურყევი და უეჭველი ქვედა ქრონოლოგიური ზღვარი ანუ **terminum ante quem non** პრო-რომაულ ქვეყნებში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებისთვის.

ასევე უნდა გამოირიცხოს ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების დაშვება IV საუკუნის დასაწყისის სასანიდური ირანის შემადგენლობასა თუ მისი გავლენის სფეროში შემავალი რომელიმე ქვეყნისათვის (სომხეთი, ირანის შაჰინ-შაჰთა ტრადიციული საუფლისწულო დომენი, ამ დროს გაყოფილია ირანსა და რომს შორის): სასანიდები აქემენიდებისა და არშაკიდებისაგან განსხვავებით რელიგიური ტოლერანტობით არ გამოირჩეოდნენ. ირანის იმპერატორმა შაჰინ-შაჰი შაპურ II (309-379) თავისი წინამორბედების მსგავსად დევნიდა ქრისტიანებს და განსაკუთრებით მკაცრი იყო ეს დევნა რომთან (resp. ბიზანტიასთან) მოსაზღვრე რეგიონებში. სიზომენის ცნობით მან ქრისტიანობის ბრალდებით სიკვდილით დასაჯა 16 000 ადამიანზე მეტი.

ისტორიულ ხდომილებათა ლოგიკისა და საყოველთაოდ ცნობილ, ფიქსირებულ ისტორიულ ფაქტთა გარდა, რომლებიც არ ადასტურებენ სომხეთის სამეფოში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების დასახელებულ თარიღებს, არსებობს, კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი ჩვენება, რომელიც ცხადყოფს, რომ სომხეთი ჯერ კიდევ 320 წელს წარმართულ ქვეყანას წარმოადგენდა. ამ ჩვენებას წმინდა ნინოს ცხოვრება იძლევა.

თანახმად ქართული “მოქცევაი ქართლისაისას” და სომხური “აგათანგელოსის ისტორიისა” (სარწმუნო ჩანს იმ სომეხ მეცნიერთა მოსაზრება, რომლის თანახმად აგათანგელოსი არის არა ავტორი ამ ნაწარმოებისა, არამედ ზედწოდება ყოველთა სომეხთა განმანათლებლის – გრიგორი პართევის, “ლუსავორიჩის”, ვისი ცხოვრების აღწერასაც ის წარმოადგენს) წმინდა ნინო კავკასიაში მოვიდა ზღვით, რიფსიმესთან, გაიანესთან და რამდენიმე სხვა ქრისტიან ქალწულთან ერთად. შემდეგ ისინი მოხედნენ სომხეთში, სადაც, ყველანი წამებულ იქნენ მეფე თრდატ მესამის მიერ, გარდა წმინდა ნინოსი, ვინც ეარდნარს შეაფარებულმა იხსნა თავი და საქართველოს მოაშურა.

“აგათანგელოსის” თანახმად სომხეთის გაქრისტიანებას მოეღენათა მკაცრი, მიზეზ-შედეგობრივი თანამიმდევრობა უსწრებდა წინ:

1. რიფსიმეს, გაიანეს, ნინოსა და მათი თანმხლები მისიონერი ქალწულების მოსვლა წარმართულ სომხეთში;
2. სომხეთის წარმართი მეფის თრდატის (287-330?) მიერ რიფსიმესა და გაიანეს წამება, ნინოს სასწაულებრივი გადარჩენა და ქართლში გაქცევა;
3. უფლის მიერ წარმართი მეფის დასჯა (ადამიანური სახიერების წართმევა) ქრისტიან ქალწულთა წამებისათვის;
4. თრდატის სასწაულებრივი განკურნება (ადამიანის სახის დაბრუნება) ქრისტიანი გრიგოლ პართელის მიერ, რომელიც თხუთმეტი (ან ცა-

მეტი) წელი თრდატს ხორ-ვირაპში ჰყავდა ჩამწყვდეული, როგორც მისი მამის მკვლეელი ანაკის ვაჟი;

5. ბიზანტიაში ნათელღებული გრიგოლ პართელის მიერ, თრდატის ქრისტიანობაზე მოქცევა;
6. გრიგოლ პართელის ხელდასხმა ეპისკოპოსად (კაბადოკიის კესარიაში? ეპისკოპოს ლეონტის მიერ?);
7. ეპისკოპოს გრიგოლ პართელის დაბრუნება სომხეთში, მის მიერ სომხეთის სამოციქულო ეკლესიის დაარსება ანუ სომხეთში პირველი საეპისკოპოსო კათედრის დაწესება, მის პირველ მეთაურად გახდომა და ხალხის მასობრივი ნათლობის დაწყება, რითაც ოფიციალურად დასრულდა სომხეთის მოქცევა.

ივანე ჯავახიშვილი ხაზგასმით აღნიშნავს: „... ქალწულთა მარტვილობა გრიგოლის თავგადასავლისა და მოღვაწეონის ამბავში ისეა ჩაქსოვილი, რომ მათ შორის უკვე განუწყვეტელი ლოგიკური კავშირი არის გაბმული...”

ამდენად, სომხეთის მოქცევის თარიღის დასადგენად, მეფე თრდატ III-ის მიერ რიფსიმიანთა წამებისა და წმინდა ნინოს ქართლში მოსვლის წელი უნდა იქნეს გარკვეული (ცნობილია, რომ ორივე ეს მოვლენა ერთსა და იმავე წელს მოხდა).

როგორც ვთქვით წმინდა ნინოს ქართლში მოსვლის ზუსტი თარიღის დასადგენად ორი, ისტორიულ წყაროებში ცალსახად დაფიქსირებული დროითი ორიენტირი არსებობს: პირველი მათგანი საქართველოში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების თარიღია – 326 წელი (ნარსიძე 2002: 74-84); მეორე, წმინდა ნინოს გარდაცვალების თარიღი – 335 წელი (გაფრინდაშვილი, ქურდიანი 2003 19-25). მათზე დაყრდნობით უკვე საბოლოოდ გარკვეულია, რომ წმინდა ნინო საქართველოში მოვიდა 320 წელს (ეს წელი იდგა როგორც ქრისტიანული 1 მარტისა და წარმართული 21 მარტის, ასევე რომაული 1 იანვრის კალენდრითაც), რიფსიმესა და გაიანეს მარტვილობასაც, სომეხთა ჯერაც წარმართი მეფის თრდატ მესამის მიერ, ადგილი იმავე წელს უნდა ჰქონოდა.

შესაბამისად არა თუ 301 ან 314 წელს, არამედ თვით 320 წელსაც კი სომხეთში ქრისტიანობა არ იყო გამოცხადებული სახელმწიფო რელიგიად. ეს დასკვნა სრულ თანხმობაშია ზემოთ გამოთქმულ თვალსაზრისთან, რომ 324 წლამდე რომის იმპერიის რომელიმე პროვინციაში, პროტექტორატში ან თუნდაც მის მოსაზღვრე სამეფოში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადება სრულიად გამორიცხულიად უნდა იქნეს მიჩნეული.

მოვსეს კალანკატუელის წიგნში “აღვანთა ქეეყნის ისტორია” (ნაწილი მეორე, თავი 47-ე) ვკითხულობთ: “სომხები განათლდნდნენ რომაული წელთაღრიცხვის ორმოცდამესამე წელს”, პროფესორ ქერობე პატკანოვის

(1833-1889) სამართლიანი შენიშვნით: “აღბათ ავტორი აქ გულისხმობს დიოკლეტიანეს ერას”. დიოკლეტიანე ტახტზე ავიდა 284 წლის 24 აგვისტოს, შესაბამისად სომხებს ქრისტიანობა მიუღიათ 326 წელს (დიოკლეტიანეს ერის 43-ე წელი სწორედ 326 წელს შეესატყვისება და არა 327 წელს).

იგივე თარიღი იგულისხმება წიგნში “აგათანგელოსის ისტორია”, სადაც მოთხრობილია სომეხთა განმანათლებლის გრიგოლ პართევის ანუ ლუსავორიჩის ვაჟის არისტაკესის დაბრუნების ისტორია პირველი მსოფლიო საეკლესიო კრებიდან (ნიკეა, 325 წელი): “ხოლო ნეტარი არტასაკესი კი დაბრუნდა გაბრწყინებული სარწმუნოებით, და დამტკიცებული, ღმრთის სათნო, ნიკეის კრების კანონები გამოუჩინა სომეხთა ქვეყანას და წარუდგინა ნეფეს და წმინდა კათოლიკოსს ჩამოტანილი გარდამოცემანი. ამ განმანათლებელ კანონებს წმინდა გრიგოლმა დაუმატა და თავისი სამწყსო, სომხეთის ქვეყანა განაბრწყინა, თრდატ მეფესთან ერთად მთელი ცხოვრების მანძილზე განანათლა”.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე 326 წელი სომხეთის მოქცევისათვის არის არა უბრალოდ *Terminus post quem* non, არამედ მეცნიერულად დამტკიცებული თარიღი სომხეთში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებისა (უფრო ვრცლად ამის შესახებ იხ, ალექსიძე 2008: 66-90).

კავკასიაში არაბების გამოჩენამდე სომხეთის მოქცევის ეს თარიღი უალტერნატივო უნდა ყოფილიყო და მისი დაძველება სავარაუდოდ არაბების, ანუ კავკასიის ახალი, სპარსელებისა და ბიზანტიელებისგან განსხვავებით, რეგიონის ისტორიაში გაუთვითცნობიერებელი, დამპყრობლების თვალში სომხეთის ისტორიასა და კულტურაზე გაზვიადებული წარმოდგენის შექმნის მცდელობის ისახავდა მიზნად.

მკვლევარი მ. ჩხარტიშვილი შენიშნავს: „რომ აღწერილი ფაქტების ქრონოლოგიის მიხედვით, „ნინოს ცხოვრება“ პირველია ქართულ ორიგინალურ ჰაგიოგრაფიაში – IV ს-ის I ნახევრის ამბებს ეხება, ამ ძეგლის მნიშვნელობაც განსაკუთრებულია იმის გამო, რომ იგი რომელიმე „რიგითი“ წმინდანის კი არა, არამედ განმანათლებლის ბიოგრაფიაა.

განსახილველი ძეგლიდან გამომდინარე, მოგონებათა კრებული წმინდა ნინოზე მირიანის სიცოცხლის ბოლო წლებში უნდა შექმნილიყო: თხზულების ბოლო თავი – მირიანის მოგონება – მეფეს სიკვდილმიტანებულს გაუფორმებია. მოსე ხორენელის ცნობით, მირიანი IV საუკუნის 50-იან წლებში გარდაიცვალა, ე.ი. გამოდის, რომ კრებული შედგენის თარიღად იგულისხმება IV საუკუნის შუა ხანები. ასეთია ძეგლისავე პოზიცია მისი შექმნის დროის, პირობების და შემდგენლის ვინაობის საკითხებში“. (ჩხარტიშვილი 1987:74).

ამავე პოზიციას იზიარებს რ. სირაძე: „მართალია, მიიჩნევენ, რომ თითქოს „ნინოს ცხოვრება“ IX ს. შექმნილიყოს და საამისოდ არაერთ მოტივს მოიხმობენ, მაგრამ არსებული შეხედულება არ შეიძლება დამაჯერებლად მივიჩნიოთ, ჯერ ერთი, IV-V საუკუნეების ბერძნული წყაროების გამო და მეორეც, იმის გამოც, რომ „მოქცევაი ქართლისაი“ თვითონ მიუთითებს გრიგოლ დიაკონის ადრეულ თხზულებას“ (სირაძე 1987: 92).

დღესდღეობით ჩვენამდე შემორჩენილია „წმინდა ნინოს ცხოვრების“ ხუთი რედაქცია, შატბერდულ-ტელიშური, ლეონტი მროველისეული, არსენ ბერისეული და უცნობი ავტორის XIII საუკუნის ძეგლი. სამეცნიერო კვლევამ ნათელყო, რომ დასახელებულ რედაქციებს მჭიდრო კავშირი აქვთ ერთმანეთთან, რომ ისინი ცალ-ცალკე დამოუკიდებლად არ არსებობენ. რედაქციების ამოსავალი წყაროა „მოქცევაი ქართლისაი“, 973-976 წწ. გადაწერილ ე.წ. „შატბერდის კრებულში“ მოთავსებული ძეგლი, რომლის შექმნის ერთ-ერთ მიზეზად კ. კეკელიძეს მიაჩნია, რომ „ქართველები ეკლესიურ ნაციონალიზაციასთან ერთად, თანდათან იმ შეგნებამდე მივიდნენ, რომ მათთვის უხერხულია თავისი თავი აღიარონ იმ პირის მიერ მოქცეულად, რომელმაც მწვალებელი სომხები მოაქცია, ამიტომ, მათთვის საჭირო შეიქმნა ახალი, სომხებისა და მათი ეკლესიისაგან სრულყოფილად დამოუკიდებელი მოძღვარი და განმანათლებელი მოძებნათ. ამ საჭიროებამ თავი იჩინა განსაკუთრებით მეცხრე საუკუნეში, როდესაც ქალკედონისტობა და ანტიქალკედონისტობა სამკედრო-სასიცოცხლოდ შეებრძოლნენ ერთმან-

ნეთს სომხეთსა და მის მახლობელ არემარეში. ასე რომ, ორივე პარტიამ საზღვარგარეთიდან გამოიწერა ბელადი ამ ბრძოლისა, ქალკედონისტებმა ცნობილი თეოდორე აბუჟურა, ხოლო ანტიკალკედონისტებმა – არქიდიაკონი ნანი. აი, სწორედ ამ ნიადაგზე და ამ საჭიროების დასაკმაყოფილებლად უნდა დაწერილიყო ქართულად ეს თხზულება“ (კეკელიძე 1980: 524).

ნიკოლოზ გულაბერისძე ნაწარმოებში „საკითხავი სუეტი-სა ცხოველისაი, კუართისა საუფლოსა და კათოლიკე ეკლესიისაჲ“, პირველად ქართულ მწერლობაში სვამს საკითხს: „რაისთვის უკუე დედაკაცი აჩინა და წარმოავლინა ღმერთმან ჩუენდა მიმართო?“ და ასახელებს სამ მიზეზს: პირველი, საფუძველია საქართველოში გავრცელებული ტრადიცია, რომ ჩვენი ქვეყანა ღვთისმშობლის წილხედობილია, მეორე – ვინაიდან ქართველები ყველაზე უველურესი იყვნენ, ღვთაებამ თავის ძლიერების გამოსაჩენად აირჩია სუსტი ქალი, მესამე მიზეზი – ღირსება დედათა პატივისა.

კ. კეკელიძის აზრით, ნიკოლოზმა ეს თხზულება დაწერა შემდეგი მიზნით: „თამარის ტახტისა და ავტორიტეტის განსამტკიცებლად. მასში საგანგებოდ ხაზი გაუსვა იმ დედაკაცის მოღვაწეობას, რომელიც თვით განგებამ აირჩია ჩვენი ქვეყნის განმანათლებლად. აქედან ბუნებრივი იქნებოდა შემდეგი დასკვნა: რა გასაკვირია, დედაკაცი მეფედ გვყავდეს, როდესაც განგებამ დედაკაცის, ღვთისმშობლის წილხედობილი გვყო და დედაკაცივე აირჩია ჩვენდა მოსაქცევად“ (კეკელიძე 1951: 300)..

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ გამოიყოფა ქართლის ქრისტიანობის რამდენიმე ეტაპი. პირველი, ანდრია მოციქულის ქადაგება, მეორე და უმთავრესი წმინდა ნინოს ქადაგებით ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადება. მესამე, ასურელ მამათა მოღვაწეობა და მეოთხე – საბოლოო, კირიონ ქართლის კათალიკოსის მოღვაწეობა.

სიმბოლურად თუ ვიტყვით, წმინდა ნინო ჩვენთვის ღვთისმშობელია, რადგან საქართველოში ღვთაება ნინოს წყალობით განხორციელდა. წმინდა ნინოს ღვთაებრივი უწყება ეძლევა ხილვაში, მან ჩვენებაში იხილა ანგელოზი ჭაბუკის სახით, რომელმაც მას გადასცა ქრისტეს მიერ დაბეჭდილი წიგნი. მასში იყო „ათი სიტყუაი“ (ანუ დეკალოგი), იგივე ათი მცნება. ეს ათი სიტყვა, რომელიც ნინომ მიიღო ღვთაებისგან, არის ქალის მისიონერობის იდეის გამომხატველი. ამიტომ, ნინოს მისიონერობა, შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ, როგორც ღვთისმშობლის მისიის განხორციელება ნინოში.

„ნინოს ცხოვრების“ განსახილველ ადგილას სიტყვების „დაბეჭდილი იყო იესუსი“ მნიშვნელობა უნდა განისაზღვროს, როგორც იესოს ნიშნით აღბეჭდვა ანუ ქრისტეს მონოგრამით დაბეჭდვა, რაც წერილის ღვთაებრივ წარმომავლობაზე მიუთითებს. მით უმეტეს, რომ ეს წერილი ანგელოზმა გადასცა წმ. ნინოს. ბიბლიაში მართლაც გვხვდება ბეჭდის ასეთი მნიშვნელობა, როდესაც ის ადასტურებს, რომ ამ ბეჭდით აღბეჭდილი საგანი მისი მფლობელის კუთვნილებაა და ამ მფლობელის ხელიდანაა გამოსუ-

ლი (III მეფეთა, 21,8); ანდა, როდესაც ბეჭედი დოკუმენტს, მაგ., გრაგნილს საიდუმლო მნიშვნელობას ანიჭებს, რადგანაც მისი წაკითხვა შეუძლია მხოლოდ იმას, ვისაც ბეჭდის გატეხვის უფლება აქვს (ესაია, 23,11).

„ათნი სიტყუანი“ კი წარმოადგენს ციტატებს ახალი აღთქმის სხვადასხვა ადგილებიდან, რომლებიც, როგორც ჩანს, გარკვეული მიზნით არის შერჩეული და გარკვეული აზრის გამომხატველია. ამათგან პირველს, მეშვიდესა და უკანასკნელს სახარებაში პარალელი არ ეძებნება“ (პატარიძე 1993: 11).

„მოვიყვანთ ამ ათ სიტყვას მთლიანად:

ა. „პირველი სიტყუაი: სადაცა იქადაგოს სახარებაი ესე, მუნცა ითქუმოდის დედაკაცი ესე“.

ბ. „არცა მამაკაცებაი, არცა დედაკაცებაი, არამედ თქუენ ყოველნი ერთ ხართ“ (გალ. 3,28).

გ. „წარვედით და მოიმოწაფენით ყოველნი წარმართნი და ნათელსცემდით სახელითა მამისაითა და ძისაითა და სულითა წმიდისაითა“ (მთ. 28,19).

დ. „ნათელი გამობრწყინებად წარმართთა დიდებად ერისა შენისა ისრაელისაი“ (ლ. 2,32).

ე. „სადაცა იქადაგოს სახარებაი ესე სასუფეველსა, ყოველსა სოფელსა ითქუმოდეს“ (მთ. 26,13, მრკ. 14,9).

ვ. „რომელმან თქუენ შეგიწყნარნეს, მე შემიწყნარებს, და რომელმან მე შემიწყნაროს, შეიწყნარებს მომავლინებელსა ჩემს“ (მთ. 10,40).

ზ. „ფრიად უყვარდა მარიამ უფალსა, რამეთუ მარადის ისმენნ მისს სიბრძნესა ჭეშმარიტსა“.

ეი. „ნუ გეშინინ მათგან, რომელთა მოსწყვიდნენ ხორცინი თქუენნი, ხოლო სულისა ვერ შემძლებელ არიან მოწყუედად“ (მთ. 10,28).

თ. „პრქუა მარიამ მაგდალინელსა იესუ: „წარვედ, დედაკაცო, და ახარე ძმათა ჩემთა“ (ი. 20,17).

ი. „სადაცა ჰქადაგებდეთ სახელითა მამისაითა და ძისაითა და სულისა წმიდისაითა“ („ნინოს ცხოვრება“, – შატბერდის კრებული, ბ. გიგინეიშვილისა და ელ. გიუნაშვილის გამოცემა, გვ. 333. ბიბლიური დამოწმებანი გამოცემლებისა).

ასეთია „ქართული დეკალოგი“ (სირაძე 1992: 52). ეს ათი მცნება ანუ ათი სიტყვა, რომელიც ნინომ მიიღო ღვთაებისაგან, არის ქალის მისიონერობის იდეის გამომხატველი. ამიტომ, ნინოს მისიონერობა შეგვიძლია წარმოვადგინოთ, როგორც ღვთისმშობლის მისიის განხორციელება ნინოში, რადგან, როგორც ვიცით, თვით ღვთის სურვილი იყო, რომ საქართველოს გამაქრისტიანებელი ყოფილიყო მარიამ ღვთისმშობელი, თუმცა ჯერ გასარკვევია, ეს იდეა ისტორიულ სინამდვილესთან ახლოსაა თუ მხატვრული გამოხატონია.

თავად ეს ფაქტი ჩვენ შეგვიძლია დავუკავშიროთ, თუ ღმერთმა მოსეს როგორ გადასცა სინას მთაზე ათი მცნება:

„და გარდამოხდა ღმერთი ზეცით ქვეყანად და მოვიდა თხემსა ზედა მთისა სინაისასა. და დაწერნა ღმერთმან ხელითა თვისითა ფიცართა ქვისათა რჩული და მცნებაი ესრეთ:

პირველი მცნებაი ესრეთ: შეიყვაროთ უფალი ღმერთი თქვენი ყოვლითა გულითა თქვენიითა და ყოვლითა სულითა თქვენიითა და ყოვლითა გონებითა თქვენიითა.

და მერმე ესე: ნუ კაც ჰკლავ, ნუ იპარავ, ნუ ისიძავ, ნუ გული გითქვამს ცოლისა მოყვასისა შენისასა, ნუ ცილსა ჰფუცავ, ნუ ცილსა სწამებ, ნუ ორსა სიტყვასა იტყვი, თავ უყავ მამასა შენსა და დედასა შენსა.

შეიყვარე მოყვასი შენი, ვითარცა თავი თვისი.

შაბათნი ჩემნი დაიმარხენით, დღესასწაულნი და შესაწირაენი და უქმნელებანი აღასრულენით.

ესე რჩული და მცნებაი დაწერა ღმერთმან და მოსცა მოსეს მონასა თვისსა. და მოსე მოიხვნა ფიცარნი იგი და აღმოუკითხნა ყოველსა ისრაელსა“ („ეესტათი მცხეთელის წამება“).

აქვე მოგვყავს მოსეს სამოძღვრო ათი მცნება:

„პირველი მცნებაი: მე ვარ უფალი ღმერთი შენი,... და არა იყვნენ შენდა ღმერთნი უცხონი, ჩემსა გარეშე.

მეორე მცნებაი: არა იქმნე თავისა შენისა კერპი, არცა ყოველივე მსგავსი, რაოდენი არს ცასა შინა და რაოდენი

არს ქუეყანასა ზედა და რაოდენი რაი არს წყალთა შინა, ქუეშე ქუეყანასა. არა თაყუანი-სცე, არცა მსახურებდე მათ.

მესამე მცნებაი: არა მოიღო სახელი ღმრთისა შენისაი ამოსა ზედა.

მეოთხე მცნებაი: მოიხსენე ღლეი იგი შაბათთაი და წმიდა-ყავთ იგი: ექუს ღლე იქმოდე, და კმენ ყოველი საქმეი შენი, ხოლო ღლეი იგი მეშვიდე შაბათი არს უფლისა ღმრთისა შენისაი.

მეხუთე მცნებაი: პატიე-ეც მამასა შენსა და დედასა შენსა, რაითა კეთილი გეყოს შენ და ღლეგრძელ იყო ქუეყანასა მას კეთილსა.

მეექვსე მცნებაი: არა კაც-ჰკლა.

მეშვიდე მცნებაი: არა იმრუშო.

მერვე მცნებაი: არა იპარო.

მეცხრე მცნებაი: არა ცილი-სწამო მოყუასსა შენსა ზედა წამებითა ცრუთა.

მეათე მცნებაი: არა გული გითქუმიდეს ცოლისათვის მოყუ-ასისა შენისა, არა გული გითქუმიდეს სახლსა მოყუასისა შენისასა, არცა ყანისა მისისა, არცა კარაულისა მისისა, არცა ყოვლისა საცხოვარისა მისისა, არცა ყოველი, რაი იყოს მოყუსისა შენისაი“ (გამოსეღათა, 20, 2-17).

„იოანე ზედაზნელის სახეში გამთლიანებულია რამდენიმე პარადიგმული სახე-იდეალის ნიშნები; მაგალითად: იოანე ნათლისმცემელისა, იოანე ღვთისმეტყველისა, სამოელ წინასწარმეტყველისა, მოსესი, ხოლო ბიზანტიური აგიოგრაფიიდან, უპირველეს ყოვლისა – საბა პალესტინელისა, ხოლო ქართული აგიოგრაფიიდან მას პირველსახე არ ჰყოლია, რადგან იგი თვითონ იყო ჩვენში განდევნილობის პირველსახე“ (სირაძე 1992: 44).

ასევე წმინდა ნინოს სახეში გამთლიანებულია ღვთისმშობლის, მარიამ მაგდალინელის, დედოფალ ნანას თვისებები.

ღვთისმშობლის სახე ქართულ მწერლობაში იქცა პარადიგმად, რომლითაც გამოიხატება უმაღლესი იდეალები. ღვთისმშობლის პარადიგმა ორიგინალურ ქართულ მწერლობაში სრულყოფილად ელინდება წმინდა ნინოს სახეში. შემდეგ ეს პარადიგმა თავისებურად გამოვლინდა თამარ მეფის, ვითარცა პერსონაჟისა და ვითარცა სახე – იდეს წარმოდგენისას. წმინდა ნინოს პირველსახე არ ჰყოლია, რადგან იგი თავადაა მოწამის პირველსახე ჩვენში.

„წმინდა ნინოს ცხოვრების“ განხილვისას გამოიყოფა რამოდენიმე ძირითადი მომენტი: 1. არმაზის მსხვერვეა. 2. მზის დაბნელება. 3. სვეტიცხოვლის აღმართვა. 4. ჯვრების აღმართვა.

არმაზის მსხვერვეისას საყურადღებოა შემდეგი ეპიზოდები: ნინოს მისვლა მცხეთად, კერპების დახასიათება, ნინოს

ვედრება ღვთის მიმართ თავისი ძალის გამოსავლინებლად, არმაზის მსხვერვეა და ბივრილის აღება. აღნიშნული ეპიზოდებიდან, ჩემის აზრით, ყველაზე მნიშვნელოვანია ბივრილის აღების მომენტი. მცხეთაში არმაზის დღეობაზე მისული ნინო ღოცულობს და შესთხოვს ღმერთს მოახდინოს სასწაული. ღოცვის დამთავრებისთანავე ატყდება ჭექა-ქუხილი, ამოვარდება ძლიერი ქარი და არმაზი დაიშხვერევა, მხოლოდ ერთადერთი თვალი პატიოსანი, ბივრილი გადარჩა, რომელიც ნინომ იპოვა და „ძველ ქალაქში წამოიღო“.

„აქ სხვაგვარი სიმბოლიკაცაა. ბივრიტის თვალი-პატიოსანი მოასწავებს ასულთა, რომლისა ნათესავეისაგან შობად იყო ქრისტე“ („შატბერდის კრებული“, 100). ე.ი. ბივრიტი ყოფილა სიმბოლო დედათა მხრივ ქრისტეს შთამომავლობითი შტოსი. ნინოც სიმბოლურად ამ გენეალოგიური შტოს წევრად ჩაითვადა. ყოველგვარი თვალი პატიოსანი მზესთან წილნაყარად ითვლებოდა წარმართობაში. ქრისტიანობამ აქაც ჩაანაცვლა „სულიერი მზე“. გადარჩენილი თვალი პატიოსანი ნიშნავს, რომ წარმართობის ელემენტი შემოუტანიათ ქრისტიანობაში. ეს დასაშვებია იყო მხოლოდ ძველ რწმენასთან ეზოთერმული კავშირით. არმაზიდან შემორჩა მარცვალივით მცირე რამ, ხოლო მისი სულიერი პირველსაწყისიდან – მზისაგან (სულიერი მზისაგან) მოდის ნინო. იგი არმაზის ასულადაც ესახებათ“ (სირაძე 1987: 90).

მზის დაბნელება ნაწარმოებში არმაზის მსხვერვეის ანალოგიური მოვლენაა.

მზის დაბნელებას რ. სირაძე სხვაგვარად მზის ღმერთობის უარყოფას უწოდებს:

არსებობს კ. კეკელიძის სპეციალური გამოკვლევა, „ანტი-მაზდეანური პოლემიკის ფილოსოფიური დასაბუთება უძველეს ქართულ მწერლობაში“, რომელიც ამ მოტივს შეეხება. აქ, აღნიშნული თვალსაზრისით, განხილულია ევსტათი მცხეთელისა და აბიბოს ნეკრესელის „მარტვილობანი“, როგორც ცნობილია, ეს მოტივი გამოყენებულია „ბალავარიანშიც“.

დასახელებულ ნაწარმოებებში მოცემულია ცდა, უარყოფილ იქნეს მაზდეანური ღმერთები: ცეცხლი, მზე და სხვა მნათობები. ამ მოვლენათა ღმერთობა უარყოფილია იმ საბუთით, რომ არსებობს მრავალი სხვა ძალა, რომელიც ცეცხლისა თუ მზის ძალას აღემატება. მაგალითად, ადამიანის ძალა სჭარბობს ცეცხლის ძალას; ადამიანს შეუძლია დაშრიტოს ცეცხლი. ასევე შეზღუდულია მზის ძალა: მზის ნათელი შესაძლებელია ღრუბლით დაიჩრდილოს. აქედან მივიღეთ დასკვნა: შეზღუდული ძალის შემცველი მოვლენა არ შეიძლება ღმერთად ჩაითვალოს. ღმერთად უნდა მივიჩნიოთ ის ძალა, რომელიც ზემო ჩამოთვლილი მოვლენების ძალას განსაზღვრავს. მაგალითად, მზეს ნათელს ანიჭებს, ანდა მას ღრუბელს მოაშორებს და ა.შ.“ (სირაძე 1975: 171).

არმაზის მსხვერველსა არ იყოს, უნდა დამსხვერუელიყო ის ძირითადი კერპი, რომელსაც ყველაზე მეტად ეთაყვანებოდნენ საქართველოში და ასეთი იყო ქართველებისათვის მზე.

უეჭველია, თავდაპირველი ავტორი ამ თხზულებისა შეეცდებოდა, რაც შეიძლება შთამბეჭდავად გადმოეცა ეს მომენტი. მითუმეტეს, თუ იმ წლებში მართლა ჰქონდა ადგილი მზის დაბნელებას, გასაკვირი არ არის, რომ მან ეს ფაქტი გამოიყენა.

ცნობილია, რომ მითოსშიც და ქრისტიანულ ხანაშიც ორი მზეა. ერთი მზე ხილული და მეორე უხილავი ანუ სულიერი.

მირიანისათვის ნადირობის დროს ხილულმა წარმართულმა მზის დაბნელებამ გამოიწვია მისთვის უხილავი, ანუ სულიერი მზის განათება. მხოლოდ ამის შემდეგ „გამობრწყინდა მზე“, მაგრამ ეს უკვე სხვა მზეა, არა როგორც მზე ღმერთი, არამედ მზე – ღმრთის სიმბოლო.

ეფიქრობთ, ნაწარმოებში ფაქტის სიმბოლური დატვირთვა საკმაოდ დიდია.

მზის დაბნელების მომენტის გარეშე წარმოუდგენლად მიმაჩნია თხრობა. მზის კულტი საქართველოში იმდენად ძლიერი იყო, იმ ხანებში მზის დაბნელება მართლაც რომ არ მომხდარიყო, ალბათ, იგივე ან მსგავს ფაქტს მაინც ექნებოდა ნაწარმოებში ასახვა სულიერი შინაარსით.

მზის დაბნელების შემდეგ მეფე ამბობს: „ამას აღგილას აღმართო ძელი ჯუარისაი“ (ყაუხჩიშვილი 1955: 110). ეს მომენტი უნდა დავუკავშიროთ არმაზის მსხვერველს. ვიცით, რომ სადაც არმაზი დაიმსხვრა, იქვე აღიმართა ჯუარი, სადაც მეფის მოქცევა მოხდა, მისივე თქმით, იქვე უნდა აღმართოს ჯვარი, ვფიქრობთ, ესეც სიმბოლურია, ანუ ერთი სარწმუნოების აღგილს იკავენს მეორე.

ყურადღება უნდა მივაქციოთ ერთ მომენტს, კერძოდ, მზის დაბნელების დროს რას ჰპირდება მირიანი ნინოს ღმერთს.

ჭელიშური რედაქცია მოგვითხრობს; „ღმერთო ნინოისო, განმინათლე ბნელი ესე და მიჩუენე საყოფელი ჩემი. და აღვიარო სახელი შენი და აღმართო ძელი ჯუარისა შენისაი და თაყუანის-ვსცე მას და აღვიშენო სახლის სახლად შენდა და სალოცველად ჩემდა და ვიყო მორჩილი ნინოისსა და სჯულსა ზედა პრომთასა და მაშინ განთენა და მსწრაფლ გამობრწყინდა მზე“ (აბულაძე 1963: 135).

მირიანი ჰპირდება ნინოს ღმერთს: რწმენის შეცვლას, ეკლესიის აგებასა და ჯვრების აღმართვას.

ნიშანდობლივია ისიც, რომ წარმართულ ღმერთთაგან განსხვავებით ნინოს ღმერთი ითხოვს ადამიანის სულიერ ცვლილებას, ცნობიერების შეცვლას და არა მსხვერპლშეწირვას. მისი „მსხვერპლი“ ადამიანის გონებაა, ადამიანის ხელითვე აღმართული ჯვარი და ტაძარი, უფლის სახლი, რომელიც ეხმარება მას ღმერთთან დაახლოებაში.

ტაძრის აშენება ფაქტიურად უკვე ნიშნავდა ქრისტეს სჯულის აღიარებას, ყოველ შემთხვევაში ხუთივე რედაქციაში საკითხი ამგვარადაა დასმული. გაეიხსენოთ, როდესაც დედოფალი განკურნებული ბრუნდება მეფესთან: „და აუწყა მეუღლესა თვისსა მისწრაფებაჲ იგი კურნებისაი და ძალი ღმრთისაი მის, რომელსა ქადაგებს უცხოი იგი და ყოველი, რომელი ესმინა მისგან. და ევედრებოდა, რაითი იგი მხოლო უწყოდის ღმრთად ჭეშმარიტად, ხოლო მეფემან მირიან აქო მეუღლესა თვისსა ზედა ქმნილი იგი საკვირველები და დაუკვირდა ფრიად, ხოლო ტაძრის შენებაი არ ინება“ (აბულაძე 1971: 26).

სიმბოლო ამქვეყნიური და იმქვეყნიური ცხოვრებისა არის ტაძარი, ამავე დროს ყველაზე წმინდა და ამაღლებული, რაც შეიძლება არსებობდეს ქვეყნად. ის რაც აკავშირებს წარმავლობასა და მარადიულობას, ცასა და მიწას.

შატბერდულ-ჭელიშურ და მროველისეულ რედაქციებში მეფე არჩევანის უფლებას უტოვებს ნინოს, თავად აირჩიოს ეკლესიის ასაშენებელი ადგილი, ნინო კი მიუგებს: „სადაც მეფეთა გონებაი მტკიცე არს“ (აბულაძე 1963: 137) მეფე პასუხობს: „მიყუარან მაყუალნი ესე შენნი, მუნ მნებავეს გონებითა ჩემითა, რათა აღუშენო ღმერთსა სახლი სალოცველად ჩემდა“ (აბულაძე 1963: 138). და პირველად ეკლესია იგება მაყვლოვანში, ანუ დედოფლის საუფლოში.

საზოგადოდ ქრისტიანული სიმბოლოების პირველსახეები ძველი აღთქმის წიგნებსა და დავით მეფის ფსალმუნებშია საძიებელი.

ეკლესიის წინასახე ძველ აღთქმაში არის ნოეს კიდობანი, რომელშიც ცხონდებიან ქრისტეს მორწმუნენი, ანუ ნოეს კიდობანი, არის ადამიანის როგორც სულიერი, ასევე ფიზიკური ხსნის სიმბოლო.

„წმინდა ნინოს ცხოვრებაში“ ვნახეთ, რომ ტაძრის აშენება უკვე ნიშნავდა ქრისტეს სჯულის აღიარებას.

ტაძარსა თუ ეკლესიას საკმაოდ დიდი დატვირთვა აქვს როგორც ძველი, ასევე ახალი ქართული ლიტერატურისათვის.

მეფემ შესთხოვა ღმერთს, ეჩვენებინა ადგილი, სადაც უნდა აღეშენებინათ ჯვარი. ღმერთმა ანგელოზი მოევლინა მირიანს, რომელმაც უჩვენა ბორცვი, სადაც უნდა აღეშენებინათ ძეგლის ჯვარი.

რედაქციებში მოთხრობილია იმ სასწაულების შესახებ, რომელიც ეკლესიის აგებასთან, ჯვრების აღმართებასთან და წმინდა ნინოსთანაა დაკავშირებული.

არსენ ბერისა და უცნობი ავტორის რედაქციებში ჩვენ ერთ მეტად საყურადღებო ადგილს ვხვდებით. კერძოდ, ჯვრების აღმართვისას სხვა რედაქციებისაგან განსხვავე-

ბით საუბარია ვენახის რქისაგან გაკეთებულ ჯვარზე, რომელიც ღვთისმშობელმა უბოძა წმინდა ნინოს.

არსენ ბერი: „დაუსუენეს პირველად კლდესა მას ზედა, რომელსა აწ სახელადცა უწოდიან „ჯუარი პატიოსანი“. და ჯუარი იგი ვენახისა რქისაი, რომელ მიიღო წმიდისა ღმრთისმშობლისაგან, არს მას შინა ნაწილად“ (აბულაძე 1971: 40).

უცნობი ავტორი: „ხოლო ჯუარი იგი ვაზისაი, რომელ მიიღო წმიდამან ნინო ხელისაგან ყოვლად წმიდისა ღმრთისმშობელისა, არს ჯუარსა მას შინა, რომელ დაუსუენეს ჯუარსა პატიოსანსა“ (აბულაძე 1971: 75).

„საკრალური მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს იმასაც, რომ ჯვარი ვაზისა ნინოს თმებით იყო შეკრული, ძველი სიმბოლიკით, თმები მითოსური მზის სხივებია, ქრისტიანობას იგი ახლებურად უნდა გადაეაზრებინა. თმების მზიურობას ქრისტიანობაში მაშინ ექნებოდა პარადოგმატური პერსპექტივა, თუ იგი სულიერ სინათლეს დაუკავშირდებოდა. სულიერ სინათლეს კი როგორც ეთქვით, ჯვარი გამოხატავდა, ჯვარი რომელიც ქრისტეს სიმბოლო იყო. ვაზი იყო სიმბოლო ღვთისმშობლისა (და ამიტომაც იქმნება ვაზიდან ჯვარი), ხოლო თმებია ღვთისმშობლის ნათელმოსილების სიმბოლო, ჯვარი ნინოს ღვთისმშობელმა გადასცა და სახეობრივად ამაში აირეკლა საქართველოს ღვთისმშობლისათვის წილხედობილობის იდეა“ (სირაძე 1987: 21).

ამრიგად, დღეს ჩვენ ხელთ გვაქვს „წმინდა ნინოს ცხოვრების ხუთი ქართული რედაქცია, რომელთაგან უძველესია შატბერდულ-ჭელიშური რედაქცია. თავისთავად ეს ორი რედაქციაა ამოსავალი წყაროს დანარჩენი სამისათვის. მაგრამ არ უნდა გამოვრიცხოთ, რომ „წმინდა ნინოს ცხოვრების“ თავდაპირველი რედაქცია მეოთხე საუკუნის შუა ხანებში უნდა შექმნილიყო. თითოეული რედაქცია ეპოქის მოთხოვნების შესაბამისად იქნა გადამუშავებული მწერალთა მიერ ისე, რომ მათ ხელთ ჰქონდათ ყველა წინა რედაქცია.

ჩვენს მიერ განხილული ეპიზოდები: არმაზის მსხვრევის, მზის დაბნელების, სვეტიცხოვლის აღმართვის, ჯვრების აღმართვის არის ნაწარმოების უძველესი შრეები, რომლებიც მრავალმხრივ ასახავენ ისტორიულ სინამდვილეს და თან მათ სიმბოლური დატვირთვა აქვთ ნაწარმოებში.

პარადიგმულ სახეთაგან, რომელიც „წმინდა ნინოს ცხოვრებას“ შემოაქვს ქართულ აგიოგრაფიაში უმთავრესია, ღვთისმშობლის, თავად წმინდა ნინოს, ჯვარისა და ეკლესიის სახისმეტყველება.

დაისმის კითხვა: როგორ აისახება ეს სახისმეტყველება ახალ ქართულ ლიტერატურაში, კერძოდ, XIX საუკუნის ქართულ პოეზიაში?

მაგალითად, ილია ჭავჭავაძის ლირიკის რელიგიური პერსონალია ასეთია: მასში ჩანს მამის, ძისა და სულიწმინდის

სახეები. ვერ ხედებით წმინდა გიორგის ღვთისმშობელსა და წმინდა ნინოს.

ღვთისმშობლის სახე ჩანს ილია პოემებში: „განდგილი“ და „აჩრდილი“.

ილია ჭავჭავაძის რელიგიურ ნააზრევში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მივაქციოთ იმ რელიგიურ შეხედულებებს, რომლებიც გადმოცემულია მის პუბლიცისტურ და სალიტერატურო წერილებში.

თავისი მოღვაწეობის დასაწყისში ილია ჭავჭავაძემ ორი საპროგრამო ნაწარმოები დაწერა. „მგზავრის წერილები“ ილია ჭავჭავაძის ცხოვრების დევიზად იქცა. ნაწარმოებში ჩანს ილიას, როგორც საზოგადო მოღვაწის სახე და „ორიოდე სიტყვა თავად რევაზ შალვას ძის ერისთავის კოზლოვიდგან „შეშლილის“ თარგმანზედა“, სადაც გამოკვეთილია ილიას როგორც ლიტერატორის, ქართული ენის რეფორმატორის მისია. თუმცა, აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ რელიგიური თვალთახედვით ორივე ნაწარმოები საკმაოდ საინტერესო და მნიშვნელოვანია. „მგზავრის წერილებში“, სადაც ძირითადად გამოიყოფა ოთხი საკითხი შემდეგი პირობითი სახელდებით: ოთხი წელიწადი, შედარებანი, საუბარი რუსის ოფიცერთან და საუბარი ლელთ ღუნიასთან, ბიბლურ-ქრისტიანული სახისმეტყველების არაერთ საინტერესო სახესა და პარადიგმას ეხედებით.

მაგალითისათვის მოვიხმობთ რამდენიმე მათგანს. გავიხსენოთ „მგზავრის წერილები“. „არა, წარიღეთ ეს ბნელი და მშვიდობიანი ღამე თავისი ძილითა და სიზმრებითა და მომეცით მე ნათელი და მოუსვენარი დღე თავისი ტანჯვითა, წვალებითა, ბრძოლითა და ვია-ვაგლახითა! ჰოი, ბნელო ღამეც, მეჯავრები შენ მე!..

შენის კალთის ქვეშა, ვინ იცის, რამდენი გაბოროტებული მტერი ადამიანისა ეხლა თავს იმალავს? ვინ იცის, ამ ბნელი ფარდის ქვეშ, რომელიც ეხლა ჩემს თვალს ჩამოვაფარე, რამდენი მჭედელი და მტარვალის ქვეყნისა სჭედავს ბორკილთა ადამიანის ბედის შესაჭედად? შენ ხარ ხელის შემწყობი იმ ხელობისა, რომელსაც თვალთმაქცობას ეძახიან და რომელიც ადამიანის დამფრთხალს გონებასა და უბედურებას ბედნიერებად აჩვენებს ხოლმე, შენ ხარ ჟამი და დრო კუდიანების სერობისა, საცა ისმის სადღეგრძელო სიბნელისა და უმეცრებისა. ჰოი, ბოროტო, წარვედ ჩემგან, დღეო ნათელო, მოვედ შენ“!..

ბიბლიაში წერია: „თქუა ღმერთმან: იქმენინ ნათელი! და იქმნა ნათელი. და იხილა ღმერთმან ნათელი, რამეთუ კეთილ... და უწოდა ღმერთმან ნათელსა დღე და ბნელსა უწოდა ღამე“ (შესაქმისაი I, 4,5).

სახარებაში ვკითხულობთ: „და ესე არს საშჯელი, რამეთუ ნათელი მოივლინა სოფლად, და შეიყუარეს კაცთა ბნელი, ვიდრე ნათელი, რამეთუ იყვნეს საქმენი მათნი ბოროტ. რამეთუ ყოველი რომელი ბოროტსა იქმს, სძულს მას ნათელი

და არა მოვიდის ნათელსა რაითა არა ემხილონ საქმენი მისნი“ (იოანე, 3,19-20).

დავით წინასწარმეტყველი ფსალმუნებში აღნიშნავს: „დასდევ ბნელი და იქმნა ღამე (ფსალმუნნი, 103,20). ნათლისა და ბნელის, ანუ ღლისა და ღამის დაპირისპირება ხაზად გასდევს ილიას შემოქმედებას. ნათლის ესთეტიკა ანუ სულიერი ნათლის შემოტანა საქართველოში ნინოს შემოსვლასა და ჭეშმარიტი სარწმუნოების აღიარებას უკავშირდება.

აქ კიდევ ერთხელ გავიხსენოთ, რომ მზის დაბნელების დროს მირიან მეფე თავდაპირველად დახმარებისთვის უხმობს არმაზსა და ზადენს, მაგრამ უშედეგოდ. შემდეგ იგი შეეცადა ნინოს ღმერთს შესთხოვს: „ღმერთო ნინოისო, რომელი ხარ ღმერთი ჭეშმარიტი, განმინათლე სიბნელე ესე ჩემ ზედა მდებარე და გამომიბრწყინვე მე ნათელი, რაითა აღვიარო სახელი შენი წმიდაი და გადიდებდე შენ“... მყის მოფინა ნათელი და განანათლა ბნელი“ (აბულაძე 1971: 67). წერილში „წმინდა ნინო“ (გაზეთი „ივერია“, 1888 წ., № 9) ილია აღნიშნავს:

„მას აქეთ ხუთმეტი საუკუნეა და მთელი ეს ხუთმეტი საუკუნე გულში ჯვარით და ხელში ხმალით იბრძოდა, იღწოდა, სისხლსა ჰღვრიდა ქართველი კაცი და ნათელი ბნელზედ ვერაეინ შეაცვლევინა“ (ჭავჭავაძე 2008: 60).

პეტერბურგიდან სამშობლოში დაბრუნებული ილია მოწოდებულია „დავრდომილი აღადგინოს, უნუგეშოს ნუგეში მოჰფინოს, მტირალს ცრემლი მოსწმინდოს, მუშაკს შრომა გაუადვილოს; და ის თითოეული ნაპერწკალი, რომელიც არ შეიძლება ყოველს კაცში არ უოლაედეს, ერთ დიდ-ცუცხლად შეაგროვოს თავისი ქვეყნის გაციებულის გულის გასათბობლად“ („მგზავრის წერილები“). ამ შემთხვევაში ილია უშუალოდ ეხმიანება სახარებას: „სული უფლისაი ჩემზედა, რომლისათვის მცხო მე მახარებლად გლახაკთა, მომავლინა მე განკურნებად შემუსვრილთა გულითა.

ქადაგებად ტყვეთა განტევებისა და ბრმათა ახილვად, განვლინებად მომსრევლთა განტევებითა, და ქადაგებად წელიწადი უფლისაი შემწყნარებელი“ (ლუკა 4,18,19).

შეცდომა არ იქნება, თუ რელიგიური თვალსაზრისით ილიას შემოქმედებაში საპროგრამო ნაწარმოებად მივიჩნევთ ილიას წერილს „წმინდა ნინო“, რომელიც 1888 წელს გაზეთ „ივერიაში“ დაისტამბა, სადაც ჩამოყალიბებულია ილიას ქრისტიანული მსოფლმხედველობა, მისი სარწმუნოებრივი მრწამსი, განსაზღვრულია ქრისტიანობის ადგილი და მნიშვნელობა ქართველი ხალხისათვის.

წერილში ილია აღნიშნავს, რომ 14 იანვარი ყოვლად სადიდებელი დღეა ქართველებისათვის, რადგან ეს დღეა მოციქულთა სწორის წმინდა ნინოს ხსენების დღე საქართველოში. წერილში ილია ეხება ქართლის ქრისტიანიზაციის ყველა ძირითად ეტაპს. აღნიშნავს, რომ უდიდესია მცნება-

თა შორის „გიყვარდეს მოყვასი შენი, ვითარცა თავი შენი“. ყოველივე ეს შემდეგ განზოგადებულია, როგორც მის მხატვრულ ლიტერატურაში, ასევე პუბლიცისტიკაში.

თავის საპროგრამო სტატიაში „ორიოდე სიტყვა თავად რევაზ შალვას ძის ერისთავის კოზლოვიდგან „შეშლილის“ თარგმანზედა“ (1861 წ.) ილია წერდა: „სამი ღეთაებრივი საუნჯე დაგვრჩა ჩვენ მამა-პაპათაგან: მამული, ენა და სარწმუნოება. თუ ამათაც არ უპატრონეთ, რა კაცები ვიქნებით, რა პასუხს გავსცემთ შთამომავლობას“.

ამავე აზრს ანეითარებს ილია წერილში „წმინდა ნინო“. „ქართველმა ამ რჯულს, ამ ახალს აღთქმას შეუერთა ძველისაგან ყოველივე ის, რაც კი რამ ძვირფასია ადამიანისათვის და რაც თავის დღეში არ დაძველდება, მინამ ადამიანი ადამიანობს: შეუერთა მამული და ეროვნება. ეს სამი ერთმანეთის ღირსი საგანი ისე ჩაიწნენ, ისე ჩაქსოვდნენ ერთმანეთში, რომ რჯულის დაცვა საქართველოს მიწა-წყლის დაცვად გარდაიქმნა და მიწა-წყლის დაცვა – რჯულის დაცვად. რჯული ჩვენის მამულის, ჩვენის ეროვნობის ხმლად იქცა ზედმოსევისათვის და ფარად ზედმოსეულთათვის.

ქრისტიანობა, ქრისტეს მოძღვრების გარდა ჩვენში პნიშნავდა მთელის საქართველოს მიწა-წყალს, პნიშნავდა ქართველობას“

(ჭავჭავაძე 2008: 61).

აქ უკვე მოცემულია ის პრინციპი, რაც შემდეგ ჩანს ილიას მთელ შემოქმედებაში. სარწმუნოებრივი საკითხები უკავშირდება ერის წინაშე მდგომ პრობლემებსა და ქართული ენის მდგომარეობას, მათ აწმყოსა და მომავალს. ე. ი. რელიგიის საკითხებისადმი ინტერესი მჭიდროდ უკავშირდება იმ პრობლემებს, რომლებიც იდგა XIX საუკუნეში ქართველი კაცისა და მთელი საქართველოს წინაშე.

ილიას შემოქმედებაში მამულისა და ღმერთის ცნებები განუყოფელია. ერთის დაცვა ითვალისწინებს მეორისას და პირიქით, ილია ქართველთა არსებობის აზრს ხედავს მამულის, ენისა და სარწმუნოების დაცვაში.

წერილში „წმინდა ნინო“ ილია აღნიშნავს: „ამ სახით წმინდა ნინოს მოციქულობით მოფენილმა და დამკვიდრებულმა ქრისტიანობამ გვიხსნა ჩვენ არამცთუ სულიერად, არამედ ხორციელადაც. იმა უდიდესმა მოძღვრებამ, რომელიც ქრისტე ღმერთმა მოუვლინა ქვეყანას ხსნად და ცხონებად, თავისი ძლევაშეიღო კალთა გადააფარა ჩვენში ჩვენს მამულს, ჩვენს ეროვნებას, ვითა ობოლნი შეიკედლა, თავისი ღვთაებურის ძალ-ღონით გამოჰზარდა, შეჰმოსა, შთაუდგა გული რკინისა, გაუმძღვარა ჯვარი პატიოსანი და ძელი ჭეშმარიტებისა. და, აი, ათასხუთასი წელიწადია, ამ ძალ-ღონით ქრისტიანობამ შეგვინახა ჩვენ, ჩვენი მიწა-წყალი, ჩვენი ენა, ჩვენი ვინაობა, ჩვენი ეროვნობა“ (ჭავჭავაძე 2008: 62).

„წმინდა ნინოს ცხოვრებიდან“ ვიგებთ, რომ ქრისტიანული სარწმუნოების სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადება გამოიხატა, უპირველეს ყოვლისა, ეკლესიის მშენებლობაში. მირიან მეფე მზის დაბნელებისა და ქრისტიანობის აღიარების შემდეგ დართავს უფლებას, მცხეთაში აიგოს პირველი ეკლესია. აი, რას აღუთქვამს მირიანი მზის დაბნელების დროს ნინოს ღმერთს: „...და აღვმართო ძელი ჯუარისა შენისაი და თაყვანისუცე მას და აღვიშენო სახლი სახლად შენდა და სალოცველად ჩემდა, და ვიყო მორჩილი ნინოისა და სჯულსა ზედა პრომთასა“ (აბულაძე 1963:135).

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, „წმინდა ნინოს ცხოვრების“ განხილვისას გამოიყოფა რამდენიმე ძირითადი მომენტი: არმაზის მსხვერევა, მზის დაბნელება, სვეტიცხოვლის აღმართვა. ილიას სიტყვებით რომ ვთქვათ: „ამ ჩვენს ღვთისმშობლის წილად ხდომილს ქვეყანას ღვთისმშობლისავე ღოცვით და კურთხევით მოევლინა ზეგარდმო შთაგონებული წმინდა ქალწული, გადმოლახა თავისის უძლურის ფეხითა მთანი და კლდენი, მოვიდა იქ, „სადაცა ღმერთნი ღმერთობდნენ და მეფენი მეფობდნენ“. პირქვე დაამხო სალოცავნი კერპთმსახურებისანი და მათს ადგილას აღმართა ჯვარი ქრისტესი, ჯვარი პატიოსანი“ (ჭავჭავაძე 2008: 60).

ნიშანდობლივია ისიც, რომ, წარმართულ ღმერთთაგან განსხვავებით, ნინოს ღმერთი ითხოვს ადამიანის სულიერ გარდაქმნას, ცნობიერების შეცვლას და არა მსხვერპლშე-

წირვას. გონება და სული მოიხმო იმის გასათვითცნობიერებლად, რომ „ქვეყანაზედ ზოგი იმისთანა საგანია, რომ თუ არ დაინახე, ვერ ირწმუნ, და ზოგიც იმისთანა, რომ თუ არ ირწმუნე, ვერ დაინახავ. ცასა, თუ ცის იქით სწორედ იმისთანა ადგილებია მაძებარ გონებისათვის, რომ თუ არ ირწმუნე, ვერას დაინახავ“ („წერილები ქართულ ლიტერატურაზე“).

როდესაც ილია ჭავჭავაძის რელიგიურ ნააზრევზე ვსაუბრობთ, არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ იგი რეალისტი მწერალია და მისი აზროვნება და მხატვრული შემოქმედება მჭიდროდ უკავშირდება რეალურ სინამდვილეს. ამიტომ, განსაკუთრებით საყურადღებოა ის, რომ ილია ღვთაებრიობას ხედავს თვით რეალურად ხილულ სინამდვილეში. ილია წერდა: „განა ყოველი საგანი თვის კვალობაზედ არ არის მაღალი, მაღალ ღვთაებრიობის სიბრძნის გამოთქმელი? პოლიპი, რომელიც ძლივს აჩენს თვის სულიერობას, ისე ცხადად მოგვითხრობს ღვთის ძლიერებასა, როგორც მზე, ეს ქვეყნის მაცხოვრებელი მნათობი. ინფუზორია, რომელიც მილიონობით არიან ერთ მუჭა წყალში, ისევე საკვირველნი არიან, როგორც მოძრაობა მედიდურ ცაში მილიონთა პლანეტთა. ერთი მუჭა ლაფის ნაწილთა დაკავშირება ისეთი საკვირველია, როგორც ვარდის მშვენიერების გამოცხადება. არა, ბუნებაში ღმერთს არ შეუქმნია მაღალი და მდაბალი საგანი, ყოველი საგანი მაღალია თავის კვალობაზე და ერთნაირად მოგვითხრობს იმ დიდ სულზედ, რომელიც აცხოვრებს მთელ ქვეყანასა“ („სარდიონ მესხიერის კრიტიკის გამო“).

ილია სარწმუნოებრივ ასპექტში განიხილავს ერის ისტორიას, თვით საერო მწერლობას. „ისტორია იგი დიდებული ტაძარია, საცა უწირავს ერთიან სულსა ერისას და საცა აღუმართავს თავის დიდებული და დიდ-ბუნებოვან კაცთა უწმინდესნი ხატნი და ზედ წარუწერია დიდთა საქმეთა მოთხრობა, ვითა საშვილიშვილო ანდერძი. ერი, რომელსაც ახსოვს ეგ თავისის ერთიანის სულის წირვა, ეგ თავის დიდ-ბუნებოვანნი კაცნი და დიდთა საქმეთა ამბავი, კეთდება, მხნევდება, ჰგულოვანდება და თავმოწონებულია ყველგან“ („ერი და ისტორია“).

თუ გავიხსენებთ „მგზავრის წერილებს“, ვნახავთ, რომ თერგისა და მყინვარის შედარებისას ილია უპირატესობას თერგს ანიჭებს. თუმცა, მას, როგორც შემოქმედს, მყინვარი არანაკლებ უნდა ხიბლავდეს: „ნეტავი შენ, თერგო! იმითა ხარ კარგი, რომ მოუსვენარი ხარ. აბა, პატარა ხანს დადგე, თუ მყრალ გუბედ არ გადაიქცე და ეგ საშიშარი ხმაურობა ბაყაყების ყიყინზედ არ შეგეცვალოს. მოძრაობა და მარტო მოძრაობა არის, ჩემო თერგო, ქვეყნის ღონისა და სიცოცხლის მიმცემი“...

ეპისკოპოს ალექსანდრესადმი მიმართულ სიტყვაში ილია აღნიშნავს: „ორნაირი სათნოებაა ქვეყანაზე ადამიანის ღირსების აღმნიშვნელი: ერთი უქმი, რომელსაც მოსდევს არა ქმნა ბოროტისა, მეორე მოქმედი, რომელსაც მოსდევს ქმნა კეთილისა“ (ილია ჭავჭავაძის „სიტყვა მიმართული ეპისკოპოსის ალექსანდრესადმი“).

სწორედ ქმედით სათნოებამდე ვერ მალდდება განდევილი. ამიტომაც შეუძლებელია, იგი წმინდანობამდე ამაღლდეს.

ილიას რელიგიური გააზრებანი პატრიოტიზმს, ქვეყნის სამსახურს უკავშირდება. ილიას მიაჩნია, რომ პიროვნება, საერო იქნება იგი თუ სასულიერო, ორ რაიმეს უნდა ემსახუროს, ღმერთსა და ქვეყანას, რადგან „კაცთათვის მსახურება მსახურებაა ღვთისა“ („სიტყვა თქმული გაენათის მონასტერში გაბრიელ ეპისკოპოსის დასაფლავების დღეს“). სწორედ ესაა ღრმად გამეცნიერებული სარწმუნოების დედაბარი.

ქრისტიანულ ეგზეგეტიკას ემყარება ილია ჭავჭავაძის შემდეგი გააზრება: „ადამიანი ხატებაა ღვთაებისა განა ხორცითა? ადამიანს ხორცის გარდა, ერთი სხვა რამ მოჰმადლებია, რომლითაც იგი ადამიანობს ვით კერძო ღვთისა, ის ერთი – სული და გულია, უტკნობლობის ნიჭით და ღონით დალოცვილი“ („ღმერთმა ნუ დაგაბეროთ“). ეს ეხმიანება „შესაქმის“ წიგნს (I,26), სადაც ნათქვამია, რომ ღმერთმა ადამიანი შექმნა „სახედ და ხატად ღვთისა“. ეგზეგეტიკა ასე განმარტავს ადამიანის ღვთის „ხატად და მსგავსებად“ შექმნას: ადამიანი ღვთის ხატია, მისი სულის გამოხატულება; რაც შეეხება „მსგავსებას“ – ეს არის ლტოლვა უფლისაკენ, მისი მსგავსებისაკენ მარადიული სწრაფვა! (ნოსელი 1964: 150).

წმინდა ნინოსა და წმინდა ანდრია

პირველწოდებულის ეიკონური განსახოვნებისათვის

XIX საუკუნის ქართულ პოეზიაში

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ღვთისმშობლის სახე ქართულ მწერლობაში იქცა პარადიგმად, რომლითაც გამოიხატება უმაღლესი იდეალები. ღვთისმშობლის პარადიგმა ორიგინალურ ქართულ მწერლობაში სრულყოფილად ელინდება წმინდა ნინოს სახეში.

„წმინდა ნინოს ცხოვრებიდან“ შემოდის ქართულ აგიოგრაფიაში ქრისტიანული სიმბოლიკა და სახისმეტყველებითი პარადიგმები, ამდენად, „წმინდა ნინოს ცხოვრება“ ქართული ქრისტიანული პარადიგმული სახისმეტყველების საფუძველია.

XIX საუკუნეში შექმნილ ლიტერატურულ ნაწარმოებთაგან, რომელიც დიდ მსგავსებას ავლენს „წმინდა ნინოს ცხოვრების“ რედაქციებთან, არის აკაკი წერეთლის პოემა „წმინდა ნინო“. აკაკი წერეთელს ეკუთვნის აგრეთვე პოემა „ანდრია პირველ-წოდებული“. აღსანიშნავია, რომ აკაკიმ ცალ-ცალკე პოემები მიუძღვნა ქართლის ქრისტიანიზაციის პირველ ორ ძირითად ეტაპს. კერძოდ, 1. ანდრია მოციქულის მიერ ქრისტეს სჯულის ქადაგებას. პოემის ქვესათაუ-

რი ასე იკითხება: „ისტორიული პოემა“, რაც იმის მიმანიშნებელია, რომ აკაკი ისტორიული წყაროებით სარგებლობდა და 2. პოემა „წმინდა ნინო“ მეორე და უმთავრესი ეტაპის ამსახველი ანუ წმინდა ნინოს ქადაგებით ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადება. პოემის ქვესათაური ასეთია: „ქრისტიანობის შემოღება საქართველოში“. უდავოა, რომ აკაკი არსებული „წმინდა ნინოს ცხოვრების“ ვერსიებით სარგებლობდა. პოემა „ანდრია პირველ-წოდებული“ 1884 წელსაა დაწერილი, პოემა „წმინდა ნინო“ კი – 1905-1906 წლებში.

აკაკი თავის პუბლიცისტურ წერილებში არაერთხელ ახსენებს ანდრია მოციქულსა და წმინდა ნინოს: „საღმრთო მოთხრობიდან ვიცით, რომ საქართველო ღვთისმშობლის წილხედრია!.. ანდრია მოციქულმა შემოიტანა „სიტყვა ქრისტესი“ პირველი საუკუნის დასაწყისში ჩვენს საქართველოში, მაგრამ მისმა მოძღვრებამ ფესვი ვერ გაიდგა, სანამ მეოთხე საუკუნეში არ გამოუჩნდა საქართველოს ნინო განმანათლებელი, მაშინ კი ამ ღირსმა ქალწულმა ნანადღეოფლის შემწეობით, მოჰფინა ჭეშმარიტება კერპთა მხარეს“ (“მცირე რამ ახალ-დგმაზედ”).

1902 წელს ქალთა სასწავლებლის დაარსებასთან დაკავშირებით წარმოთქმულ სიტყვაში აკაკიმ განაცხადა: „რჯულის მოძღვრები და მქადაგებლები არასოდეს ჰკლებია საქართველოს, მათ რიცხვში მოციქული ანდრია და სვიმონ კანანელიც კი, მაგრამ ვერც ერთმა მათგანმა ის ვერ შე-

ბლო, რაც ერთმა სუსტმა ქალმა, განმანათლებელმა ნინომ“.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ „წმინდა ნინო“ არ განეკუთვნება აკაკი წერეთლის რთული ფსიქოლოგიური ხასიათის ნაწარმოებებს. მასში მხატვრულ სახეებს უმთავრესად უშუალოდ შემოთავაზებული საგნები და მოვლენები ქმნიან და არა მათი სიმბოლური მნიშვნელობები. ქრისტიანული ესთეტიკისათვის დამახასიათებელი ქვეტექსტური მინიშნებები თუ პარადიგმული სახეები, თუმცა მათი გათვალისწინება პოემის გააზრებას ესთეტიკურობის ასპექტით მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს“ (ალიბეგაშვილი 1999: 326).

რათა გავაანალიზოთ წმინდა ნინოს სახისმეტყველებითი პერსპექტივა, უმთავრესია, წმინდა ნინოს სახეში ღვთისმშობლის იდეალი დავინახოთ.

პოემაში „წმინდა ნინო“ აკაკი წერეთელი იცავს ქრონოლოგიას, ანუ მიჰყვება „წმინდა ნინოს ცხოვრების“ რედაქციებში გადმოცემულ ამბავს.

საზოგადოდ დაისმის კითხვა: კერძოდ, რომელ რედაქციას უახლოვდება ყველაზე მეტად აკაკის პოემა?

თხრობას აკაკი წერეთელი ნინოს წარმომავლობით იწყებს.

„ვინ იყო? სიდან მოვიდა?

თუ მართლა სომხის ქალია,
შენ უნდა გამაგებინო
და მეც ვისწავლო... ვალია!“.

აქ იკვეთება პოემის აღმზრდელობითი მნიშვნელობა და, ამასთანავე, აკაკი მიგვანიშნებს, რომ ყოველი ქართველის ვალია იცოდეს, როდის, ვის მიერ და რა პირობებში მოხდა ქართლის ქრისტიანიზაცია.

არსებობს აზრი, რომლის თანახმად “პოემა ერთგვარი პასუხია იმ დროს საქართველოში სომეხთაგან გაერცელებულ მოსაზრებაზე წმ. ნინოს სომეხური წარმომავლობის შესახებ” (ჯაფარიძე ლ. 2007: 393).

აკაკი წერეთელს ნინოს წარმომავლობა შემდეგნაირად აქვს აღწერილი. ძველად კაბადოკიაში ცხოვრობდა ქართველთა ტომი, რომელიც რომმა დაიპყრო. დროთა განმავლობაში ეს ტომი გაბერძენ-გარომაელდა ისე, რომ წინანდელ გვარ-ტომობას ვერც კი ამხელდნენ. სწორედ ამ ხალხის შვილი იყო წმინდა ნინო. აკაკი ხაზს უსვამს, რომ ნინო გენეტიკურად ქართული წარმომავლობისაა:

„აი, სწორედ ამ გვარ ხალხმა
წმინდა ნინო წამოშობა,
მოციქულთა თანასწორი
და ქართველთა ამაყობა“.

აკაკი თხრობისას იცავს ქრისტიანულ ქრონოლოგიას. კერძოდ, მოციქულთა მიერ წილისყრა, ღვთისმშობლის წილხედომილობა, ანდრია პირველწოდებულის მიერ კაბადოკიაში ქრისტეს მცნების ქადაგება, ნინოს წინაპრების მიერ ქრისტიანული სარწმუნოების საიდუმლოდ აღიარება. სამი საუკუნის შემდეგ მოეცლინება ნინო ქვეყნიერებას. იგი მიდის იერუსალიმში წმინდა ადგილების მოსანახულებლად და განუწყვეტლივ ფიქრობს, სად უნდა იყოს უფლის კუთხითი შენახული?

„ის სულ იმის ფიქრში იყო,
თუ სად არის ქრისტეს კუთხითი,
ელიოზმა რომ წაიღო?..
რა ხალხია ის წარმართი?“

ის, რომ ღვთისმშობელს ხედა წილად საქართველო, მიმანიშნებელია იმისა, რომ ქრისტიანობის საბოლოო დამკვიდრება ქალის საშუალებით უნდა განხორციელებულიყო, ანუ ღვთაების განმახორციელებელი უნდა ყოფილიყო მხოლოდ და მხოლოდ ქალი.

უმთავრესი ღვთისმშობლის, ხოლო შემდეგ წმინდა ნინოს სახეში არის ჯერის ძალით განხორციელებული იდეა მფარველობისა და ხსნისა ანუ ჯვარსახოვნება.

ჯვარს სხვადასხვა მითოლოგიურ-რელიგიურ და კოსმოგონიურ სისტემაში ღრმა სიმბოლური მნიშვნელობა ენიჭებო-

და. ჯვარი არის კოსმოგონიური შინაარსის საკოორდინაციო ნიშანი, რომელიც ქვეყნიერების ოთხ მხარეს წარმოსახავს. ჯვარი არის ქრისტიანობის ერთი უმთავრესი სიმბოლო, რომელიც ხშირად ღვთაებასაც გამოხატავს.

„სხვადასხვა ფორმის ჯვარს, როგორც დასჯის იარაღს ხშირად იყენებდნენ ძველ რომში. ჯვარი, რომელზეც ქრისტე აცვეს, სხვადასხვა ჯიშის ხისგან იყო გაკეთებული. ჯვრის პორიზონტალური ნაწილი კიპარისისაგან იყო დამზადებული, ვერტიკალური ფინიკის ხისგან, ძირი ფიჭვისაგან, ხოლო დაფა წარწერითურთ ზეთისხილის ხისგან“ (არსენიევი 1895: 635).

აღსანიშნავია ისიც, რომ მრავალფეროვანი ჯვრის გამოსახულებანი ადრინდელი სამიწათმოქმედო ხანიდან მოგვეპოვება საქართველოში.

„ქადაგება ჯვრის შესახებ მოკლედ შეიცავს მთელ სახარებას – იმათთვის, ვისაც სწამს სასიხარული უწყებას, ხოლო სხვებისთვის შებრკოლების ღოდს, ღმრთის გლახობას (საღოსობას), (1 კორინთელთა 1, 18-23; 2,2).

ვინც ირწმუნა და მიეცა მონაწილეობას კიდევ ჯვარში. ერთი მხრივ, იმ აზრით, ჯვარცმულთან ერთიანობით ისინი სიკვდილისათვის სწირავენ თავიანთ ცოდვილიან ბუნებას. (რომ. 6,3; გალ. 5,24; 6,14). მეორე მხრივ. იმ აზრით, რომ ისინი მზად უნდა იყვნენ ჭეშმარიტებისა და თავისი მსხნე-

ლის ერთგულებისათვის, მის მსგავსად აიტანონ დევნა“ (მათ. 16,24; 10,38; გალ. 6,12; ფილიპ. 6,18). (გიუნაშვილი, კალანდაძე 2004: 424).

„მოქცევაი ქართლისაი“-ში ვკითხულობთ: „ქრისტიანენი იგი ჰრომნი და ყოველნი ჰინდონი და ვისცა ვის აქუს შჯული იგი ახალი ქრისტეს წმიდისაი, ძალითა ჯუარისაითა და მისითა სასოვებითა სძლევენ მტერთა ძლიერად“ (გიგინეიშვილი, კალანდაძე 1979: 321). ამრიგად, ჯვარი ქართულ მწერლობაში შემოდის როგორც ძლევის სიმბოლო.

ეს იდეა საინტერესოდ ვლინდება აკაკის პოემაშიც. როდესაც ნინო ძილში იხილავს თეთისმშობელს ეაზის ჯვრით. ღეთისმშობელი უბრძანებს ნინოს, წავიდეს თავის წილხედრ ქვეყანაში, მოძებნოს უფლის კვართი, მოიაროს ივერია, აიტანოს განსაცდელი.

„და უბრძანა: „მე წილად მხედა
ივერია... კერპთა მხარე.
შენ, გიბრძანებ, ჩემ მაგიერ
იქ წახვიდე... მოიარე!
ჩემი შვილის სიყვარულით,
მე ეხედავ, რომ გიძგერს გული.
გამოძებნე მისი კვართიც,
სადაც იყოს დამარხული“.

აქ რამდენიმე ძირითადი მომენტი გამოიყოფა: ღვთისმშობლის წილხედობა, ის, რომ ღვთისმშობელი ნინოს გზავნის საქართველოში თავის ნაცვლად, ნინოს მიერ კვართის მონახვა, ამით ღვთისმშობელი მიაწვდის, რომ ნინო უნდა მივიდეს მცხეთაში, სადაც მოხდება კერპთმსახური ხალხის სულიერი გარდასახვა. ჩვენებაში ღვთისმშობელი ვაზის ჯვარს გადასცემს ნინოს:

„აი, ხელში ეს გეჭიროს,
მფარველი და შენი მხსნელი.
ეს უთხრა და მისცა ხელში
ვაზის ჯვარი დიდებული.
გაეღვიბა ნინოს, შეკრთა!..
მოეფინა სიხარული.
ნახა, ხელში რომ ეჭირა
მღვიძარესაც ვაზის-ჯვარი,
თმა მოიჭრა, იქვე შეჰკრა,
გადიწერა რა პირ-ჯვარი,
და ჯვრით ხელში, რწმენით გულში
ივერიას მიაშურა“.

ნინოს გამოღვიძება და ნახავს, რომ ხელთ მართლაც უპყრია „ჯვარი ვაზისა“ რომელსაც საკუთარი თმით შეკრავს. ვაზის ჯვარი იქნება ნინოს მფარველი და მხსნელი თავისი მისიის შესრულებისას. ღვთისმშობლის სახეში უმთავრესია იდეა მფარველობისა და ხსნისა, ამ მისიით

შემოდის ნინო საქართველოში. ღვთისმშობელი ძილში გადასცემს ნინოს ჯვარს და შემდეგ ნინო ცხადად ხედავს, რომ ხელში უჭირავს ვაზის ჯვარი, აქ მოქმედება ირეალური გარემოდან რეალურში გადადის, რაც წინაპირობაა იმისა, რომ თვალთ უხილავი ყველასთვის ხილული უნდა გახდეს და, ამასთანავე, ამ აქტით საფუძველი ეყრება ქართულ ჯვარსახოვნებას.

ღვთისმშობლის მიერ გადაცემულ ვაზის ჯვარზეა საუბარი „წმინდა ნინოს ცხოვრების“ XIII საუკუნის ძეგლში: „ხოლო ჯუარი იგი ვაზისაი, რომელ მიიღო წმიდამან ნინო ხელისაგან ყოვლად წმიდისა ღმრთის-მშობელისა, არს ჯუარსა მას შინა, რომელი დაასუენეს ჯუარსა პატიოსანსა“ (აბულაძე 1971: 75).

„ქრისტიანული მსოფლხედვით, ყველაფერი ჯვარსახოვანია, შეიძლება ითქვას, ყველაფერშია ჯვარი, რადგან ჯვარის ვერტიკალი ღვთისკენაა მიმართული, ხოლო ჰორიზონტალური ნაწილი ამქვეყნიური ყოფიერების სიმბოლოა. ჯვარი მათი გადაკვეთაა. ყველა მოვლენაში სულიერ და ხორციელ რაობათა გადაკვეთაა. ასეა მეტნაკლებად ყველაფერში და განსაკუთრებით ადამიანში. ადამიანის არსებობა ჯვარსახოვანია“ (სირაძე 1997: 186).

„ნინო საქართველოში ვაზის ჯვარით უნდა შემოსულიყო, ქართველები არ იცნობდნენ ქრისტიანობას, მაგრამ იცნობდნენ ვაზის ძაღას, ამიტომ ქართველები ვაზის ჯვარს უფ-

რო ირწმუნებდნენ. ჯვარი ვაზისა ნინოს თავისი თმებით შეუკრავს. თმები, ძველისძველი წარმოდგენით, მზის სხივის სიმბოლო იყო. ქალღმერთი დალი თავისი ოქროს თმებით მზიურ ძალასთან იყო წილნაყარი. ვაზის თმებით შეკვრა მზისა და ვაზის ერთიანობას მოასწავებდა. ამგვარი ჯვრით ნინოს ხალხი უნდა მოენათლა, სულიერი ნათლით გაემსჭვალა ადამიანები“ (სირაძე 2000: 149-150).

ვაზიც და ჯვარიც ქართულ მითოსში დაკავშირებული იყვნენ ნათელთან და მზესთან. ვაზიც ისევე იყო აღვსილი მითოსური მზის ნათლით, როგორც ჯვარი. ქართული მზიური ვაზი ერყმის ქრისტიანულ ნათელ ჯვარს. ამ სახეში ჩანს ქრისტიანობაც და მითოსიც, ცხადია, ქრისტიანულად გადააზრებული.

„ჯვარი ქრისტიანობის მთავარი სიმბოლოა, ქართულია ჯვარი ვაზისა, რომელიც შეკრულია წმინდა ნინოს თმებით, ესაა ქართული ქრისტიანობის უმშვენიერესი სასწაული. ამ ჯვრის სახე ანუ მისი სული, ღვთისმშობელმა გადასცა წმ. ნინოს. ამ ჯვარში სიმბოლურად სამებაც შეგვიძლია დავინახოთ, „სამშვეობის“ ქრისტიანული პრინციპით: ერთი „მზეა“ თვით ჯვარი, როგორც სიმბოლო სულიერი მზისა, მეორე სიმბოლოა მზისა – ვაზი, ხოლო მესამე – წმინდა ნინოს თმები, როგორც სიმბოლო მზიური სულიერი ნათლისა, როგორც სულიერი შარავანდედი ამ სამ მზეს ამთლიანებს ჯვარი ვაზისა“ (სირაძე 2000: 291).

ამრიგად, წმინდა ნინოს თმებით შეკრული ვაზის ჯვარი ქართველთა მოქცევის სიმბოლო გახდა.

როდესაც აკაკი წერეთლის პოემა „წმინდა ნინო“ შეეუდარეთ „წმინდა ნინოს ცხოვრების“ ძველ რედაქციებს, ვნახეთ, რომ მათ შორის საკმაოდ დიდია მსგავსება, რაც გამოიხატება, უპირველეს ყოვლისა, მოვლენების ქრონოლოგიის დაცვაში: კერძოდ, ნინოს წარმომავლობა, ღეთისმშობლის გამოცხადება, მცხეთაში არმაზის დღეობაზე მისვლა, ნინოს ღოცვა, არმაზის მსხერევა, მაყვლოვანში დაბინაება, ნანა დედოფლის განკურნება, თხოთის მთაზე მზის დაბნელება, მეფის მოქცევა... მოქმედი პირებისა და სახელთა იგივეობა: თავად წმინდა ნინო, დედოფალი ნანა, მეფე მირიანი, მზის დაბნელებისას მეფის მხლებელი ოთხი პირი, ელიოზი, სალომე უჯარმელი, მცხეთა, არმაზი...

და მაინც, ყველაზე მეტ თანხედრას პოემა შატბერდულ-ტელიშურ და „ქართლის ცხოვრებაში“ მოთხრობილ ლეონტი მროველისეულ რედაქციებთან ავლენს.

სიმბოლურია ისიც, რომ მცხეთაში ნინოს მისვლა არმაზის დღეობას დაემთხვა. მან იხილა არმაზი, ოქროს ჯვრითა და ხმლით ხელში:

„აი, მის წინ ზადენ-გორა!

ზედ არმაზი ამართული,

მარჯვნივ გაიმ, მარცხნივ გაცი,

მორთული და მოკაზმული“.

შატბერდულ-ჭელიშურ რედაქციაში კერპთა სახელებია: გაცი, გა, არსენ ბერი მათ უწოდებს: გაცი, გაცა. XIII საუკუნის უცნობი ავტორი: გაცი, გატი. ლეონტი მროველისეულ „ქართლის ცხოვრებაში“ კი ვკითხულობთ: „და კუალად იყო მარჯუენით მისსა კაცი ოქროისი და სახელი მისი გაცი, და მარცხნით მისსა უდგა კაცი ვერცხლისა, და სახელი მისი გაიმ, რომელნი-იგი ღმრთად უჩნდეს ერსა მას ქართლისასა“ (ყაუხჩიშვილი 1955: 89-90).

ყველა თავს მოწიწებით ხრიდა არმაზის წინაშე, თვით მეფენიც კი. ხალხი პირმშოებს სწირავდა მსხვერპლად, ამის შემხედვარე ნინო გაკვირვებულია, ხალხი ბრმად თაყვანს სცემს ხელქმნილ ღვთაებას. აღსანიშნავია ისიც, რომ რედაქციებში არმაზის მსხვერვეის წინ ნინო საშველად მიმართავს ღმერთს, პოემაში კი ღვთისმშობელს.

შატბერდის კრებულში ვკითხულობთ: „მაშინ აეიხილენ ზეცად და ეთქუ: „უფალო, უფალო, მრაველითა ძალითა შენითა გეცრუენეს შენ მტერნი ესე. და ესე არს დიდითა სულგრძელებითა შენითა, და იქმან, რასაცა იგონებენ მტურნი ესე და ნაცარნი ქუეყანისანი, არამედ უგულებელს-ჰყოფ, რამეთუ ხატი შენი არს კაცი, რომლისათვის ერთი სამებისაგანი კაც იქმენ და აცხოვნე ყოველი სოფელი. ამათცა ნათესავთა მოხედენ და შეპრისხენ სულთა ამათ უჩინოთა, სოფლის მპყრობელთა, მთავართა ამის ბნელისათა. და მიჩუენე მე, ღმერთო მამისა და დედისა ჩემისაო, მხეველსა ამას, ნაშობსა მონისა შენისასა, რაითა იხილონ მაცხოვრებაი შენი ყოველთა კიდეთა ქუეყნისათა და რაითა ჩრდი-

ლოი ძღუარსა ზედა იხარებდეს და ყოველმან ენამან შენ მხოლოსა ღმერთსა თაყუანის-გცეს ქრისტე იესუს მიერ უფლისა ჩუენისა, რომელსა შუენის მადლობით დიდების შეწირვაი აწ და მარადის მერმეთა მათ საუკუნეთა ამენ“ (გიგინეიშვილი, გიუნაშვილი 1979 :335).

„მოქცევაი ქართლისაის“ ტექსტიდან გამომდინარე, წმ. ნინოს მოსვლამდე საქართველო ჩრდილოეთის ქვეყნად მოიხსენიება და ეს არაერთგზისაა დადასტურებული „წმინდა ნინოს ცხოვრების“ სხვადასხვა რედაქციებში.

თავად წმინდა ნინო ახალმოქცეულ მირიან მეფეს თავის წიგნში ასე მიმართავს: „შენ ზედა გამობრწყინდა ნათელი სამხრისა და მზე სიმართლისა“ (აბულაძე 1963: 101). მაცხოვრის კვართის შესახებ „წმინდა ნინოს ცხოვრების“ სვინქსარულ რედაქციაში ვკითხულობთ: წმ. ნინომ გამოიკითხა „ზედა-მიწევნით ენებათათვის ქრისტესთა და ხალენისა ელიასისა, და ცან წილთ-გდებით კუართისა მის უკერველისა ხდომა ჩრდილოეთისა და ზამთარი იგი ურწმუნოებისა“ (აბულაძე 1968: 353).

„მიუხედავად გაქრისტიანებისა, საქართველოს სინონიმად „ჩრდილოეთის ქვეყნის“ ხმარება „იოანე ზედაზნელის ცხოვრებაში“ კვლავაც დასტურდება. თხზულების სათაურშივე ვკითხულობთ: „ცხოვრებაი და მოქალაქობაი წმიდისა მამისა ჩუენისა იოვანე ზედაძნელისა და მოწაფეთა მისთაი. რომელთა განანათლეს ქუეყანაი ესე ჩრდილოეთისაი“

(აბულაძე 1963: 191). „ნათესავი ჩრდილოისაი“ – რაც, ერთი მხრივ, მიუთითებს, რომ წმინდა ნინოს მიერ არ დასრულებულა მთელი აღმოსავლეთ საქართველოს გაქრისტიანება, და, მეორე მხრივ, რომ ათცამეტი ასურელი მამა სწორედ მონასტრების დაარსებით აფართოებს ქრისტიანობის გაერცვლების არეალს აღმოსავლეთ საქართველოში, მაგრამ ქრისტეს რჯულს მკვიდრი საფუძველი ეყრება მოციქულთა სახელობის სვეტიცხოვლის ტაძრის აღმართვით და სრულდება იოანესა და მისი თორმეტი მოწაფის მიერ ზედაზნის, შიომღვიმის, წილკნის, ქაშუეთის, მამადავითის, მარტყოფის, დავით დარეჯის, ნეკრესისა და სხვა ეკლესია მონასტრების აშენებით.

მაგრამ დასავლეთ საქართველო კი არაბთა შემოსევისას (737-741 წწ.) მურვან ყრუს მიერ წამებული დავითისა და კონსტანტინეს სეინქსარულ საკითხავში ჩრდილოეთის ქვეყნად მოიხსენიება. ჩანს IX-X საუკუნეებიდან, როდესაც იქმნება საქართველოს ერთიანი სახელმწიფოებრიობა, რაც ისტორიული თვალსაზრისით, განსაკუთრებით ნათლად და შთამბეჭდავადაა აღწერილი „წმინდა გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში“, და იგი იკავებს მკვიდრ ადგილს ქრისტიანულ კულტურულ სამყაროში, საქართველო უკვე აღმოსავლეთის ქვეყნად იწოდება.

ამას მოწმობს ისევე იოანე ზედაზნელის ცხოვრების ამჟყრად მეტაფრასული რედაქციის სათაური, რომელშიც საქართველო ჩრდილოეთის ქვეყნად აღარაა დაფიქსირებული, და, თავისთავად, ნიკოლოზ გულაბერისძის ზემონახსენები

„სვეტიცხოვლის საკითხავი“, სადაც მითითებულია, რომ მარიამ ღვთიმშობელმა „შესაბამისობისათვის სახელისა მისისა“ აღმოსავლეთი ამოირჩიაო სამოქმედო ასპარეზად.

ნიკოლოზ გულაბერისძის მიხედვით, სახელი „მარიამი“ ნიშნავს „აღმოსავალ მზისა სიმართლისას“ ანუ მშობელს მზე-ქრისტესი, აქედან გამომდინარე, საქართველო არის ღვთისმშობლის წილხვედრი, ამიტომ მისი სურვილი ჩვენი ქვეყნის მოქცევისა ისევ უფლის ნებით სავსებით ბუნებრივად აღასრულა ქალმავე – წმინდა ნინომ“ (ალიბეგაშვილი 2000).

მიემართოთ კვლავ პოემას:

„დედაე ღვთისაე! რა ძნელია
ამის ხილვა და ყურება,
რომ ყოფილა მიწის ზურგზე
ამისთანა უგნურება!
თუ შენი ძე, ის ღმერთ-კაცი,
გაიმეტე ჯვარს საცმელად,
რაღად სტოვებ სხვა მერჯულეს
ქვეყანაზე საეჭველად?“

მართლაც, ამოუარდა ქარი, ცამ პირი შეიკრა, წამოვიდა სეტყვა და კერპები დაიმსხვრნენ. მეორე დილით ხალხმა კერპები ნამსხვრევებად ქცეული ნახა, მხოლოდ წმინდა ნინო გადარჩა უვნებელი, პოემაში ასევე არაფერია თქმული

ბივრიტის თვლის შესახებ, რომელსაც რედაქციების თანახმად, ნინო იპოვის და თან წაიღებს. აკაკი თხოვრებას აგრძელებს ნინოს მაყვლოვანში დაეანების შესახებ. მაყვლოვანში ღოცულობდა ნინო, კურნავდა სნეულებს, „იგებდა ქვეყნის გულს“. ნინოს მაყვლოვანში დაეანება შემთხვევითი როდია, მაყვლის ბუჩქი ღვთისმშობლის სიმბოლოა და მის ქვეშ შეფარება თვთისმშობლის მფარველობის ქვეშ შესვლას მოასწავებს. მაყვლის ბუჩქში ნინოს შესვლა ღვთისმშობლის მადლით ცხებულობის ტოლფასია და ნინოში ღვთისმშობლის მისტიურ განხორციელებას ნიშნავს.

საქმე ისაა, რომ მოსეს სწორედ მაყვლის ბუჩქში გამოცხადდა ღვთაება ანგელოზის სახით.

„აწ ვინ არს, რომელი-იგი ეჩუენა მოსეს მაყვლოვანსა მას? არამედ იგი, რომელ-იგი აწ სოფლად მოსრულ და ეკლესიასა შინა ვითარცა მაყვლოვანსა მას შინა, წმიდათა ეტყვის, რომელმან იხსნა ერი თვისი ქუეყანის მისგან მეგვიპტელთაისა, რომელი ფარაოს განურისხნა და მეგვიპტელთა არცხუენდა და წმიდანი იგი მათი მონებისაგან განარინნა“ (გიგინეიშილი, გიუნაშილი: 215).

ბიბლიაში ეკითხულობთ: „მახლობელ ვარ, ვითარცა ჟამნი ზედა მათათა და სათნოებანი იგი გამოჩინებულისაი მის, რომელ-იგი მაყვლოვანსა მას შინა დაადგრა ზედა თხემსა იოსებისსა“ (II რჯ. 33,16).

„ნინომ მცხეთაში მაყვლოვანში დაისადგურა, მისი „მეუფე“ გახდა. აქაურობაც თავისებურად „სამოთხედ“ იქცა. ნინო და მაყვლოვანი სიმბოლური სახეა. ეს სახე, ერთი მხრივ, ბიბლიას ეხმიანება: „უჩუენა მას (მოსეს) ანგელოზი უფლისა ცეცხლითა აღისათა მაყვლოვანით გამო, და იხილა, ვითარმედ მაყვლოვანსა მას აღატყდების ცეცხლი და მაყუალი იგი არ შეიწვების“ (გამოსეულათაი, 3,2).

აქედან მოდის „შეუწველი ბუჩქი“ ანუ მაყვლოვანის სიმბოლიკა“ (სირაძე 1997: 107).

“ჰიმნებში ღვთისმშობელი იხსენიება მაყვლად – „მაყუალი მოტყინარეო“.

„მაყუალი მგზნებარეი, ცეცხლითაი,
რომელი არა შეიწუებოდა და აწ
გევედრებით:
დაშრიტე, ღმრთისმშობელო,
ალი ცოდვათაი, რაითა გადიდებდეთ“
(„ძღლისპირი“).

ანდა

„და არა შეიწუა, ვითარ მაყუალი“...
(იოვანე მტბეპარი).

ცეცხლმოკიდებული მაყუალი, რომელიც არ იწვოდა, გვახსენებს ძველი აღთქმის გამოსეულათა წიგნში (თავი 3, მუხლი 1-22) ნაამბობს.

როცა მოსე თავის სიმამრს იოთორს ემსახურებოდა, ცხვარი წაიყვანა საძოვრად. მივიდა იგი „მთასა მას ღვთისასა ქორებად“ და დაინახა ცეცხლწაკიდებული მაყვლის ბუჩქი. მოსე განცვიფრდა. ბუჩქს ცეცხლი ეკიდა, მაგრამ არ იწვოდა. მოსე დაინტერესდა, უნდოდა გაეგო, რა ხდებოდა. იგი ბუჩქისაკენ წავიდა. როცა ღმერთმა დაინახა, რომ მოსე მისკენ მიდიოდა, დაუძახა: „მოსე! მოსე არ მოხვიდე აქ. გაიხადე ხამლი ფეხთაგან, რამეთუ ადგილი, რომელზეც დგახარ, წმინდა არის. მე ვარ შენი ღმერთი, ღმერთი აბრაამისა, ისაკისა, იაკობისა. მოსემ ხელები აიფარა სახეზე. მას ეშინოდა, შეეხედა ღმერთისათვის. მაშინ ღმერთმა უთხრა: მე ვნახე ჩემი ხალხის ტანჯვა ეგვიპტეში. გავიგონე მისი ღალადისი. ვიცი მისი სევდა. მოვედი, რომ ვიხსნა იგი ეგვიპტელთა ტყვეობიდან. წავიყვანო აღთქმულ ქვეყანაში, სადაც რძე და თაფლი დის. მერე მოსეს დააგალა ებრაელთა ეგვიპტიდან გამოყვანა. მოსემ ჰკითხა ღმერთს, როცა ებრაელები მკითხავენ, რა არისო მისი სახელი, რა ეუპასუხოო. ამაზე ღმერთმა მიუგო: „მე ვარ, რომელი ვარ; რომელი არს, მან მომავლინა მე თქვენდა“. შემდეგ აუხსნა მოსეს როგორ მოქცეულიყო. ებრაელთა თავკაცებთან ერთად წახვალ ეგვიპტის მეფესთან და ეტყვი: ებრაელთა ღმერთმა მოგვიწოდა ჩვენ, გაგვიშვი უდაბნოში სამი დღით, რათა მსხვერპლი შევწიროთ მას. მართალია, ეგვიპტელთა მეფე უარს გეტყვით, მაგრამ მე განვაცვიფრებ მას სასწაულით და მეფე იძულებული გახდება გაგიშვათ.

ძველი აღთქმის ამ მითის მიხედვით მოდელი ასეთია: ღმერთი – მაყვლის ბუჩქი – ცეცხლი.

ახალი აღთქმის მოდელი კი შემდეგნაირია: ღმერთი – ღმერთისმშობელი – ქრისტე.

როცა ამ მოდელებს ერთმანეთს შევადარებთ, მკაფიოდ დავინახავთ, რომ მაყვლოვანი ღვთისმშობლის სიმბოლოა, ხოლო ცეცხლი – ქრისტესი. ამიტომ არის, რომ ღმერთისმშობელს ჰიმნოგრაფოსები ხშირად მიმართავენ – „ცეცხლმან ღმრთეებისამან არა შეწუა საშოი შენი, უქორწინებელო დედაო ძისა ღმრთისაო“... ხოლო ქრისტეს უგალობენ – „შენ, რომელი გამოშჩნდი ცეცხლად მაყულოვანსა შინა“...

თავად ღმერთის მაყვლოვანში გამოცხადება კი ერის ხსნას (ებრაელთა ტყვეობიდან გამოყვანა) გულისხმობს“ (ბაქრაძე 2000: 112-113).

სიმბოლურია ასევე პოემაში ნინოს „რობოლ მკურნალად“ ან „უცხო დედაკაცად“ მოხსენიება, „ესენი „ტყვე“ ქალის ანალოგიებია, რადგან „წმინდა ნინო არის ქართველთა სულიერი დედოფალი და ამავე დროს, სიმბოლური აზრით, წმინდა ნინო არის ტყვე და მსახური საქართველოსი. ამიტომ ასეც შეგვიძლია ვთქვათ: წმინდა ნინო იმიტომაა „დედოფალი“, რომ „ტყვეა“ და „ტყვეა“ იმიტომ, რომ დედოფალი-

ცაა“. ერთიც და მეორეც სიმბოლურად უნდა გვესმოდეს“ (სირაძე 1997: 195).

პოემაში ნიშანდობლივია ისიც, რომ ნინო ავადმყოფ დედოფალს განსაკურნავად იბარებს მაყვლოვანში, რადგან დედოფალი უნდა განკურნებულიყო „ქრისტიანულ“ გარემოში, ქრისტეს ჯვართა და მისი ძალით.

„და ნინომაც კერპ დედოფლის
სასოება როცა ნახა,
დადგა ლოცვად და მომაკედავს
მადლით ჯვარი გადასახა.
ტკბილ ქართულად უთხრა: თუ გრწამს
ჩემი ღმერთი შენდა მხსნელად,
განიკურნო, დახეიდოდე
მორჩენილი უენებელად“.

უეჭველია, დედოფალს საკუთარი რწმენაც დაეხმარა განკურნებაში, ნინომ ასევე განკურნა უფლისწული და დედოფლის ბიძა. „ოღონდ აქ ერთ გარემოებას უნდა გაეცვას ხაზი: დასნეულებული დედოფალი ჯერ ფიზიკურად დაავადდება (თვალთ დაუბნელდება), რასაც მოჰყვება მისი ყველანაირი განკურნება“ (ალიბეგაშვილი 1999: 322).

პოემაში ძირითადია არმაზის მსხერვეისა და მზის დაბნელების ეპიზოდები.

პოემის მეოთხე თავი იწყება იმის თხრობით, თუ მეფე თავის ოთხ მხლებელთან ერთად როგორ გაემგზავრება სანადიროდ და სათათბიროდ. მირიანი შეწუხებულია, რადგან ძველი ღმერთები დაივიწყა ხალხმა ზადენისა და არმაზის ნაცვლად მოსული უცხო დედაკაცის ჯვარცმულ ღმერთს აღიარებენ. მირიანმა გადაწყვიტა, როგორც კი დაბრუნდებოდა ნადირობიდან, დაეგმო ნინო და წინააღმდეგობის შემთხვევაში ნანა დედოფალიც გაეწირა.

„გამობრძანდა ერთხელ მეფე
მუხრანისკენ სანადიროდ
და ოთხიცა თან მზრახველი
გაიყოლა სათათბიროდ.

ზადენის და არმაზის წილ
თაყვანსა ესცემთ ვილაც ჯვარ-ცმულს,
დედაკაცის რაღაც ზღაპრებს
ყურს ეუგდებთ და ვაყოლებთ გულს.

დაეგმოთ ნინო, ვით გრძნეული!
დაუდგება ეშმაკს თვალი
და თუ ნანაც არ დაგეთანხმდეს,
გაეწიროთ თვით დედოფალი“.

სანამ აკაკი წერეთლის პოემაში მზის დაბნელების ეპიზოდს განვმარტავდეთ, უნდა გავიხსენოთ წმინდა პავლეს მოქცევასთან დაკავშირებული ბიბლიური ისტორია.

„წმინდა ეპიფანეს მიერ აღწერილ წმ. პავლეს მოქცევასთან დაკავშირებულ ბიბლიურ ისტორიაში ყველაზე მნიშვნელოვანია პავლეს გონების დაბნელება (სულიერი), რასაც დამასკოს გზაზე „აღსრულ ეტლთა და ღიდითა განლაღებითა თავისმოთნებითა“ (168.1) წამოსული ქრისტიანების მდევნელი პავლეს თვალთა დაბნელებაც (ფიზიკური) დაემატა. „რაითა განმასწავლოთ მე და რაითა აღეხუნენ თუალნი გულისა ჩემისანი და მოვიდენ ღმრთის ცნობასა“ (168.4-5). უფლისაგან მოვლენილი სასწაულით განისწავლა პავლე. განეშორა მას თავხედობა, დამდაბლდა და გამოეცხადა საშინელება (შიშის მომგერელი ხმა): „საულ, საულ, რაისა მდევნი მე? მან მიუგო და პრქუა: შენ ვინა ხარ, უფალო? პრქუა მას: მე ვარ იესო, რომელსა შენ მდევნი“ (საქმ. 9,4-5). პავლეს მხლებლები გაოგნებულნი იდგნენ, ხმა კი ესმოდათ, მაგრამ ვერავის ხედავდნენ. წამოდგა პავლე, თვალები გახელილი პქონდა, მაგრამ ვერას ხედავდა. დამასკოში ხელთპყრობით შევიდა იგი და შეიცნო მან ჭეშმარიტება“ (აღიბეგაშვილი 2000 60).

აკაკი სიტყვასიტყვით მიჰყვება ლეონტი მროველისეულ „წმინდა ნინოს ცხოვრების“ ვერსიას.

„განვიდა მეფე ნადირობად მუხრანით-კერძო, და მოუხდა უჩინო იგი მტერი, ეშმაკი და შთაუგდო გულსა სიყვარული კერძთა და ცეცხლისა; და იგონებდა ყოველსა მსახურებასა მათსა და მახვილითა მოწყუედასა ყოველთა ქრისტიანეთასა. და რქუა მეფემან ოთხთა თანამზრახველთა მისთა: „ღირს ვართ ჩუენ ღმერთთა ჩუენთაგან ბოროტის ყოფასა, რამეთუ უდებ ვიქმნენით მსახურებასა მათსა და მიუშვით ჩუენ ქრისტიანეთა გრძნეულთა ქადაგებად სჯულსა მათსა ქუეყანასა ჩუენსა: რამეთუ გრძნებითა ჰყოფენ საკვირველუბათა მათ. აწ ესე არს განზრახვა ჩემი, რათა ბოროტად მოვსრნეთ ყოველნი მოსაენი ჯუარცმულისანი და უმეტეს შეუდგეთ მსახურებასა ღმერთთა მათ მპყრობელთა ქართლისათა; ვამხილოთ ნანას, ცოლსა ჩემსა, შენანება და დატეობა სჯულსა ჯუარცმულისასა და თუ არა მერჩდეს, დავივიწყო სიყვარული მისი და სხუათავე თანა წარეწყმიდო იგიცა“ (ყაუხჩიშვილი 1955 108-109).

ამის შემდეგ იწყება მზის დაბნელების ეპიზოდის თხრობა პოემაში:

„ამ სიტყვებზე მთა შეიძრა,
თვითოეულს ეცა ელდა;
მოწმენდილმა ცამ იქუხა
მზეც გაშაედა... ჩამობნელდა.
აიტანა შიშმა ყველა,
აცახცახდნენ ვით ალვის რტო,
გაიფანტნენ აქეთ-იქით!..

დარჩა მეფე მარტოდ-მარტო.
აქეთ ეცა, იქით ეცა,
ვერ გაიგნო გზა და კვალი,
ველარაფერს იხედება:
დამდგარი აქვს ორთავ თვალი.
მამაპაპის ღმერთს იგონებს,
შესაწირავს ბევრს პირდება,
მაგრამ არა ეშველა რა...
მაინც ბნელა!.. არ თენდება,
გზა დაბნეულს და დაღუპულს
მოაგონდა ცოდვილს ნინო:
„ნინოს ღმერთო! შენ გიწამო,
თუ ნათელი მომაფინო“.

ლეონტი მროველი: „შუა-სამხრისა ოდენ, დაბნელდა მზე
მთასა ზედა და იქმნა ვითარცა ღამე ბნელი, უკუნი, და და-
იპყრნა ბნელმან არენი და ადგილნი. და განიბნიენეს ურ-
თიერთას ჭირისაგან და ურვისა.

და დაშთა მეფე მარტო, და იარებოდა მთათა და მაღნართა
შეშინებული და შეძრწუნებული. დადგა ერთსა ადგილსა
და წარეწირა სასოება ცხოვრებისა მისისა. და ვითარცა
მოეგო თავსა თვისსა ცნობასა, და განიზრახვიდა ესრეთ
გულსა თვისსა: „აჰა, ესერა, ეხადე ღმერთთა ჩემთა და არა
ეპოვე ჩემ ზედა ღლხინება. აწ, რომელსა-იგი ქადაგებს ნინო
ჯუარსა და ჯუარცმულსა და ჰყოფს კურნებასა, მისითა

მოსავობითა, არამცა ძალ ედგაა ხსნა ჩემი ამის ჭირისა-
გან? რამეთუ ვარ მე ცოცხლივ ჯოჯოხეთსა შინა და არა
უწყი, თუ ყოვლისა ქუეყანისათვის იქმნა დაქცევა ესე, ანუ
თუ ჩემთვის ოდენ იქმნა. აწ, თუ ოდენ ჩემთვის არს ჭირი
ესე, ღმერთო ნინოსო, განმინათლე ბნელი ესე და მიჩუენე
საყოფელი ჩემი; და აღვიარო სახელი შენი, და აღმართო
ძელი ჯუარისა და თაყუანის-ეცე მას და აღვაშენო სახლი
სალოცველად ჩემდა, და ვიყო მორჩილ ნინოსა და სჯულსა
ზედა ჰრომთასა... ესე ყოველი რა წართქუა, განთენა და
გამობრწყინდა მზე“ (ყაუხჩიშვილი 1955 109-110).

აკაკი

„ამის თქმა და გათენება
ერთი იყო... მზე გაბრწყინდა,
აეხილა ყველას თვალი
მაგრამ ყველა კი შეშინდა.
და მაშინ სთქვეს: ის ყოფილა
ქვეყანაზე ერთად-ერთი
და ამიერ ჩვენც ის ერთი
გერწამს ჯვარცმული, ნინოს ღმერთი“.

მირიანი მცხეთაში ბრუნდება, ხალხს სასწაულის შესახებ
უყვება. ქალაქში სიხარული სუფევს. ამ დროს ნინო მაყ-
ელოვანში ღოცულობს. მაყელოვანი ამ შემთხვევაში ეკლუ-
სიის წინასახეცაა, აქ ღოცულობს ნინო, აქ ინკურნება ნა-
ნა დედოფალი. მეფეც აქ ეახლა მას. მოუთხრო სასწაული

და მისი სურვილით კონსტანტინე დიდს მისწერა, რათა რჯულის განსამტკიცებლად მღვდლები მოიწვიოს ქართლში.

ქრისტიანული რჯულის განსამტკიცებლად, ეკლესიის ასაგებად და არა სინაგოგისა, რომელიც ებრაელების იქ ყოფნის გამო რაღაც ფორმით აუცილებლად იქნებოდა. გარდა ამისა, „მოქცევაი ქართლისაიში“ საუბარია ორ მთაზე, გარიზინსა და გებალზე. აღსანიშნავია ისიც, რომ „გარიზინი და გებალი და მათზე აღმართული უსულო კერპები, რასაც ეთაყვანებოდნენ სიდონიას „მამანი“, ერთგვარი წინასახეობია არმაზ-ზადენისა და ორ მთაზე აღმართული იმავე სახელწოდების ორი კერპისა“ (აღიბეგაშვილი 2000: 251).

პოემაში არაა მოთხრობილი ეკლესიისა და ჯვრების აღმართვის სასწაულები. მირიანის მოქცევის შემდეგ ნინო თავისი სურვილით კახეთში მიდის. მცხეთაში კი მის ნაცვლად ნანა დედოფალს ტოვებს.

„წავიდა და იქ დაუხვდა
მას სალომე უჯარმელი,
დედოფალმა წმინდის გრძნობით
გაუშვირა წმინდას ხელი.
გაამტკიცეს მთელ კახეთში
ქრისტეს რჯული, ქრისტეს მცნება.
და ბოდბეში მოისურვა
წმინდა ნინომ განსვენება“.

იგი სიცოცხლის ბოლომდე ქადაგებდა აქ ქრისტეს
რჯულს, მისი გარდაცვალების შემდეგ მირიანმა და
ნანამ ნინოს დაკრძალვა მცხეთაში მოისურვეს, მაგ-
რამ:

„ველარ დასძრეს ადგილიდამ
წმინდა კუბო... მძიმედ ნახეს
და დამარხვა ნეტარისა
ადგილობრივ განიზრახეს.
ზედ ააგეს ეკლესია
„წმინდა ნინოს“ სახელობით
და იქ მთელი საქართველო
თაყვანს სცემდა წლიდამწლობით“.

ბოდბეში წმინდა ნინოს საფლავზე ეკლესია აიგო და ბოდ-
ბის დედათა მონასტერი დაარსდა. ი. გოგებაშვილის „სა-
განძურის“ მეორე წიგნში, სადაც მოთავსებულია მწერლის
ეთნოგრაფიული და ისტორიული ნაწარმოებები, ავტორი
ბოდბის მონასტრის შესახებ მოგვითხრობს: „ქიზიყის ძველ
ნაშთთა შორის პირველი ადგილი უჭირავს ბოდბეს ტაძარ-
სა, რომელიც არის ამართული იქ, სადაც მოღვაწეობდა
მოციქულთა სწორი ნინო და, სადაც იგი გარდაიცვალა და
დასაფლავდა. ეს ტაძარი აშენებულია პირველის მეფის მი-
რიანის შვილის ბაქარის მიერ. საკურთხეველის გვერდით
ცოტა ამაღლებულსა და მესერიტ შემოფარგლულს ადგი-
ლას არის საფლავი წმიდა ნინოსი, რომელსაც აფარია ოქ-
როს სახურავი, რაზედაც მშვენიერად არის გამოსახული

ქართველთა განმანათლებლის სახე. ამ ტაძართან იყო იმავე თავით დედათა მონასტერი, სადაც მოღვაწეობდნენ მრავალნი ქართველნი მოღოზანნი. აქედან ხუთი ვერსის მანძილზე არსებობდა მეორე მონასტერი ბერთათვის, რომელსაც უწინდელს დროში ჰმართავდა ბოდბელი მიტროპოლიტი“ (გოგებაშვილი 1982: 234).

აღსანიშნავია ისიც, რომ წმინდა ნინოს „სამისიონერო მოღვაწეობა იწყება მცხეთაში, მერე ადის მთიულეთში და სრულდება ბოდინში ან ბოდბეში. ამ საზღვრებს არ სცილდება“ (ჯავახიშვილი 1960: 197).

ამრიგად, „ბოდბის განთქმული ტაძარი მღებარეობს ქიზიყში, ქ. სიღნაღიდან 3-ოდე კმ-ის დაშორებით. მისი აგება მიეწერება მეფე მირიანის (IV ს.) ხანას. კახეთს გადასული ნინო, თითქოს, ბოდბეს (ბოდინი, ბოდისი, ბუდი, ბოდი) დასადგურებულდ და იქ გარდაცვლილა. „მოქცევაი ქართლისაით“ ქართველთა განმანათლებელი იქვეა დაკრძალული. მირიან მეფეს ნინოს პატივისცემის ნიშნად ბოდბეში აუგია ეკლესია. ზემომოტანილ ცნობებს ადასტურებს ლეონტი მროველიც. გარკვეული აღმშენებლობითი სამუშაოები ჩაუტარებია ბოდბეში ბაქარ მირიანის ძესაც. მცირე ეკლესია მე-7 თუ მე-8-9 საუკუნეებში გაერცობილ იქნა.

ბოდბის ეპარქია საკმაოდ თვალსაჩინო როლს ასრულებდა ქართველთა ცხოვრებაში. იქაური მღვდელმთავარი მე-7 ადგილზე იჯდა საქართველოს მეფის კურთხევისას. მე-18 საუკუნის შუა წლებში, ვახუშტის ცნობით, ბოდბეში იჯდა

„ეპისკოპოზი, მწყემსი ქისიყისა და ვიდრე კონდოლამდე, აქუს სასპასპეტო დროშაცა, და არიან სადროშონი მისნი ქისიყით კონდოლამდე და მანავამდე, და არს ბრძოლასა მეწინავე. ბოდბელი არის პირველი ეპისკოპოზი კახეთისა, პატივისათვის წმიდის ნინოსა“.

ბოდბეს პატივს მატებდა ის გარემოება, რომ სამეფო კარი მას ყურადღევით ეკიდებოდა და ეხმარებოდა. ასე, მაგალითად, 1757 წელს თეიმურაზ მეორემ და ერეკლე მეორემ ჭერემის ეპარქიის ნაწილი ბოდბეს უბოძეს. სხვათა შორის, არაა ინტერესმოკლებული ის ფაქტიც, რომ თეიმურაზ პირველი ბოდბეში აკურთხეს მეფედ.

როგორც ირკვევა, ბოდბეში მაღალ დონეზე ყოფილა დაყენებული კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობა. იქ არსებობდა საკმაოდ მდიდარო ბიბლიოთეკა, რომელიც შეწირულებით იზრდებოდა, იქ არსებობდა სასწავლებელი, სადაც ცოდნას იძენდნენ მომავალი საეკლესიო მოღვაწენი და კულტურულ ლიტერატურული ფრონტის მუშაკები“ (მენაბდე 1962: 355-356).

ბოდბის მონასტრის შესახებ საინტერესო ცნობებს გვაწოდის დ. ფურცელაძე (ფურცელაძე 1888).

ცნობილია არაერთი ბოდბეში აღზრდილი მოღვაწე პირი. მაგ.: იონა ხელაშვილი, ზაქარია ბოდბელი, ონოფრე ბოდბელი, იოანე ბოდბელი ჯორჯაძე, იოანე მაყაშვილი, ბოდბის ტაძრის რესტავრატორ-განმაახლებელი.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ნაწარმოებში არმაზის მსხერევა მზის დაბნელების ანალოგიური მოვლენაა. არმაზის მსხერევა და მზის დაბნელებაც მთაზე მოხდა. ღმერთმა სინას მთაზე გადასცა მოსეს ათი მცნება. „და გარდამოვიდა უფალი მთასა ზედა სინასა, თხემსა ზედა მთისასა და უწოდა უფალი მოსეს მიმართ თხემსა ზედა მთისასა და აღვიდა მოსე“ (გამოსელათაი, 19,20). მთა ქრისტილოგიაში მაღალი სულიერების, სიწმინდის სიმბოლოა. გავიხსენოთ იესო ქრისტეს ქადაგება მთაზე: „და ვითარცა იხილა იესო ერი იგი. აღვიდა მთასა, და დაჯდა იგი მუნ. და მოუხდეს მას მოწაფენი მისნი.

და აღადო პირი თვისი, ასწავებდა მათ და ეტყოდა:

თქვენ ხართ ნათელი სოფლისანი. ვერ ხელეწიფებთ ქალაქსა დაფარვად მთასა ზედა დაშენებულსა“ (მათე, 5,1-2,14).

მთის სიმბოლური დატვირთვა დამახასიათებელია XIX საუკუნის ქართული პოეზიისათვის.

მთა განსაკუთრებულ მნიშვნელობს ნ. ბარათაშვილის ლექსში „შემოღამება მთამწინდაზედ“ ამ შემთხვევაში ბუნება პოეტის განწყობილებას ესიტყვება, ამიტომ ცის ხატება მას გულზე აქვს დაჩნეული, მისი ფიქრი ცას სწვდება. „ზენაართ სამყოფის“ შეცნობის სურვილი იპყრობს პოეტს, მაგრამ „ვერ სცნობენ, გლახ, მოკვდავნი განგებას ციურს“. შეებას განიცდის პოეტი, როდესაც მთაწმინდის კალთებს

შესცქერის, რადგან იგი გულდახურულთა მეგობარი, მათი
მესაიდუმლე და ფიქრთა მპყრობელია.

„ჰოი, მთაწმინდავ, მთაო წმინდავ, ადგილნი შენნი,
დამაფიქრელნი, ვერანანი და უდაბურნი,
ვითარ შეენიან, როს მონამენ ცვარნი ციურნი,
ოდეს საღამოს დაშთენ ამოს ციაგნი ნელნი!

მე, შენსა მჭერეტელს, მავიწყდების საწუთროება,
გულის-თქმა ჩემი შენს იქითა... ეძიებს სადგურს,
ზენაართ სამყოფთ, რომ დაშთოს აქ ამაოება...
მაგრამ ვერ სცნობენ, გლახ, მოკვდავნი განგებას ციურს!“

მთაწმინდის სახისმეტყველება ჩანს აგრეთვე აკ. წერეთლის
ლექსში „განთიადი“

„მთაწმინდა ჩაფიქრებულა,
შეჰყურებს ცისკრის ვარსკვლავსა,
მნათობი სხივებს მაღლით ჰუენს
თავდადებულის საფლავსა“.

„განთიადი“ პოეტმა ცნობილ ქართველ მოღვაწეს დიმიტრი
ყიფიანს მიუძღვნა. მთაწმინდა გულში იხუტებს სამშობლო-
სათვის თავდადებული გმირის დაფლავს, გრძნობამორეუ-
ლი პოეტი მხოლოდ ერთს ნატრობს:

„დედა-შვილობამ, ბერს არ გთხოვ,
შენს მიწას მიმაბარეო,
ცა-ფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტო
ჩემო სამშობლო მხარეო!“

რომანტიკოსების შემოქმედებაში ბუნების განცდა ფილოსოფიურ დაკვირვებას იწვევს, რეალისტებთან კი პატრიოტულ გრძნობებს აღძრავს. ორივე შემთხვევაში ხდება ბუნების ფიზიკური მშვენიერების დესაკრალიზაცია, ბუნებას თავისთავადობა დაკარგული აქვს, გავიხსენოთ ე. ორბელიანის ლექსიც „ორი სიზმარი“:

„ვნახე სიზმარი: აღესულიყავ მას მთას წმიდასა,
სადაც გალობენ ანგელოზნი ღვთის ღიდებასა,
ჩვენი სამშობლი, მშვენიერი ჩვენი ივერი,
მაგრამ ივერი უსულდგმულო, ივერი მკედარი“

უმთავრესი ისაა, რომ სამივე ლექსს მსჭვალავს ქრისტიანული მოტივები კაცთმოყვარეობის, სიკეთის ქმნის, ადამიანის დანიშნულების.

ამრიგად, როდესაც აკაკი წერეთელი „წმინდა ნინოს ცხოვრების“ პოეტურ ვერსიას ქმნიდა, მას ხელთ ჰქონდა „წმინდა ნინოს ცხოვრების“ ხუთივე რედაქცია. მაგალითად, კერპთა სახელების მოხსენიებისას, მეფის ნადირობისა და მზის დაბნელების ეპიზოდების გადმოცემისას აკაკი სი-

ტყვა-სიტყვით მიჰყვება ლეონტი მროველისეულ „წმინდა ნინოს ცხოვრების“ რედაქციას, ხოლო ვაზის ჯერის პარადიგმული სახის შესწავლისის ნათელი გახდა, რომ პოემა თანხვედრას ავლენს არსენ ბერისეულ და უცნობი ავტორის XIII ს. ძეგლთან, მოვლენათა ქრონოლოგიის დაცვისას კი ყველაზე მეტად შატბერდულ-ჭელიშურ რედაქციას უახლოვდება. მიუხედავად ამისა, პოემა ყველაზე მეტ თანხვედრას შატბერდულ-ჭელიშურ, განსაკუთრებით კი „ქართლის ცხოვრებაში“ მოთხრობილ ლეონტი მროველისეულ რედაქციასთან ავლენს. ქრისტიანული პარადიგმების შესწავლისას პოემაში განსაკუთრებით გამოიკვეთა ღვთისმშობლის, წმინდა ნინოსა და ვაზის ჯერის სახისმეტყველება.

წმინდა ნინოსა და ვაზის ჯერის სახისმეტყველება განსაკუთრებით ჩანს აკაკის ლექსში „ნინოობას“ (სცენიდან ნათქვამი), რომელიც 1899 წელს დაიწერა:

„ის სულ სხვა იყო!.. სულითაც

იგივე მშვენიერება!..

მკურნალი ივერიისა...

საერო ბედნიერება“.

ამ შემთხვევაში მშვენიერება სულის თვისებადაა მიჩნეული, დაეით მეფის საგალობლებში ვკითხულობთ: „სიონით გამო არს შუენიერებაი პაეროვნებისა მისისაი“ (ფსალმუნი, 49,3).

„სიმდიდრედ ხელში ეჭირა

უბრალო ჯვარი ვაზისა.

და ის მოგვიძღვნა ქართველებს
საშვილიშვილო სიმდიდრედ,
ჩვენც სჯული და ეროვნება
ორივე მაზედ ვამკვიდრეთ“.

აკაკი ერთ მთლიანობად მოიაზრებს ეროვნებასა და სარწმუნოებას, ქართველი სამოციანელებისათვის მამულისა და სარწმუნოების ცნებები განუყოფელნი არიან, ერთის დაცვა ითვალისწინებს მეორისას. 1891 წელს დაიწერა აკაკი წერეთლის ამავე სათაურის ლექსი „ნინოობას“.

ლექსი პატრიოტულ მოტივზეა დაწერილი. „ენაც წაგვართვეს და რჯულიც, ნათელი რამდა გეფინოსო?“ – კითხულობს პოეტი. ამ შემთხვევაში ავტორი ენისა და რჯულის ხელყოფას განიცდის და სვამს კითხვას:

„სადღაა ჯვარი ვაზისა,
შეკრული წმინდის თმებითა?
დასდუმდა მისი ტროპარიც
ქართულის კილო-ხმებითა“.

„ძნელი მისახვედრი არაა, რომ გინდ პოემით და გინდ ამ ლექსით აკაკი წერეთლის შემოქმედებაში ქრისტიანობას იმიტომ უჭირავს მნიშვნელოვანი ადგილი, რომ ქართველი ხალხის ეროვნული თვითშეგნების გამოღვიძების წინაპი-

რობად პოეტს სარწმუნოებისა და ზნეობის განმტკიცება მიაჩნია“. (აღიბეგაშვილი 1999: 325).

წმინდა ნინოსა და ვაზის ჯვრის სახისმეტყველება ჩანს ვახტანგ ორბელიანის ლექსში „ჯვარი ვაზისა“, სადაც წმინდა ნინოს საქართველოში შემოსვლა მოიაზრება, როგორც მარადიული აწმყოს მქონე მოვლენა, მსგავსად აღდგომისა.

„ის არ ეკუთვნის არც აწმყოსა, არც დროს წარსულსა,
ეკუთვნის მხოლოდ მომავალსა წმინდა ასული,

მიდის ასული... ხელთ უპყრია ჯვარი ვაზისა,
არ ეშინია სიმშვილისა, არც უგზო გზისა.

ჩვენო სამშობლოვ, მშვენიერო, მაშინ შენზედა
მადლი ზეცისა, მადლი ღვთისა ზე გარდმოვიდა:
წმიდა ასული, წმიდა ნინო ცამ მოგივლინა,
ქრისტეს ნათელი, ქრისტეს სხივი მან შენ მოგუინა“.

„ჯვარი ვაზისა“ ერთგვარი ისტორიული პოემაა ბუნების აღწერით, ქრისტიანობის იდეითა და ქართული კულტურის დიდებით: აღწერილია შავი ზღვა მღელვარე ქარიშხლის დროს და მისტიურად მოსრიალე ნავი, რომელიც ებრძვის ზღვის ტალღებს და ბოლოს და ბოლოს მოადგება კოლხიდას. ნავიდან გადმოდის ქალი, სავსე სინაზით, რომელსაც წუთისოფლური ვნებანი არ აწუხებენ და რომელიც

სულით ილტვის ცისკენ. ეს ქალია წმინდა ნინო, მას ხელში უკავია ჯვარი ვაზისა – სიმბოლო ქრისტიანული კულტურისა, ძმობისა და ერთობის.

ქრისტიანობის შემოსვლით საქართველოში ბოლო ედება კერპთაყვანისმცემლობას, უმეცრებას და იწყება განათლებისა და დიდების ეპოქა. შენდება კოშკები და სასახლეები, ტაძრები საზღვარაცილებული გუმბათებით – სიმბოლური სახეები ადამიანის სულის დენისა ღვთაებისაკენ... ხოლო დიდხანს ეგრე არ გაგრძელებულა და რღვევის ძალას დაემორჩილა დიდება საქართველოსა: ტაძრები და სასახლეები დაინგრნენ, დარჩა ქრისტიანული ცხოვრების იდეა ვაზის ჯვარით“. (კაპანელი 1926: 66).

საინტერესოა, ასევე, ლექსის დასასრული:

დიდნი პალატნი, დიდნი ტაძარნი
სადღა არიან? აღარ არიან,
მათ დიდთ შენობათ დიდნი ნანგრევნი
ჩვენ თვალ-წინ პირქვე ტიელად ჰყრიან;

მაშა მტრის ხელსა არა რა მორჩა?..
არა, საუნჯე დიდი რამ დაგვრჩა:
ჯვარი ვაზისა!.. მაღლი იმ ჯვარის
ჩვენს სამშობლოზედ, ჩვენს ერზედ არის!“

აქვე გვახსენდება ალექსანდრე ჭავჭავაძის „გოგჩა“.

„აჰა პალატთა დიდებულთა ნგრეული ნაშთი,
აჰა ქალაქთა ჩინებულთა ხეყდრი უცილო,
აჰა ჩვენისა მომავლისაც ნამდვილი ხატი,
მხოლოდ აწმყოზე რას დაბმულხარ,
ხედავ-ბრმობილო“.

ბუნების განცდა რომანტიკოსებში ფილოსოფიურ დაკვირვებას აღძრავს. დიახ, ქვეყნად ყველაფერი წარმავალია, მარადიულია მხოლოდ ბუნება. თუკი რამ უახლოვდება მარადიულობას, ესაა ხელოვნება. ადამიანის ხელით შექმნილი ტაძარი და ფრესკა, ქართული საგალობელი და ნინოს მიერ დამკვიდრებული ჯვარი ვაზისა, ის, რაც მხოლოდ და მხოლოდ სულიერებასთანაა დაკავშირებული.

„წმინდა ნინოში აკაკი წერეთელი ხედავდა ქართველი ხალხის სარწმუნოებრივ მთლიანობას, გამოვლენილს ქრისტიანობის სახით. მაღალი ეროვნული მიზნის მისაღწევად ყოველ ხალხს სჭირდება სულიერი მთლიანობა. ამ მთლიანობის შექმნა კი მხოლოდ სარწმუნოებას შეუძლია. ამიტომ შემთხვევითი არ იყო, რომ ქრისტეს აღდგომას აკაკი წერეთელი საქართველოს აღდგომასთან აკავშირებდა. ეს ორი მხატვრულ-აზრობრივი სახე მას ერთ მთლიანობად ჰქონდა წარმოდგენილი.“

„არიან ჩვენშიც თომასთანები,
რომ არ სწამთ ქვეყნის მათ მომავალი;
დღევანდელ ჯვარცმით გულგატეხილებს
საშორმხვედლოდ არ უჭრისთ თვალი.

მანამდე-კი ჩვენ ვიტყვით და ვამბობთ,
(თუმც დასაჯერი ჯერ კი-ძნელია),
რომ სდევება ქრისტე! ის ვინც სიკვდილით
სიკვდილისავე დამთრგუნველია“.

(„თომა მოციქული“)

(ბაქრაძე 2004: 156-157).

ღვთისმშობლის სახისმეტყველების შესწავლისას აუცილებელია გავითვალისწინოთ აკაკი წერეთლის პოემა „წმინდა ნინო“. „წმინდა ნინოს გზა ეს არის გზა ღვთისმშობელთან მიახლებისა, წმინდა მარიამის „აღუსრულებელი“ მოციქულთა თანასწორული მისიონერული მოღვაწეობის შეცნობისა და, საბოლოოდ, გზა მაცხოვართან ზიარებისა“. (ალიბეგაშვილი 1999: 311).

პოემაში ღვთისმშობლის პარადიგმული სახისმეტყველების გააზრებისას აუცილებელია გამოვეყნოთ რამდენიმე ძირითადი მომენტი, კერძოდ: ღვთისმშობლის წილხედომილობა, ღვთისმშობელი უბრძანებს ნინოს წავიდეს თავის წილხედრ ქვეყანაში, მოძებნოს უფლის კვართი, მოიაროს ივერია, აიტანოს განსაცდელი. ღვთისმშობლის მიერ ძილში ეაზის ჯვარის გადაცემა, რითაც საფუძველი ეყრებოდა

ქართულ ჯვარსახოვნებას. კერძოთა მსხვერვის წინ ნინო ღვთის ძალის გამოსავლინებლად ღვთისმშობელს უხმობს და ნინოს მაცველოვანში დავანება.

“ღვთისმშობლის მადლი გადმოსულია ქართველთა განმანათლებელზე, რაც დასტურდება წმინდა ნინოს ცხოვრების აღმწერელ სხვადასხვა რედაქციათა მრავალ ეპიზოდში თუ მხატვრულ სახეში. მისი დედოფლად და ქართლის მკვიდრთა დედად მოხსენიება იქნება, თუ. მაცველოვანში დავანება, განკურნების ძალა და სხვა. წმინდა ნინოს ცხოვრებით შეიცნობა ღვთისმშობელი და მკვიდრდება მისი სახე ქართულ ქრისტიანულ კულტურაში. ღვთისმშობლის სახელით განისაზღვრება საქართველოს გეოგრაფიული ადგილმდებარეობა ქრისტიანულ სამყაროში – აღმოსავლეთი და ჩვენი ქვეყნის სინონიმური შესატყვისიც – მრავალ ძეგლში ხშირად „საქართველოს“ ნაცვლად „აღმოსავლეთი“ გვხვდება“ (ალიბეგაშვილი 1999: 314).

ღვთისმშობლის სახისმეტყველება აკ. წერეთლის პოემებში „წმინდა ნინო“ და „ანდრია პირველ-წოდებული“, უპირველეს ყოვლისა, ქრისტიანული სარწმუნოების დამკვიდრებასთანაა დაკავშირებული.

„ყოველ ქრისტიანულ ერში არსებობდა ტრადიცია თავის ქვეყანაში ქრისტიანობის დამნერგავად რომელიმე მოციქულის აღიარებისა. ამ ნიადაგზე წარმოიშვა “მოციქულთა მიმოსვლის” აპოკრიფები. ანდრიას საქართველოში ყოფნის ფაქტს ადასტურებენ უცხოელ ავტორთაგან ისეთი ავტორი-

ტეტები, როგორებიც არიან: ორიგენი (II-III სს.), ევსები კესარიელი (III-IV სს.), იპოლიტი, დოროთი ტვირელი (III ს.), სოფრონი (IV ს.) და სხვები. კერძოდ, ისინი მიუთითებენ, რომ ანდრიამ იქადაგა სკვითეთში“ (ფრუიძე 2005: 6-7). „სკვითეთს კი I ათასწლეულში იბერიასა და მის მომიჯნავე ქვეყნებს უწოდებენ დიონიოს პერიეგეტი, პლუტარქოსი, სტეფანე ბიზანტიელი, ცეცე, თეოკრიტე, ლიბანიოსი და სხვები“ (ჯაფარიძე ან. 1996: 42). “მიუხედავად ამისა, „ანდრიას მიერ ჩვენში მოციქულებრივი ღვაწლის აღსრულების აღიარება შედარებით გვიან მოხდა. ყოველივე მას შემდეგ დაიწყო, რაც ექვთიმე ათონელმა (958-1028) საქართველოს გაქრისტიანების საქმეში მოციქულთა დამსახურების გამოსავლენად შეისწავლა ეპიფანე კონსტანტინოპოლელი-სა და ნიკიტა პაფლაგონიელის თხზულებები, რომელთა საფუძველზეც დაწერა „მოსახსენებელი მომისვლათათვის და ქადაგებისა მოციქულისა ანდრეასი“. მოგვიანებით, 1057 წელს, გიორგი მთაწმინდელმა ანტიოქოს პატრიარქ თეოდოსისთან პოლემიკაში დაიმოწმა „ანდრიას მიმოსვლა“, რათა დაესაბუთებინა ქართული ეკლესიის დამოუკიდებლობის სამართლიანობა. (ფრუიძე 2005: 7)

“აკაკის პოემის სიუჟეტი თითქმის ზედმიწევნით ემთხვევა „ქართლის ცხოვრების“ ბროსესეული ნუსხის /B / ტექსტს (1839)“. (ფრუიძე 2005: 14)

პოემაში „ანდრია პირველ-წოდებული“ ღვთისმშობლის სახე ამგვარად შემოდის, შეილმკედარი დედოფალს ანდრიას შესახებ ქვრივი აუწყებს:

„თანვე დააქეს ფიცარი რამ
ქალია ზედ დახატული.
თვით ყოფილა მისი შვილის
მოწაფე და მოციქული.
ამბობს: „მის ღმერთს ვინც იწამებს
მაღლით ნათელს მოაფენსო,
საუკუნო უკვდავებას
მისცემს, მკედრეთით აღადგენსო“.

მატიანეში ვკითხულობთ: „უცხონი ვინმე კაცნი არიან, და უცხოთა ღმერთთა ქადაგებენ შემოქმედად და დამბადებლად და სიცოცხლესა კაცთასა მომნიჭებლად, და მკუდართა აღმდგინებლად, და ჰყავთ მათი ხატი შუენიერი და მას პატივს-სცემენ“.(ყაუხჩიშვილი 1955: 39-40.)

ანდრია ღვთისმშობლის ხატს ადებს სახეზე მკედარ უფლისწულს და თან გულმხურვალედ ღოცულობს:

„მიდის ცხედართან და თან ღვთის-მშობლის ხატს
ათრთოლებული ადებს სახეზე;
ხელს ჰკიდებს მკედარს და თანავე სცდილობს,
წამოაყენოს როგორმე ზეზე“.

ღვთისმშობლის შეწევნით უფალი შეისმენს ანდრიას ღოცვას და ყველას გასაოცრად უფლისწული გაცოცხლდება. თავად მოციქული ამგვარად ხსნის მომხდარს:

„აი ეს არის დღეს შენი მხსნელი
მის პის წინაშე შუამდგომელი.
დედაა ღვთისა და ამის ძეა
ძე ღვთისა ქრისტე ნაზარეველი“.

სასწაულის აღსრულების შემდეგ დედოფალი, მისი ძე და
დიდებულები მოექცევიან ქრისტიანულ სარწმუნოებაზე.

ასეთია პოემის ფაბულური ქარგა.

საზოგადოდ, როდესაც აკაკი წერეთლის პოემებზე ვსაუბ-
რობთ, აღსანიშნავია ერთი საკითხი. აკაკი პოემების ქვესა-
თაურებად, განსაკუთრებით იმ პოემებისა, რომლებიც რე-
ლიგიურ თემატიკას შეეხება თითქმის ყველგან მიუთითებს
პირველწყაროს, რასაც სხვა მწერლებთან ნაკლებად
ვხვდებით. როგორც უკვე აღვნიშნეთ პოემის „ანდრია პირ-
ველწოდებულის“ ქვესათაურია ისტორიული პოემა, „წმინ-
და ნინოსი“ – ქრისტიანობის შემოღება საქართველოში.
ასევეა სხვა შემთხვევებშიც: „ბაგრატ დიდის“ ისტორიუ-
ლი პოემა, „თორნიკე ერისთავის“ – ისტორიული პოემა,
„წმინდა გიორგი და წმინდა ილიასი“ – ქართლში დარჩე-
ნილი აპოკრიფული არაკი, „წმინდა გიორგი და წმინდა
ილიასი“ – იმერეთში გაგონილი აპოკრიფული არაკი. „გა-
მზრდელის“ – ნამდვილი ამბავი, „ნათელას“ – ძველებური
ამბავი, „გორგასლანის“ ისტორიული ზღაპარი. ამით აკა-
კი ხაზს უსვამს სიუჟეტის წარმომავლობის საკითხსაც.

აკაკის ყველა პოემა, ლექსი თუ პროზაული ნაწარმოები
დაწერილია მარტივი, სადა, მკითხველისათვის იოლად გა-

საგები ენით, მაგრამ თუკი ჩაუდრამავდებით, ჩანს როგორც ქართველი ერის ისტორიის, ასევე ბიბლიურ და ქრისტიანულ პერსონაჟთა და სიმბოლოთა საოცრად ღრმა ცოდნა.

აკაკი პოემაში „ანდრია პირველწოდებული“ აღნიშნავს, რომ ქართლში თავდაპირველად ბოჩო-კერპს აღმერთებდნენ, შემდეგ მას სპარსეთიდან გადმოსული არმაზ-ძლიერი ჩაენაცვლა. მისთვის სამლოცველოებს ხალხი მაღალ მთებზე აგებდა, თუმცა პოემაში პოეტი ხაზს უსვამს, რომ ხალხმა გულით არც ბოჩო-ღმერთი და არც არმაზი იწამა.

„მართალია ბოჩოზედ
მან გული აიყარა,
მაგრამ გულ-მხურვალებით
ვერც არმაზს შეეყარა“.

ამით აკაკი მიგვანიშნებს, რომ ძველ სარწმუნოებას ქართლში ნიადაგი შერყეული ჰქონდა. პოემაში ანდრიას სახე ამგვარად შემოდის:

„ღარიბ სამოსლით მგზავრად ჩაცმული,
არ ბრწინავს ძვირფას სამკაულებით:
ხელში უპყრია ხატი ღვთის-მშობლის,
თავ-ქუდ მოხდილსა, ფეხზედ ქალმებით.
მშვენიერისა სახის სიმშვიდე,
ციურის ძალის გამომეტყველი,
და მის თვალების სიბრძნისა სიღრმე,
სარწმუნებელი და უეტყველი“.

ეს არის ანდრია მოციქულის იკონოგრაფიული ხატება.
თავად ანდრია კი ასე ახასიათებს თავის მოძღვარს, იესო
ნაზარეველს:

„ძე ღმრთისა, ქვეყნად მოვლინებული,
ჩემი მოძღვარი, ნაზარეველი
სამსხვერპლოდ მთელის კაცობრიობის
თვისის უმანკო სისხლის მთხეველი.

ამაღლდა ზეცად და მოწაფეთა,
სამოციქულო გადმოგვცა მცნება,
რომლის ძალითაც კერპთ-მსახურება
ისე გაქრება ვითა ოცნება“.

ორივე პოემაში ქრისტიანულ სარწმუნოებაზე მოქცევა ხდებ
ა სასწაულების მოხდენის, ანუ ღვთის ძლევამოსილების
რეალური გამოვლენის შემდეგ. ღვთისმშობლის ხატს, რომ
ლის საშუალებითაც ანდრია გააცოცხლებს მკვდარ მზეჭა
ბუკს ეძლევა ჯვრის დატვირთვა.

მიცვალებულის მკვდრეთით აღდგენა (აღდგომა) ესაა
ქრისტიანული რელიგიის ერთ-ერთი უდიდესი სასწაული.

რელიგიური თვალთახედვით, პოემაში მნიშვნელოვანია
შემდეგი საკითხები: 1. ანდრია პირველწოდებულის საქარ
თველოში შემოსვლა, როგორც იესოს მოციქულისა და თა-

ვად ღვთის სიმბოლოსი. 2. უფლისწულის გაცოცხლება (მკედრეთით აღდგომა, აღდგინება). 3. ჯვრის აღმართვა. მართლაც, სასწაულის შემდეგ ერმა იწამა ანდრიას ღმერთი:

„უარპყო მან ის, რაც წინათ სწამდა,
უშიშრად, მედგრად შელეწა კარი
და სადაც ძველი კერპები იდგნენ,
იქვე ამართა მან წმინდა ჯვარი“.

უფლისწულის გაცოცხლება მოგვაგონებს ახალი აღთქმიდან, თუ ქრისტემ როგორ გააცოცხლა ნაინელი ქერივის ძე. მოციქულთა არჩევისა და მთაზე ქადაგების შემდეგ ეს არის პირველი სასწაული ქრისტესი. იესო თავის მოწაფეებთან ერთად ქალაქ ნაინში მიდიოდა, როდესაც ქალაქის კარებს მიუახლოვდა, დაინახა, რომ ქალაქიდან მკედარს მოასვენებდნენ. ის იყო ქერივის ერთადერთი ვაჟი. დედა მწარედ ტიროდა. იესოს შეეცოდა ის და უთხრა: „ნუსტირ“, შემდეგ ცხედართან მივიდა და ჭაბუკს მიმართა: „ჭაბუკო, შენ გეუბნები, აღდეგ“. მიცვალებული გაცოცხლდა, წამოდგა და დაიწყო ლაპარაკი. იესომ იგი თავის დედას გადასცა. გარშემო მყოფი ხალხი შეშინდა და ადიდებდა ღმერთს. გარდა ამ ეპიზოდისა, სახარებაში მიცვალებულის გაცოცხლების არაერთ მაგალითს ვხვდებით. მაგალითად, იაროსის ასულის მკედრეთით აღდგომა, ლაზარეს აღდგინება, თავად იესო ქრისტეს აღდგომა. თუმცა, პოემაში მოთხრობილი ამბავი ყველაზე მეტ თანხვედრას სწორედ ნაინელი ქერივის მის აღდგინებასთან ავლენს. მიემართოთ სახარებას:

„და იყო ამისა შემდგომად და წარვიდოდა ქალაქად, რომელსა პრქვიან ნაინ, და თანა — უვიდოდეს მას მოწაფენი მისნი და ერი მრავალი.

და ვითარ მიეახლა ბჭეთა ქალაქისათა, და აჰა ესერა გამოაქუნდა მკუდარი, ძე მხოლოდ-შობილი დედისა თვისისა, და იგი იყო ქურივ“; და ერი მრავალი იყო ქალაქისა მის თანა (ლუკა, 7, 11-12).

„ახალგაზრდა მზეჭაბუკი,
შეენებაა ამ სოფლისა,
უფლის წული, დედის ერთა
ჩვენი სამცხის დედოფლისა“
(„ანდრია პირველწოდებული“).

„და იხილა დედაკაცი იგი იესო და შეეწყალა იგი და პრქუა მას: ნუ სტირ“ (ლუკა, 7, 13).

„საბრალო დედავ! — სთქვა მოციქულმა —
მე, ჩემდა თავად, არა მაქვს ძალი
და ქვეყნიერად იმას ვასრულებ,
რასაც მიბრძანებს მაღლით უფალი“
(„ანდრია პირველწოდებული“).

„და მივიდა ცხედარსა მას (და შეახო, ხოლო რომელთა აქუნდა ცხედარი იგი, დადგეს) და პრქუა მას: ჭაბუკო, შენ გეძევ, აღდგე!“

და ზე წარმოჟდა მკუდარი იგი და იწყო სიტყვად; და მისცა იგი დედასა თვისსა“ (ლუკა, 7, 14-15).

„ხელს ჰკიდებს მკედარს და თანავე სცდილობს,
წამოაყენოს როგორმე ზეზე.

წამოჟდა მკედარი, მიმოიხედა
და სთქვა: „რა ტკბილი იყო ეს ძილი,
შენ ვინ ხარ, რომ აქ თავზედ მადგეხარ?
არ უნდა იყო ამ ქვეყნის შეილი“

შეჰკიელა დედამ და მიაშურა,
გულში ჩაიკრა გიჟურად შეილი“
(„ანდრია პირველწოდებული“).

„და შიში დაეცა მათ ყოველთა ზედა და აღიდებდეს ღმერთსა და იტყოდეს, ვითარმედ: წინასწარმეტყუელი დიდი აღდგომილ არს ჩუენ შორის და რამეთუ მოხედა ღმერთმან ერსა თვისსა.

და განეფინა სიტყუა ესე ყოველისა ჰურიასტანსა მისთვის, და ყოველსა მას გარემოს სოფლებსა“ (ლუკა, 7, 16-17).

„შეშინდა ერი, და ძირს დაემხო
თაყვანის ცემით ზარდაცემული.

„კურთხეულ იყოს წმინდა ანდრია!..
და ის ძლიერი მისი მოძღვარი,
რომელსაც სისხლი ჩვენთვის უღერია!“
(„ანდრია პირველწოდებული“)

პოემაში ყურადღება უნდა მივაქციოთ იმასაც, რომ აკაკი მჭეჭაბუკს ხშირ შემთხვევაში უფლის წულს, ანუ უფლის ძეს უწოდებს.

ამრიგად, ის პარადიგმები, ქრისტიანული სახისმეტყველების ის ფორმები, რაც მომდინარეობენ ძველი და ახალი აღთქმის წიგნებიდან აისახებიან როგორც ძველ, ასევე ახალ ქართულ ლიტერატურაში.

აბულაძე ილია

1973. ძველი ქართული ენის ლექსიკონი (მასალები),
თბილისი: “მეცნიერება”

აბულაძე ილია (რედ.)

1963. ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის
ძეგლები, ილია აბულაძის რედაქციით, წიგნი I,
თბილისი

1968. ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის
ძეგლები, ილია აბულაძის რედაქციით, წიგნი IV,
თბილისი

1971. ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის
ძეგლები, ილია აბულაძის რედაქციით, წიგნი III,
თბილისი

აბათანბელოსი

2004. История Армении, перевод с древнеармянского, Ереван:
«Наири»

ალექსიძე ზაზა

2003. მანდილიონი და კერამიონი ძველ ქართულ მწერლო
ბაშე („აკადემია“, №1)

2008. მოსე კალანკატუელის “აღბანთა ქვეყნის ისტორიის”
ტექსტის კრიტიკისათვის, ცნობა სომეხთა და აღბან
თა გაქრისტიანების თარიღის შესახებ (“ანალები”,
№3:66-91)

- 2008.ა. „წმ. ნინოს ცხოვრებათა“ უძველესი ვერსიები, მათი
თავდაპირველი სახელწოდება და სტრუქტურა

(წიგნში: „წმინდა ნინო“, სამეცნიერო კრებული, I, თბილისი: „არტანუჯი“ :132-137)

ალექსიკა ზაზა (რედ.)

2007. მოქცევა ქართლისაჲ. ახალდმოხენილი სინური რედაქციები, თბილისი: (გამომცემლობის მიუთითებლად)

ალიბებაშვილი გიორგი

1999. წმინდა ნინოს გზა – გზა ღვთისმშობელთან მიახლევისა (წიგნში: "აკაკის კრებული", ტ. I, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა)

2000. „მოქცევა ქართლისაჲ“ და პატრისტიკული ეგზეგეტიკა, თბილისი

2001. „მოქცევა ქართლისაჲს“ პარადიგმები („ლიტერატურული კიეზანი“, თბილისი)

2008. კონსტანტინე დიდი და ქართლის მოქცევა (წიგნში: „წმინდა ნინო“, სამეცნიერო კრებული, I, თბილისი: „არტანუჯი“ :138-143)

არსენიშვილი კ.კ.

1999. Энциклопедический словарь, т. XVI а, под редакцией К.К. Арсеньева, Санкт-Петербург

ბაძრაძე აკაკი

2000. სასულიერო პოეზიის სახეები (მისივე წიგნში: „წერილები“, თბილისი)

2004. აკაკი წერეთელი (კრებულში: „აკაკი ბაქრაძე“, თბილისი)

ბეზარაშვილი ქეთევან

2000. „მაყვლოვანის“ გაგებისათვის ძველ ქართულ მწერლობაში („ლიტერატურული კიეზანი“, XXI)

2008. **The Hierotopical Analogy of the Thorny Bush of St. Nino**
(წიგნში: „წმინდა ნინო“, სამეცნიერო კრებული, I, თბილისი: „არტანუჯი“ :144-155)
ბერკენიშვილი დევი
2008. ქართული ტრადიცია წმინდა ანდრია პირველწოდებულის შესახებ (კრებულში: “დიდაჯარობა, სამეცნიერო კონფერენცია “წმიდა ანდრია პირველწოდებულის გზით” (მასალები), (გამოცემის ადგილისა და გამომცემლობის მიუთითებლად): 11-12)
ბერკენიშვილი ნიკოლოზ, ჯავახიშვილი ივანე, ჯანაშია სიმონ
1946. საქართველოს ისტორია, ნაწ. I, უძველესი დროიდან XIX საუკუნის დამდეგამდე. ს. ჯანაშიას რედაქციით, სახელმძღვანელო საშუალო სკოლის უფროსი კლასებისთვის, მე-2 შეესებული და შესწორებული გამოცემა, თბილისი: სახელმწიფო გამომცემლობა
ბუბულაშვილი ელდარ
2008. წმ. მოციქულთა სახელთან დაკავშირებული სიწმინდეები საქართველოში (კრებულში: “დიდაჯარობა, სამეცნიერო კონფერენცია “წმიდა ანდრია პირველწოდებულის გზით” (მასალები), (გამოცემის ადგილისა და გამომცემლობის მიუთითებლად): 15-17)
ბაშრინდაშვილი ნოდარ
2002. თეოფანია თხოთის მთაზე (კრებული: “ქრისტიანული არქეოლოგიის VI სამეცნიერო კონფერენცია”, თბილისი: (გამომცემლობის მიუთითებლად): 46-52)
2008. წმინდა მეფე მირიანის ნადირობისას თხოთის მთაზე “უფლის გამოცხადების” თარიღი და მნიშვნელობა ქრისტიანობის ისტორიისათვის (კრებულში: “დიდაჯა

რობა, სამეცნიერო კონფერენცია “წმიდა ანდრია პირველწოდებულის გზით” (მასალები), (გამოცემის ადგილისა და გამომცემლობის მიუთითებლად): 20-21) ბაზრინდაშვილი ნოდარ, ძურდია ნიკიტი

2003. კიდევ ერთხელ ქართლის მოქცევის თარიღის შესახებ წმინდა ნინოს გარდაცვალების წლის კათოლიკურ ტრადიციასთან დაკავშირებით (გელათის მეცნიერებათა აკადემია, ყოველწლიური სამეცნიერო სესიის მოხსენებათა თეზისები, VIII, თბილისი: (გამომცემლობის მიუთითებლად) :19-25)

ბიბინაშვილი ბაძარ, ბიუნაშვილი ელენე (რედ.)

1979. შატბერდის კრებული, გამოსაცემად მოამზადეს ბ.გიგინეიშვილმა, ლ.გიუნაშვილმა, თბილისი: „მეცნიერება“

ბოგეზაშვილი იაკობ

1982. წმინდა ნინოს ტაძარი ბოდბეში (მისივე წიგნში: “საგანძური”, ტომი II, თბილისი: “განათლება”)

ბონჯილაშვილი ნანა

2006. წმინდა ნინოს ცხოვრების პარადიგმული სახეები, თბილისი

2008. „წმინდა ნინოს ცხოვრების“ ერთი პარადიგმული სახე (ბიერიტ-ბიერილის თვალი პატიოსანი), (წიგნში: „წმინდა ნინო“, სამეცნიერო კრებული, I, თბილისი: „არტანუჯი“ :169-182)

ბრიბალაშვილი ია

2008. ქართველთა მოქცევა “წმიდა ანდრია მოციქულის მიმოსვლათა” მიხედვით (კრებულში: “დიდაჯარობა, სამეცნიერო კონფერენცია “წმიდა ანდრია პირველწოდებულის გზით” (მასალები), (გამოცემის ადგილისა და

გამომცემლობის მიუთითებლად): 50-52)

ბულაბერისკე ნიკოლოზ

2007. თხზულებანი, გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ნესტან სულავამ, მცხეთა
დვორნიკი ფ.

1958. *The Idea of Apostolism in Bizantium and the Legend of the Apostle Andrew, Cambridge /Masachusetts*

დოიაშვილი თეიმურაზ, ბრეზანე ლეონა

1986. ჰაგიოგრაფიის პოეზია და პროზა („ლიტერატურული საძიებლო“, 14.02.1986, №7: 12-13)

2001. პოლემიკას რა უნდა, თბილისი: „ლომისი“
უბრემ მცირე

1959. უწყებაში მიზნისა ქართველთა მოქცევისასა, თუ რომელთა წიგნთა შინა მოიქსენების, ტექსტი გამოსცა, შესავალი და ლექსიკონ-საძიებლები დაურთო თბრეგაძემ, თბილისი: საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა
ვარლოშვილი ეკა

2006. *Parallelism in Akaki Tsereteli's Poem „Saint Nino,, and Different Editions of “The Life of Saint Nino” (“BULLETIN” of the Georgian National Academy of Sciences, №2)*

2007. “წმინდა ნინოს ცხოვრების” ასახვისათვის XIX საუკუნის პოეზიაში (თსუ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის I სამეცნიერო კონფერენციის “აკაკი შანიძე – 120”, მასალები).

2008. ჯვარსახოვნებისათვის XIX საუკუნის ქართულ პოეზიაში (კრებულში: “დიდაჯარობა, სამეცნიერო კონ-

ფერენცია “წმინდა ანდრია პირველწოდებულის გზით”
(მასალები), (გამოცემის ადგილისა და
გამომცემლობის მიუთითებლად): 65-67)

2009. ქრისტიანული პარადიგმები – როგორც საფუძველი
რელიგიური და ეროვნული ცნობიერების („ქრისტიანული
კვლევები“, III)

თარხნიშვილი მიხეილ

2008. წმინდა ნინოს ლეგენდა და ქართული ეროვნული შე-
გნების ტრადიცია (წიგნში: „წმინდა ნინო“, სამეცნიერო
კრებული, I, თბილისი: „არტანუჯი“ 98-116)

თაყაიშვილი ექვთიმე

1891. ახალი გარიანტი წმინდა ნინოს ცხოვრებისა, ანუ
მეორე ნაწილი ქართლის მოქცევისა, ტფილისის
ინგოროჟვა პავლე

1954. გიორგი მერჩულე ქართველი მწერალი მეათე საუკუ-
ნისა. ნარკვევი ძველი საქართველოს ლიტერატურის,
კულტურის და სახელმწიფოებრივი ცხოვრების ისტო-
რიიდან, თბილისი: “საბჭოთა მწერალი”

კაპაბაძე სარბის

1912. წმინდა ნინო და მისი მნიშვნელობა საქართველოს
ისტორიაში , ტფილისი

კალანაძეშაძე მოვსეს

1985. აღვანთა ქვეყნის ისტორია, ძველი სომხურიდან თარ-
გმნა, შესავალი, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო
ლიანა დავლიანიძე-ტატიშვილმა, თბილისი: “მეცნიერება”

კაპანელი კონსტანტინე

1926. ქართული სული ესთეტიურ სახეებში, ტფილისი

კეკელიძე კორნელი

1926. ქართველთა მოქცევის მთავარი ისტორიულ-ქრონოლოგიური საკითხები

(„მომომხილველი“, 1926, №1: 1-53)

1945. „ნინოს ცხოვრების“ მათიანისეული ავტორი (მისივე წიგნში: ეტიუდები ძველი

ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, II, თბილისი: თბილისის

უნივერსიტეტის გამომცემლობა: 269-286)

1951. ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, ტ. I, თბილისი: თბილისის

უნივერსიტეტის გამომცემლობა

1955. იბერიის ქრისტიანიზაციის საწყისებთან (მისივე წიგნში: ეტიუდები ძველი

ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, III, თბილისი: თბილისის

უნივერსიტეტის გამომცემლობა: 16-22)

1956. „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“-ს შედგენილობა, წყაროები და ეროვნული

ტენდენციები (მისივე წიგნში: ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის

ისტორიიდან, I, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა: 63-83)

1956ა. ითრუჯანი (ცდა მისი ეტიმოლოგიის გარკვევისა), (მისივე წიგნში: ეტიუდები

ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, I, თბილისი: თბილისის

უნივერსიტეტის გამომცემლობა: 266-270)

1957. ქართველთა მოქცევის მთავარი ისტორიულ-ქრონოლოგიური საკითხი

(მისივე წიგნში: ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, VI,

თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა: 252-292)

2008. „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ შესახებ (წიგნში: „წმინდანინო“, სამეცნიერო

კრებული, I, თბილისი: „არტანუჯი“ 33-70)

კიკნაძე ზურაბ.

1982. ქართლის მოქცევის ანდრეზული ვარიანტები („მაცნე“ ენისა და

ლიტერატურეს სერია, №1:62-68)

2008. ახალი ნინო (წიგნში: „წმინდა ნინო“, სამეცნიერო კრებული, I, თბილისი:

„არტანუჯი“ :196-201)

2009. ქართლი გაქრისტიანების გზაზე: ადამიანები და სიწმინდეები, თბილისი:

კავკასიური სახლი

კობიაშვილი მაღსაზ

1998. ანდრია პირველწოდებულის “მიმოსვლათა” გამოძახილი ქართულ

მწერლობაში („ლიტერატურა და ხელოვნება“, №4)

2008. მიმოსვლა ანდრია მოციქულისა. ძველი ქართული თარგმანის

ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო

მალხაზ კობიაშვილმა, თბილისი: (გამომცემლობის მიუთითებლად)

მამისტვალისხილი ელდარ

2003. ქრისტეს კვართის ისტორია, გორი: გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის.

გამომცემლობა

მარი ნიკოლოზ

1897. Хитон Господен в книжных дегендах армян, грузин и сирийцев («Сборник

статей учеников профессора В. Р. Розена», Санкт-Петербург)

1905. Крещение армян, грузин, абхазов и аланов Святым Григорием (арабская

версия), («Записки Восточного Отделения Русского Археологического

Общества», т.ХП, Санкт-Петербург)

მენაბდე ლევან

1962. ძველი ქართული მწერლობის კერები, ტ. I, თბილისი მგელაძე ნუბზარ, ძურდიანი მიხეილ

2008. ანდრია პირველწოდებული და პირველი სამოციქულო ეკლესიის

მშენებლობის ისტორია საქართველოში (კრებულიშ: “დიდაჭარობა,

სამეცნიერო კონფერენცია “წმიდა ანდრია პირველწოდებულის გზით”

(მასალები), (გამოცემის ადგილისა და გამომცემლობის მიუთითებლად):

12-15)

მიტროპოლიტი ანანია (ჯაფარიძე)

1996. საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. I, თბილისი

მურადიანი პარშირ

1982. Кавказский культурный Мир и культ Григория Просветителя («Кавказ и Византия», выпуск 3., Ереван)

ნარსიძე გურამ

2002. ისტორიული წყაროების ცნობები საქართველოს გაქრისტიანების თარიღის

შესახებ (კრებულში: “ქრისტიანული არქეოლოგიის VI სამეცნიერო

კონფერენცია”, თბილისი: (გამომცემლობის მიუთითებლად): 76-84)

2008. მცხეთის ჯვრის აღმართვის რიტუალი (კრებულში: “დიდაგარობა,

სამეცნიერო კონფერენცია “წმიდა ანდრია პირველწოდებულის გზით”

(მასალები), (გამოცემის ადგილისა და გამომცემლობის მიუთითებლად):

21-22)

ნატროშვი ანტონ

2008. Мцхета и его собор Свети-Цховели. Св. Нина, просветительница Грузии

(წიგნში: „წმინდა ნინო“, სამეცნიერო კრებული, I, თბილისი: „არტანუჯი“

92-97)

ნიკოლოზიშვილი ნიკოლოზ

2008. რა ესაზე მოგვითხრობდა წმიდა ნინო (წიგნში: „წმინდა ნინო“, სამეცნიერო

კრებული, I, თბილისი: „არტანუჯი“ : 234-245)

ნოსელი ბრიგოლ

1964. კაცისა აგებულებისათვის, უძველესი რედაქციები ბასილი

კესარიელის „ექუსთა დღეთაისა“ და გრ. ნოსელის თარგმანებისა

„კაცისა აგებულებისათვის“, X-XIII სს. ხელნაწერთა მიხედვით გამოსცა,

გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ილია აბულაძემ, თბილისი

კატარიძე ლელა

1993. ცხოვრებაჲ წმიდისა ნინოისი: ქართლის გაქრისტიანების კულტურულ-

ისტორიული საკითხები, თბილისი: “მეცნიერება”

2008. განმანათლებელი პილიგრიმები: ქართლის გაქრისტიანება ევროპის

ისტორიის კონტექსტში (წიგნში: „წმინდა ნინო“, სამეცნიერო

კრებული, I, თბილისი: „არტანუჯი“ : 264-273)

პეტერსონი ა.მ.

1963. Andrew, Brother of Simon Peter, His History and His Legends, Leiden

სირაძე რეზაზ

1975. ძველი ქართული თეორიულ-ლიტერატურული აზროვნების საკითხები

თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა

1978. ქართული ესთეტიკური აზრის ისტორიიდან, თბილისი: "ხელოვნება"

1982. სახისმეტყველება, თბილისი: "ნაკადული"

1987. ქართული აგიოგრაფია, თბილისი:

1987ა. ლიტერატურულ-ესთეტიკური ნარკვევები, თბილისი:

1990. ქართული პარადიგმული სახისმეტყველებისათვის (საბაჟოთა ხელოვნება),

№10:10-22)

1992. ქრისტიანული კულტურა და ქართული მწერლობა, I, თბილისი: თბილისის

უნივერსიტეტის გამომცემლობა

1993. ლიტერატურათმცოდნეობის პრობლემათა მრავალსახოვნებისათვის

(„ლიტერატურული საძიებელი“ 24.12.1993, №52)

1997. „წმინდა ნინოს ცხოვრება“ და დასაწყისი ქართული აგიოგრაფიისა,

თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა

2000. ქართული კულტურის საფუძვლები, თბილისი

2008. „წმინდა ნინოს ცხოვრება“ და დასაწყისი ქართული აგიოგრაფიისა

(წიგნში: „წმინდა ნინო“, სამეცნიერო კრებული, I, თბილისი: „არტანუჯი“

277-311)

2008ა. „წმინდა ნინოს ცხოვრება“. ზოგადი შეჯამებანი, (წიგნში: „წმინდა ნინო“,

სამეცნიერო კრებული, I, თბილისი: „არტანუჯი“ 495-499)

სსიროტლაძე ზაზა

2008. წმინდა ნინო და ძველი ქართული სახვითი ხელოვნება (წიგნში: „წმინდა

ნინო“, სამეცნიერო კრებული, I, თბილისი: „არტანუჯი“

330-351)

შარულავა ბრიგირ

1982. მხატვრული სახის ბუნებისათვის ძველ ქართულ პროზაში, თბილისი:

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა

2008. წმინდა ნინოს ცხოვრების თაედაპირველი რედაქციის რეკონსტრუირებისათვის (წიგნში: „წმინდა ნინო“, სამეცნიერო კრებული,

I, თბილისი: „არტანუჯი“ : 352-377)

შრუიძე ნანა

2002. აკაკი წერეთლის პოემა “ანდრია პირველ-წოდებული”, თბილისი:

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა

2005. აკაკი წერეთლის თხზულებათა მხატვრული სპეციფიკისა და

შემოქმედებითი ისტორიის საკითხები, თბილისი: თბილისის

უნივერსიტეტის გამომცემლობა

შურცელაძე დიმიტრი

1888. Историко-археологическое описание Бодбийского собора, св. Нины, просветительницы Грузии, Тифлис
ძურდიანი მიხეილ

2002. "მოქცევაი ქართლისაი"-ს ერთი ფრაზის ადგილისათვის ტექსტში და მნიშვნელობისათვის თხზულების

- დათარიღების საქმეში (ქრისტიანულ-არქეოლოგიის VI სამეცნიერო კონფერენცია, მოხსენებათა შინაარსები. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია. თბილისი: 28-35)
2004. ადგილობრივი ეკლესიები და ეროვნული ენები (ჟურნალი “ლოგოსი” №3: 44-51. ინგლისური რეზიუმე: Local Churches and National Languages. Journal “Logos”, №3: 52)
2004. “პურიანი ქართველნი” და “მოქცევაი ქართლისაი” (კრებული “ქრისტიანობის 20 საუკუნე საქართველოში”, თბილისი, “ლოგოსი”: 280-295)
2007. იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების საფუძვლები, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა
2008. მოციქულთა სწორი წმინდა ნინოს ქართლში მოსვლის თარიღი და მის მნიშვნელობა ქრისტიანობის ისტორიისათვის კავკასიაში (კრებულში: “დიდაგარობა, სამეცნიერო კონფერენცია “წმიდა ანდრია პირველწოდებულის გზით” (მასალები), (გამოცემის ადგილისა და გამომცემლობის მიუთითებლად): 18-20)
- 2008ა. ქართული ენა და დამწერლობა. თბილისი: საქართველოს ეკლესიასთან არსებული ქრისტიანული კვლევის საერთაშორისო ცენტრი
ქუროციკიძე ციკლა
2008. “მოქცევაი ქართლისაჲს” ტექსტისა და ენის საკითხები (წიგნში: „წმინდა ნინო“, სამეცნიერო კრებული, I, თბილისი: „არტანუჯი“ : 378-397)
- ყაუხჩიშვილი სიმონ (რედ.)
1955. ქართლის ცხოვრება , ტექსტი დადგენილი ყველა

ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, ტომი I, თბილისი: სახელმწიფო გამომცემლობა ჩიკვაძე ეპა

2008. ნიკოლოზ გულაბერიძის “სეპტიცხოელის საკითხავი” და „წმინდა ნინოს ცხოვრება“ (წიგნში: „წმინდა ნინო“, სამეცნიერო კრებული, I, თბილისი: „არტანუჯი“ : 378-397)

ჩხარტიშვილი მარიამ

1987. ქართული ჰაგიოგრაფიის წყაროთმცოდნეობითი შესწავლის პრობლემები. “ცხოვრებამ წმიდისა ნინოჲსი”, თბილისი: “მეცნიერება”

წმინდა ნინო

2007. წმიდა ნინოს ქადაგებანი, წაკითხული და გადმოწერილი დამწერლობათმცოდნე, პროფესორ რამაზ პატარიძის მიერ (ქურნალი “თეთრი ხიდი”, №1:[6-12])

ჯავჭავაძე ილია

2008. წმინდა ნინო (წიგნში: „წმინდა ნინო“, სამეცნიერო კრებული, I, თბილისი: „არტანუჯი“ : 60-62)

ხალვაში რამაზ

2009. ანდრია პირველწოდებულის ქადაგება საქართველოში. ძველი ქართული ლიტერატურული წყაროებისა და “ახალი ქართლის ცხოვრების” მიხედვით (კრებულში: გონიო-აფსაროსი, VIII, ბათუმი: “შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი”: 197-215)

ხორენაძი მოვსეს

1984. სომხეთის ისტორია, ძველი სომხურიდან თარგმნა, შესავალი და შენიშვნები დაურთო ალექსანდრე აბდალაძემ, თბილისი: “მეცნიერება”

- 1900. ანდრია მოციქულის და წმინდა ნინოს მოღვაწეობა საქართველოში („მოამბე“, №5: 55-70; №6: 18-50)**
- 1901. Проповедческая деятельность апостола Андрея и святой Нины в Грузии (Журнал Министерства Народного Просвещения, №1: 77-113)**
- 1960. ქართველი ერის ისტორია, წიგნი I, მე-5 გამოცემა, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა**
- 2008. ქართველთა გაქრისტიანება და ბაკურ მეფე (წიგნში: „წმინდა ნინო“, სამეცნიერო კრებული, I, თბილისი: „არტანუჯი“ : 71-76)**
- ჯავახიშვილი ივანე**
- 2007. რელიგიური თემატიკა აკაკი წერეთლის შემოქმედებაში („ანდრია პირველწოდებულისა“ და „წმინდა ნინოს“ მიხედვით), („ლობოსი“, IV:391-394)**

დანართი

აკაკი წერეთელი

1. ანდრია პირველწოდებული ისტორიული პოემა
2. წმინდა ნინო ანუ ქრისტიანობის შემოღება საქართველოში

ისტორიული პოემა

შვიდ თავას და შვიდ ხელას
ქართლის გამომსახველად
ბოჩო-კერპს აღმერთებდენ
ჩენი მამები ძველად.

ჰქონდათ შიში და რიდი
ქანდაკის ძლიერების
და სიტყვებიც სჯეროდათ
მისის ქურუმ-ბერების.

როცა ქურუმი ვისმეს
დასდებდა რამე ბრალებს,
მაშინ ბოჩოც მრისხანედ
უყვრიალებდა თვალებს;

ხან მუცლით იძახოდა,
ხან დააქნევდა თავსა;
და თრთოლაში მოჰყავდა
ხალხი ამ სანახავსა.

მსხვერპლი მსხვერპლზედ მიჰქონდათ,
გულით ევედრებოდნენ!..
ბოჩო ბოჩოთ რჩებოდა...
ქურუმნი მსუქდებოდენ.

მრავალმა საუკუნემ
განვლო შეურყეველად,
არვის ბოჩოს ღმერთობა
არ ჰქონდა საეჭველად.

სანამ არმაზ-ძლიერი
სპარსეთით გადმოსული,
არ შეეცაქა ბოჩოს
უზომოთ გულ-მოსული.

მისის თანა-ღმერთებით
მოედო საქართველოს;
მაღალ მთებზედ აგებდენ
ბომონებს სამლოცველოს!

ერთი სამცხის გორაზეც
იყო ამაღლებული
და მისი ქურუმებიც
თვალთ-მაქცობით ქებული

ამბობდნენ, რომ „მათ სადგურს
გარედან კი ვხედავთო,
მაგრამ შიგ ფეხის შედგმას
შიშით ვერა ვხედავთო,

რადგანაც აესილია
მადლითა და ძალითო
და ჩვენ იმ საიდუმლოს
ვერ ვიხილავთ თვალითო;

მხოლოდ გვესმის შიგნიდან
რაღაც ხმაურობაო,
თითქოს ღმერთებს ყოველ ღამ
აქესთ საღმრთო სტუმრობაო.“

მართალს ამბობდა ერი,
ესმოდათ ღამით ხმები,
მაგრამ ღმერთების ნაცვლად
ილხენდენ ქურუმები!..

ერთხელ ჩვეულებრივად
სუფრა იყო გაშლილი;

გარს უსხდენ ქურუმები
სანოვაგით ავსილი.

რაც იმ დღეს კერპებისთვის
შეეწირა ერს მსხვერპლად,
რიგ-რიგისათ დაეწყოთ
ის სუფრაზედ უკლებლად.

სჭამდენ შეექცეოდენ
ერთად გულ-მადიანად;
ზედ ღვინოს აყოლებდენ
იმღერდენ ტკბილ-ხმიანად.

ერთმა მთავარ-ქურუმმა
კათხას მოაგლო ხელი
და უთხრა მერიქიფეს:
„მოიტა ძველის ძველი

და პირამდე ამიესე
ჩემი კათხა რჩეული!..
ვინც რომ არ გამოსცალოს,
იყოს წვერებწყეული.

მჭვირვალი ღალის წვენი
სულ-ხორცივით ტკბილია!..
სიმართლევც ამაშია...
სხვა სუყველა ტყვილია!..

შენთანა ვარ ზარფუშო!
ნეტავ რათ მოგწყენია?
სანამ ქვეყანა ბრმაა,
ეს სოფელიც ჩვენია!

შესვი, გამხიარულდი,
არ გადაჰყვე ოცნებას
და მით არ უღალატო

ქურუმთა მაღალ მცნებას!”

ზარფუშ ერქვა ერთს მათგანს
მემანქანეს კერპების;
ის იყო სიქადული
და სიმტკიცე იმ კრების.

სამანქანო მის ქცევას
ვერ ასწრებდა ვერვინ თვალს;
უჩინრად მოქმედობდა
არ სტოვებდა გზა და კვალს.

ქურუმთა უხუცესის
იყო მარჯვენა ხელი
მისი მესაიდუმლე,
მისი თანამზრახველი

და ამან სთქვა პასუხად:
„ქურუმთა უხუცესო,
კანონია ის ჩვენთვის,
რაც უნდა დაგვიწესო!

რაც ბრძანეთ, ყველამ ვიცით,
არის ჩვენი ხელობა,
მაგრამ გვმართებს ხანდახან
წინა გამჭვრეტელობა.

ვაი თუ ჩვენს დიდებას
ერთხელ ბოლო მოეღოს
და რაც დღემდი კმაროდა,
ერს აწ ის აღარ ეყოს.

მართალია ბოჩოზედ
მან გული აიყარა,
მაგრამ გულ-მხურვალეებით
ვერც არმაზს შეეყარა.

ასე ამბობს: „რომ ბოჩო
არ გამოდგა ღმერთიო!..
ეგებ მეორეც სტყუა,
თუ სტყუოდა ერთიო!..“

ეჭვი ერს გვიორგულებს;
შემცირდა სამსახური;
რაკი ჩვენს სასწაულებს
შეაჩვიეს თვალ-ყური.

დრო არის გამოვსცვალოთ
ჩვენის ხერხის საგანი
და უჩვენოთ ერს რამე
უჩვეულო მანქანი!“

ააშფოთა ამ სიტყვამ
მაშინ მთელი კრებული
და ერთმანეთს უმზერდენ
ცუდათ ჩაფიქრებული.

მხოლოდ მთავარ-ქურუმი
არ იმჩნევდა ამ სიტყვებს;
აგდებულის ღიმილით
უყურებდა განზედ სხვებს.

მოძმების რეგვენობა,
თითქოს ერცხვინებოდა,
თანაც მათ სიფრთხილეზე
გულით ეცინებოდა.

მერე სთქვა: „თქვენი ბრალი!
რა ცოტაზედ სწუხართო,
ისევ გამხიარულდით,
მოწყენილი ნუ ხართო!“

ულოდნელმა სიტყვებმა,
როგორ დაგაღონათო?
მაგას მე არ ვფიქრობდი,
განა თქვენ გეგონათო?

მაგრამ ადვილი არის
მაგის გასწორებაო
და მაგისთვის მანქანი
სულ არ მეჭირებაო.

თვალი არის ამ სოფლად
კაცის მოქმედებაო:
ზედი-ზედ რასაც ნახავს,
ყველა მოსწყინდებაო.

ნახული აქვს სუყველას
ჩვენი სასწაულიო
და რაღას გაიკვირებს
ერთხელვე ჩვეულიო?

მაგრამ მე სულსხვაგვარად
დავიმონებ ერსაო,
დაუდებ გამოცანას
მის ჭკუის საფერსაო.

გაზრდილი მყავს, თქვენც იცით
საოცარი გველიო.
არეინ არის გარეშე
იმისი მნახველიო.

შემოვახვევ სამსხვერპლოს
ცხოველთ მელაპაე ბუასო
და ურჩს ჩვენის ნებისას
ის ასწავლის ჭკუასო.

მის უცნაურ გაჩენას
ღმერთებს დავაბრალებო

შვილებს მსხვერპლად მოვითხოვ,
მშობლებს გაეამწარებო.

და როცა სინანულში
ჩაეარდება ერიო,
მხოლოდ მაშინ გაქრება
გველიც მათი მტერიო“.

ეს სიტყვები მაღამოთ
გულში მოხედათ ცბიერებს,
შვებით აცმაცურებდენ
ულვაშებსა და წვერებს.

მადლს და ქებას უძღვნიდენ
მოხერხებულ უფროს ძმას
და ეძლეოდენ ისევ
უზომო ჭამას და სმას.

II

ახალგაზრდა მზეჭაბუკი
შეენებაა ამ სოფლისა;
უფლის წული, დედის ერთა
ჩვენი სამცხის დედოფლისა.

დედის ძუძუთ გაზრდილია;
ნანატრით ბედნიერი!..
თავს ევლება დედოფალი
და შეხარის მთელი ერი.

მათ სამთავროს სევ და ბედი
იმის კალთა-უბეშია!
დიდისა და პატარასთვის
თანასწორი ნუგეშია!..

ყველა უყვარს!.. ყველას უყვარს,
საზოგადო მოსიამე,

ლხინი არის სასახლეში
გაუსხლეტლათ დღე და ღამე.

მაგრამ დღეს კი უჩვეულო
სხვა რაღაცა ამბავია:
აღარც როკვა, არც ღრეობა,
აღარც ტკბილ-ხმა საკრავია.

იმათ ნაცვლად გამოისმის
გოდება და მოთქმა ზარი!
ოდას მეხი დასცემია,
დამქცევი და შემაზარი.

სასახლის წინ დედაწულით
მოუყრია თავი ერსა;
ჩამოწყვეტილ გულ-საკინძით
იგლეჯს თმას და უღვაშ-წვეერსა.

გლოვის ნიშნად გულ-საზაროთ
აძახებენ საყვირ-ბუკსა
და ტირილით უკივიან,
უძახიან მზეჭაბუკსა.

მაგრამ მათი ეს გოდება
აღარ ესმის უფლის წულსა
უძრავად და უსულდგმულოდ,
შავ კუბოში ჩადებულსა.

თავს ადგია დედა მისი
გულ-ღია და თმა გაშლილი;
ჯერ კიდევ არ ემეტება
სასიკედილოდ მისი შვილი.

ხან ეხვევა, ხან აკოცებს,
სათუთ სიტყვებს ეუბნება,
თითქოს უნდა ხელ-მეორედ
მისი სულის ჩაბრუნება.

ეუბნება: „შვილო! შვილო!
ნუ ეძლევი ხანგრძლივ ძილსო!
შენებურათ გაუცინე
დედას შენზედ დაღრეჯილსო!

შენს ერთგულებს ხმა გაეცი,
უალერსე ჩვეულადო!..
გმართებს მათი მასპინძლობა?..
თავს გადგიან წვეულადო!..

მზეჭაბუკის გახარებამ
არ შეგშვენის ეგ ყოფაო!
რაც იხუმრე, კმარა, შვილო,
დედას ისიც ეყოფაო!”

ნაღვლიანი დედის სიტყვა
გულსაკლავად ესმის კრებულს,
მაგრამ რა ქნან, ვერ შევლიან
ჭირისუფალს გამწარებულს.

მაშინ წარსდგა დედოფლის წინ
ქერივი ვინმე კაღნიერი
და უამბო ისეთი რამ,
რომ გაკვირდა მთელი ერი:

„დედოფალო! ჩემს სახლში სდგას
ერთი ვინმე უცხო ტომი,
კაცის შვილის მოყვარული,
ყველასათვის კარგის მდომი.

ღმერთად ამბობს ვილაც ქრისტეს.
აღიარებს მხოლოდ ერთსა
და იმის მეტს სულ არად ხდის
ქვეყნიურად არც ერთ ღმერთსა.

თანვე დააქეს ფიცარი რამ

ქალია ზედ დახატული.
თვით ყოფილა მისი შვილის
მოწაფე და მოციქული.

ამბობს: „მის ღმერთს ვინც იწამებს,
მაღლით ნათელს მიაფენსო;
საუკუნო უკვდავებას
მისცემს, მკვდრეთით აღადგენსო;

გაცოცხლება მკვდრების ეგებ
მოწაფემაც კი იცოდეს.
მიბრძანეთ და მე მოვიყვან,
თუ გსურსთ, რომ ის აქ მოვიდეს.“

კაცის თავზედ თუ ტრიალებს
უკუღმართი ბედის წერა,
გინდ საეჭვოც რამე უთხრან,
სანუგეშოდ მაინც სჯერა.

ქვრივის სიტყვა იმ კრებაში
არავინ არ დაიჯერა,
მაგრამ დედას კი იმედმა
გული ტკბილათ აუძგერა,

და მეურნალის მოსაყვანად
მოციქულებს ატანს თან ქვრივს,
აბარებს რა მასთან სიტყვებს
შესაბრალსა და დედობრივს.

III

სდგას დედოფალი სარკმელთან მუნჯად
და სულს უგუბებს მას ჭმუნვის ალი,
რეტ-დასხმულივით გამოშტერებულს,
გზისკენ უჭირავს მღელვარეს თვალი.

დარბაისლებიც, მის შემხედავი,

თანმგრნობის ნიშნად სდგანან მდუმარე
და მოხუც დედებს, გულ-ლმობიერებს
ცრემლები სცეციათ ღვარად მდულარე.

კეკლუც-ქალებიც მკურნალს უცდიან,
თუმც არ ელიან მის სასწაულებს,
და მარტო მხოლოდ უცხო ტომობა,
ცნობის მოყვარეთ უღელავს გულებს.

გარედამ რაღაც უჩვეულო ხმის
ხრიალი სიმის, იღება კარი
და ულოდნელად მისის დამქაშით
სახლში შემოდის ქურუმთ-მთავარი;

ოქროქსოვილით ტან-შებურვილი
ევენებს სხედასხვა ხმით აუღრიალებს
და უეცრობით შემკრთალსა კრებულს
ის უბრიალებს მრისხანედ თვალებს.

ამბობს: „უგნურნო და უმეცარნო!
როგორ ივიწყებთ დიდებულ ღმერთებს?
განა არ იცით, რომ მათი რისხვა,
მაგ კერძო სასჯელს თქვენს გაგიერთებს?

ჩვენს მარხვა-ლოცვას უნდა მადლობდეთ,
რომ გიგზავნიან მხოლოდ იმ ერთ გველს
და არა მრავალს, რომ შემოარტყან,
თქვენს ჩასანთქელად ირგელივ მთელ სოფელს.

როგორ გაივლეთ ან გუნებაში,
რომ ჩვენს ღმერთებზედ აიღოთ ხელი
და მათ სანაცვლოდ ღმერთად იწამოთ,
ტანჯული, ვიღაც ნაზარეველი?

თვით სხვებისგან მკედარს და მის მოწაფეს
სხვისი საშველი ვინ მისცათ ძალა?
აბა მოვიდეს და გამოცხადდეს

ვილაცა არის ის მაწანწალა!..“

თითქოს უსულოდ რაღაცა ძალამ
ამ დროს კარები შემოანგრია
და გამოცხადდა საყოველთაოდ
იქ მოციქული წმინდა ანდრია.

ღარიბ სამოსლით მგზავრად ჩაცმული,
არ ბრწყინავს ძვირფას სამკაულებით:
ხელში უპყრია ხატი ღვთის-მშობლის,
თაყქედ მოხდილსა, ფეხზედ ქალმებით.

მშვენიერისა სახის სიმშვიდე,
ციურის ძალის გამომეტყველი
და მის თვალების სიბრძნისა სიღრმე,
სარწმუნებელი და უეჭველი

მჭვრეტელს ხიბლავენ უნებლიეთად
უცნაურისა რაღაც ძალითა
და სოფლის ღელვით, ურვილსა სულსა
ანუგეშებენ მომავალითა.

შეერთა ქურუმი და ახალ მოსულს
ვერ გაუმართა კრებულმა თვალი:
გაკვირდა ერი და იმავე დროს
მის წინ დაემხო თვით დედოფალი.

და შეევედრა: „გეტყობა რომ ხარ
ამ ქვეყნიურად დიდი მკურნალი
და გამიცოცხლე ეს მკედარი! მაზე
გამოიჩინე ეგ შენი ძალი.“

და სასყიდელსა რასაც კი მომთხოვ,
შესაძლებელსა ამა სოფლიურს, –
მეც აგისრულებ სიამოვნებით,
ამაზედ სიტყვას გაძლევ დედოფლურს!“

„საბრალო დედაე! – სთქვა მოციქულმა –
მე, ჩემდა თავად, არა მაქვს ძალი
და ქვეყნიერად იმას ვასრულებ,
რასაც მიბრძანებს მაღლით უფალი.

ის რომელმაც სთქვა: „თუ უეჭველი
კაცსა გულში აქვს სასოებაო,
მაშინ იმისის სიტყვა-სურვილით
მაღალი მთებიც აიძრებაო!“

აი ეს არის იმისი დედა
წმინდა მარიამ ქალწულ-მშობელი
და ვინც იწამებს იმის ძეს ღმერთად,
მისი ძლიერი შუამდგომელი“.

გადიხარხარა ქურუმ-მთავარმა
და დაიძახა: „თქვენი მკურნალი,
როგორც ეტყობა ლაპარაკიდან,
ან გიჟი არის და ანუ მთვრალი:

თორემ ამ სიტყვებს განა იტყოდა
ადამიანი გონება მრთელი?
ყურს როგორ უგდებთ? არ გეკადრებათ!..
გააგდეთ კარში ვიღაც სულელი!..

ესთქვათ, რომ დედოფალს უბედურებამ
ნაღელით და შხამით მოურწყო ენება
და შეურყია მცირე რამ ხნობით
საქვემდებარო ჭკუა-გონება,

მაგრამ თქვენ მაინც დარბაისლებო,
როგორ იწამეთ გლახის სიტყვები
და საორგულო ჩვენის ღმერთების
ასმინეთ ყურთა საზარი ხმები,

მისი ვინც ასე შეუპოვრობით
არაფრად აგდებს ჩვენს ძლიერ ღმერთებს
და მათ სანაცვლოდ გეპირდება იმ ღმერთს
რომელიც ვითომც, მთებს ათამაშებს.

ხა! ხა! ხა! ხა! ხა!.. თუ სხვებს აცოცხლებს,
თვითონ რად მოკვდა სხვისგან ტანჯული?
და ან ღარიბად ასე რად დადის
მისი მოწაფე და მოციქული?”

სთქვა მოციქულმა: „ვინცა შენსაგით
გადაყოლია უკუღმართ ენებას,
ის ვერცა გრძნობით და ვერც გონებით
ველარ მისწვდება ღვთიურ გონებას,

ძე ღმრთისა, ქვეყნად მოვლინებული,
ჩემი მოძღვარი, ნაზარეველი
სამსხვერპლოდ მთელის კაცობრიობის,
თვისის უმანკო სისხლის მთხეველი,

წმინდა საკურთხად წინა განზრახვით
მისათვის იყო ის მოვლენილი,
რომ თვის სიკედილით მას დაეთრგუნვა
სამარადისოდ ჩვენი სიკედილი!

ამაღლდა ზეცად და მოწაფეთა
სამოციქულო გადმოგვცა მცნება,
რომლის ძალითაც კერპთ-მსახურება
ისე გაქრება ვითა ოცნება“.

საღმრთო გაბრძნობით მოსაუბრესა,
შესჩერებიან გაკვირვებული:
თუმცა გონება მათი ვერა სჭრის,
მაგრამ სიმართლეს გრძნობს მაინც გული.

და დედოფალიც წმინდა მოციქულს
შეჰვედრის მაღალ ხელ-აპყრობილი
და ეუბნება: „ვიწამებ შენ ღმერთს
თუ გაცოცხლდება ეს ჩემი შვილი!“

„ჩვენც თანახმა ვართ! კარგი სიტყვაა!“
დაცინვით ამბობს ქურუმთ-მთავარი –
„აჰა ბურთი და ჰა მოედანი!..
ჰე მაგის ძალა და აჰა მკედარი!

თუ გააცოცხლებს, მაშინ ვიწამებთ
და აღვუარებთ იმ ნაზარეველს,
და თუ ვერა და, მაშინ ეგ თვითონ
უნდა მიეცეს მსხვერპლად ბუა-გველს!“

„მაშ გაამეცალეთ! სთქვა – მოციქულმა –
ნულა დარჩებით აქ ნურცა ერთი!..
დედაც გავიდეს!.. მარტო დაერჩები
და მომიმართავს ხელს ჩემი ღმერთი!“

გადის კრებული და მკედართან მარტო
რჩება ანდრია აღელვებული;
რალაც უცნაურ და უჩვეულო
სასოებითა ეცემა გული.

იმსჭვალვის მისი მთელი არსება
ციურის ძალით, სახე მღელვარებს
და თვალებს რალაც ღუთიურის ცეცხლით
შთაგონებულად ის აელვარებს.

ასვენებს ხატს და მის წინ მუხლ-მოყრით,
გულში მზრახველი, სდგას ის მღუმარე.
და სპეტაკ წვერებს ვით აიაზმა,
ზე ესხურება ცრემლი მღუღარე.

თვალწინ ეხატვის დიდი მოძღვარი,

სოფლიდან სოფლად სიმდაბლით მსვლელი
და ხშირად წიაღ იორდანისა
უკვდავებისა მქადაგებელი.

იგონებს: ქვეყნად მის მოვლინებას
ხორციელ ვნებას, ზე ამაღლებას
და შემდეგ მისთა მოციქულთადმი
მინიჭებულსა მაღალ უფლებას.

მით ალი საღმრთო ძლიერებისა
სრულად უკარგავს ხორციელ ეჭვებს;
შუამდგომლობას სთხოვს ყოვლად წმინდას
და სასწაულსაც მისგან სასოებს.

მიდის ცხედართან და ღეთის-მშობლის ხატს
ათრთოლებული ადებს სახეზე;
ხელს ჰკიდებს მკვდარს და თანავე სცდილობს,
წამოაყენოს როგორმე ზეზე.

და აჰა!.. ჰოი საკვირველებავ
მკვდარი ინძრევა, თვალებსაც ახელს
და ჯერ-უფერულ შემკრთალ სახეზედ
გამოსარკევეად ნელა ისევამს ხელს.

ერთი შეკრთომა შეკრთა ანდრია,
მაგრამ მოეგო ისევ გონებას
და მადლს სწირავდა მისის მაცხოვრის
მიუწედომელსა მაღალსა ნებას.

წამოჯდა მკვდარი, მიმოიხედა
და სთქვა: „რა ტკბილი იყო ეს ძილი,
შენ ვინ ხარ, რომ აქ თავზედ მადგეხარ?
არ უნდა იყო ამ ქვეყნის შვილი?“

„დიახ, მგზავრად ვარ თქვენში მოსული
უცხო ტომის და უცხო ქვეყნელი;
იქიდანა ვარ, სადაც ჯვარს აცვეს

ღმერთი იესო ნაზარეველი.

ის იყო ჩემი დიდი მოძღვარი
მე მის მოწაფე და მოციქული
და აღდგინება შენებრივ მკედართა
მისგან მაღლით მაქვს მონიჭებული“.

„როგორ თუ „მკედართა“? განა მე ვიყავ
მკედარი და შენ კი მე აღმადგინე!..
არა, მე მახსოვს, რომ ერთხელ უცბად
გრძნობა დაეპყარგე და დავიძინე“.

„კიდევ ეგ არის კაცის სიკედილი,
მაგით თავდება ჩვენი სოფელი
და თუ შენ ღმერთი არ შეგწეოდა
დღეს მოგელოდა საფლავი ბნელი.“

აი ეს არის დღეს შენი მხსნელი
მის ძის წინაშე შუამდგომელი.
დღეაა ღვთისა და ამის ძეა
ძე ღვთისა ქრისტე ნაზარეველი.

თვით დედოფალმა ის აღიარა;
სამარადისოდ იწამა ღმერთად
და მაინც მკედრეთით შენ აღგადგინა
მის ძლიერების ერთ მაგალითად.

იწამე შენცა და მოგენიჭოს
ამიერიდამ მაღლი უფლისა:
იქ ნეტარება სამარადისო
და სიხარული ამა სოფლისა“.

ესმის სიტყვები, თუმცა ჯერ კიდევ
ვერ არკვევს აზრებს უფლისა წული,
მაგრამ რაღაცა მას უჩვეულო
სიტკბოებითა ევსება გული.

და ნიშნად მეტის ნეტარებისა
ცრემლებს ღვრის გრძნობით, ველარ იღებს ხმას
და მოციქულსა ასე შეეყურებს
როგორც დამხსნელს და საკუთარ მამას.

ხმაურობაა, გარეთ ჰყვიარიან:
„რადას გვიანობს მოციქულიო!
ღრო არის ახლა რომ დაგვანახოს
თუ შეუძლია სასწაულიო.“

მაშინ გავიდა მათთან ანდრია
და გაიყვანა თან უფლის წული:
შეშინდა ერი, და ძირს დაემხო
თაყვანის ცემით ზარდაცემული.

შეჰკივლა დედამ და მიაშურა,
გულში ჩაიკრა გიჟურად შეილი
და მომეტებულ სიხარულითა
გულ-მოსაოხი იწყო ტირილი.

ქურუმთ-მთავარმა, რა დაინახა
ძირს დამხობილი შემკრთალი ერი,
რომ თავის-თავი გადაერჩინა,
ძირს ემხობოდა თვითონც, ცბიერი.

დედებმაც ერთხმად დასძახეს გრძნობით:
„კურთხეულ იყოს წმინდა ანდრია!..
და ის ძლიერი მისი მოძღვარი,
რომელსაც სისხლი ჩვენთვის უღვრია!“

„ღმერთი ის არის, რომელიც ქვეყნად
ამგვარად აჩენს დიდ სასწაულებს
და არა ისა, რომელიც ჩვენგან
მსხვერპლად თხოულობს უმანკო შეილებს!“

დედაკაცების ამგვარ სიტყვებმა
მამაკაცებიც მოიყვანეს გონს;
დაიგრიალა ერთპირად ერმა
და მიაშურა კერპების ბომონს.

უარპყო მან ის, რაც წინათ სწამდა
უშიშრად, მედგრად შელეწა კარი
და სადაც ძველი კერპები იდგენ,
იქვე ამართა მან წმინდა ჯვარი.

1884 წ.

წმინდა ნინო
ანუ ქრისტიანობის შემოღება საქართველოში

პატარა ნინო ბაბუას
ეტიტინება ალერსით:
იმ დიდი ნინოს ამბავი
ან პროზად მითხარ, ან ლექსით:

ვინ იყო? სიდან მოვიდა?
თუ მართლა სომხის ქალია,
შენ უნდა გამაგებინო
და მეც ვისწავლო... ეალია!

ვისგან ისწავლა ქართული?
რად მოხვდა ჩვენს ქვეყანასა
და როგორ დაუახლოვდა
ქართლის დედოფალს ნანასა?

ან რა ქმნა, რომ მოარჯულა
მან კერპი მეფე მირიან?
ამ ამბავს ყველგან, სუყველა
სხვა და სხვა გვარად ჰყვირიან!..

– შენ გენაცვალოს ბაბუა!
ყოფილხარ ცნობის მოყვარე...
ჯერ შესწავლილი არა გვაქვს
ეს ჩვენი სამშობლო მხარე.

ათასში ერთმა თუ იცის
ჩვენი ცხოვრება წარსული;
თვალი გვიჭირავს სკეითისკენ,
მიგვიდის გული და სული.

ჩვენც შენგვარ ცნობის მოყვარეს,

სუნით დავეძებთ ყველგანა;
ვერ დაგამადლით, რაც ვიცით...
და ვერ გიამბობთ შენ განა?

გიამბობ. ყური დამიგდე
ჩემო პატარა ნინუცა!
გულწრფელად გეტყვი, მოწმედ მყავს
დაბლა მიწა და მაღლა ცა.

I
ძველად კაპადოკიაში
ქართველთა ტომს უცხოვრია
და მუშაკის ოფლთან ერთად
სისხლიც ბევრი დაუღვრია.

დაასუსტა, დაამცირა
მეზობლებთან ხშირმა ომმა,
სანამ, სრულად არ დაიპყრო,
საბოლოოდ, დიდმა რომმა.

გადარჯულდა, სანახევროდ
გაბერძენ-გარომაელდა
და წინანდელ გვარ-ტომობას
შიშისაგან ვერ ამხელდა.

აი, სწორედ ამ გვარ ხალხმა
წმინდა ნინო წამოშობა...
მოციქულთა თანასწორი
და ქართველთა ამაყობა.

როცა ქრისტეს მოციქულთა
ერთმანეთში წილი ჰყარეს,
თუ რომელმა სად მიუთხრას
ქრისტეს მცნება?.. რომელ მხარეს?..

ღეთის-მშობელიც მაშინ თურმე
არჩევანში ჩაერია

და წილად ხვდა ყოვლად წმინდას
კერპთ-მსახური „ივერია“,

მაგრამ იერუსალიმში
ქრისტემ დაუმკვიდრა ბინა
და მსახურად იოანე
სიკედილამდე მიუჩინა.

და სხვა მოციქულებმა კი
აასრულეს, რაც ხვდათ წილად
და დაიწყეს ქადაგება
უცხო ხალხში მათ კეთილად.

შეხვდა მაშინ ანდრიასაც
კაპადოკიაში გავლა;
გამტკიცება ქრისტეს მცნების,
მონათველა და კერპთა სწავლა.

ზოგმა იმ დროს საიდუმლოდ
ღმერთად ქრისტეს აღიარეს
და მათ რიცხვში წმინდა ნინოს
წინაპრებმაც ინეტარეს.

II

განელო სამმა საუკუნემ,
იშვა ნინო ქრისტიანად
და ჯერ ისევ მცირე იყო,
წაცავიდა სხვა ქვეყანად,

რომ ენახა თავის თვალით
გოლგოთა და საფლავიცა
და იქ იერუსალიმში
ქრისტეს რჯული გაემტკიცა.

ის სულ იმის ფიქრში იყო,
თუ სად არის ქრისტეს კვართი,

ელიოზმა რომ წაიღო?..
რა ხალხია ის წარმართი?

ერთხელ ძილში მან ჩვენება
ნახა თურმე საკვირველი:
ვაზის-ჯვარით წარუდგა წინ
ყოვლად წმინდა ღვთის-მშობელი.

და უბრძანა: „მე წილად მხედა
ივერია... კერპთა მხარე.
შენ, გიბრძანებ, ჩემ მაგიერ
იქ წახვიდე... მოიარე!

ჩემი შეილის სიყვარულით,
მე ეხედავ, რომ გიძგერს გული.
გამოძებნე მისი კეართიც,
სადაც იყოს დამარხული.

ძნელი გზაა, მაგრამ შენ კი
აიტანე განსაცდელი.
აი, ხელში ეს გეჭიროს,
მფარველი და შენი მხსნელი“.

ეს უთხრა და მისცა ხელში
ვაზის ჯვარი დიდებული.
გაეღვიძა ნინოს, შეკრთა!..
მიეფინა სიხარული.

ნახა, ხელში რომ ეჭირა
მღვიძარესაც ვაზის-ჯვარი;
თმა მოიჭრა, იქვე შეჰკრა,
გადიწერა რა პირ-ჯვარი,

და ჯვრით ხელში, რწმენით გულში
ივერიას მოაშურა
და იმისი ღოცვა-მადლი
საქართველოს მოასხურა.

წამოვიდა, არ დარიდა
თავი უცხო გასაჭირსა
და მწყემსებთან გამოკითხვით,
წყალ-წყალ დაჰყვა სულ მტკერის პირსა

და რადგანაც ურიების –
მან იცოდა კარგათ ენა,
ცოტა ხნობით ქალაქ ურბნისს,
მათთან ერთათ შეისვენა.

III

ერთხელ ნინომ შენიშნა, რომ
ხალხი მიდის დარაზმული
და იკითხა: სად მიდიან,
ასე მორთულ-მოკაზმული?

უთხრეს: მცხეთას!.. დღეობაა
დიდი ღმერთის არმაზისა!..
სულ ოქროში ჩამჯდარია...
ვით მეტოქე მაღლა მზისა.

აედევნა ნინოც სხეებსა,
გაოცებით გულის თქმაში
და წავიდა სხეებთან ერთად,
როგორც მგზავრი, იქ – მცხეთაში!..

ნახა იქაც მოძრაობა.
გამოსულა დედა, წული,
რადაც სადღესასწაულოდ
მორთული და მოკაზმული.

დაჰკრეს დაფსა და ნაღარას,
გამობრძანდა მირიანი;
უთვალავი ახლავს ჯარი
და ზედ მეტი მისიანი.

ეროვნული ლიტანიით
მიდის ყველა ზადენ-გორას;
იქ დასდგამენ სისულელის
და ოცნების ხორა-ხორას.

აედევნა ამათაცა,
უნდა ნახოს ხალხის ძალა.
სხვებს მიასწრო!.. კლდის ნაპრალში
შევიდა და მიიმალა.

უხილაეი, უჩინარი
სხვებისაგან მაღავს თავსა,
მაგრამ თვითონ კი უყურებს
ყოველიფერ სანახავსა.

აი, მის წინ ზადენ-გორა!
ზედ არმაზი ამართული,
მარჯვნივ გაიმ, მარცხნივ გაცი
მორთული და მოკაზმული.

ხედავს არმაზს ოქროს ჯაჭვით,
ხმალით ხელში მოელვარეს;
მრისხანებით გადაჰყურებს
საქართველოს ყოველ-მხარეს.

მიდის ხალხი, მის წინაშე
სასოებით მუხლსაც იყრის:
დიდებულნი და თვით მეფეც
მოწიწებით თავს დაბლა ჰხრის.

დიდებიც კი კენესა-ოხერით
მსხვერპლად სწირვენ პირმშო შეილსა,
და შიშისგან ატანილნი,
თაყვანს სცემენ იმ ხელქმნილსა.

ამას ყველას ხედავს ნინო,

აშფოთებით უცემს გული
და ეს ხალხი ებრალება,
ზეზეულად დაღუპული!..

ხელთ-ააპყრობს მაღლა ცისკენ
და შესტირის ღვთის-მშობელსა,
როგორც ჭირში დამხმარებელს,
საცდურისგან გამომხსნელსა:

„დედავ ღვთისაჲ! რა ძნელია
ამის ხილვა და ყურება,
რომ ყოფილა მიწის ზურგზე
ამისთანა უგნურება!

თუ შენი ძე, ის ღმერთ-კაცი,
გაიმეტე ჯვარს საცმელად,
რალად სტოვებ სხვა მერჯულეს
ქვეყანაზე საეჭველად?

არა! ყოვლის შემძლებელო,
მოისწრაფე!.. მოიხილე!..
დაეც მეხი კერპთ-მსახურთა!
გამოსცადე! გააფრთხილე!“

მაშინ მოხვდა ქარი ნიაგს,
ცა შეიკრა ღრუბლით შავად;
მაღლით სეტყვა გადმოჰყარა
ლიტრა-ლიტრა... კაცის თავად.

დაფრთხა ერი. გამოიქცა...
ისევ მცხეთას მოაშურა;
შემუსერას და დამარცხებას
კერპებისას ვერ უყურა.

სთქვა: „ითრუჯან ქალდეველმა
ჩაიდინა ყველა ესო;
ერთხელ რომ ზღვა მოაყენა

მის სანაცვლოს უხდის დღესო!”

მეორე დღეს დამხობილი
ნახა ხალხმა იქ ღმერთები;
აქა-იქა მტვერში ეგდენ
მათი ნაშთი, ნაფლეთები.

ზოგან ტანი, ზოგან თავი,
ზოგან ფეხი, ზოგან ხელი,
და მათ ახლო მხოლოდ წმინდა
ნინო იდგა უვნებელი.

წამოვიდა ნინოც მცხეთას
ბინა დასდვა მაყელოვანსა
და ცხოვრობდა იქ, მლოცველი
ჯვარცმულისა, მცირე ხანსა.

მკურნალობდა, ქრისტეს ძალით
ჩაიდენდა სასწაულსა
და სნეულთა განკურნებით
ის იგებდა ქვეყნის გულსა.

რადაც სენით უკურნებლით
აუად გახდა დედოფალი.
არაფერი რამ სახორცო
არ მიუდგა მას წამალი.

და მაშინ კი, ობოლ მკურნალს
სასახლიდან მიეგზავნა
შუამავალ მოციქული,
სეფე-ქალი და შრომანა.

მაგრამ ნინო არ წავიდა
და პირ-იქით შეუთვალა:
თვითონ მოდი, რადგანც ჰკურნავს
ქრისტეს ჯვარი და მის ძალა.

დამორჩილდა დედოფალი,
რომ მეტი გზა აღარ ჰქონდა.
„ტკბილი არის სიცოცხლეო“
და სიკვდილი მოაგონდა.

სასოებით თაყვანი-სცა
ჯვარცმულს, მწარე ცრემლებს ღვრიდა
და ამ უცხო დედაკაცსაც,
როგორც წმინდას თავს უხრიდა.

და ნინომაც კერპ დედოფლის
სასოება როცა ნახა,
დადგა ღოცვად და მომაკედავს
მადლით ჯვარი გადასახა.

ტკბილ ქართულად უთხრა: თუ გრწამს
ჩემი ღმერთი შენდა მხსნელად,
განიკურნო, დახვიდოდე
მორჩენილი უვნებელად.

ეს რომ უთხრა, ზე წამოდგა
განწმენდილი დედოფალი.
მისთვის არც დრო... არცა ჟამი
და არც რამე სხვა წამალი!

გაუჟეროდა. მოჰყვა ტირილს...
აუჩვილდა ნანას გული,
და იმ დღიდან აღიარა
როგორც ღმერთი, მან ჯვარცმული!

იმავე დროს მან განკურნა
უფლის წული სულთ-მობრძავი
და დედის ძმა თვით დედოფლის
აღადგინა მომაკედავი.

ხმა სასწაულთ მოქმედისა

დაუვარდა წმინდას ქვეყნად.
იძახოდენ: „მოსულია
ივერიის შეებათ და ხსნად“.

ახმაურდა ივერია,
გაიღვიძა მთამ და ბარმა
და კერპობაც შეურაცჴყო
ჯვარცმულმა და მისმა ჯვარმა!..

დაამოწმა აბიათარ
ებრაელთა მღვდელმა ეს ხმა
და, ეინც იყო იჭენეული,
გაუმაგრა მათ გულის-თქმა.

IV

გამობრძანდა ერთხელ მეფე
მუხრანისკენ სანადიროდ
და ოთხიცა თან მზრახველი
გაიყოლა სათათბიროდ.

უთხრა: უნდა გაგიმჴდავნმოთ
საიდუმლო, გულს-ნადები;
დიდათ ეწუხეარ, რომ დაეაგდეთ
ივერიის ჩვენ ღმერთები.

რომ წავდგებით საიქიოს,
რალას ვეტყვით ჩვენ წინაპრებს,
რომ არაფერს არ უჯერით
აღარც ცოცხლებს და აღარც მკედრებს.

ზადენის და არმაზის წილ
თაყვანსა ესცემთ ვილაც ჯვარ-ცმულს,
დედაკაცის რაღაც ზღაპრებს
ყურს ეუბდებთ და ვაყოლებთ გულს.

ის მოსული დედაკაცი

სასწაულებს ჩადის ხშირად,
მაგრამ იმას ეშმაკები
ხელს უწყობენ ჩვენდა ჭირად.

მოატანა სამხრობამ, რომ
ჯერ ნადირი არ გვიანახავს...
თუ არ რისხვას ღმერთებისას
ეს შემთხვევა მაშ რასა გავს?

აღბად წინაპრების ღმერთმა
შეგვაქცია რისხვით პირი,
აღარ უნდა ჩვენი ღხენა;
ჰსურს მოვიმკოთ ჭირზე ჭირი.

რაც შეესცოდეთ, ისიც კმარა.
შევიანათ ყველამ ერთად
და ღმერთები ჩვენგან კრული,
აღვიართ ისევ ღმერთად.

რომ დაგბრუნდეთ მცხეთას, ისევ
მთლად სამეფო იქ შეეყართ
და ეს ჩვენი განზრახული
საქვეყნოთაც აღვიართ.

დავგმოთ ნინო ვით გრძნეული!..
დაუდგება ეშმაკს თვალი
და თუ ნანაც არ დაგეთანხმდეს,
გავწიროთ თვით დედოფალი.

ამ სიტყვებზე მთა შეიძრა,
თვითოეულს ეცა ელდა;
მოწმენდილმა ცამ იქუხა,
მზეც გაშავდა... ჩამობნელდა.

აიტანა შიშმა ყველა,
აცახცახდნენ ვით ალვის რტო,
გაიფანტნენ აქით-იქით!..

დარჩა მეფე მარტოდ-მარტო.

აქეთ ეცა, იქით ეცა,
ვერ გაიგნო გზა და კვალი;
ველარაფერს იხედება:
დამდგარი აქეს ორიე თვალი.

მამაპაპის ღმერთს იგონებს,
შესაწირავს ბევრს პირდება,
მაგრამ არა ეშველარა,
მაინც ბნელა!.. არ თენდება.

გზა დაბნეულს და დაღუპულს,
მოაგონდა ცოდვილს ნინო:
„ნინოს ღმერთო! შენ გიწამო,
თუ ნათელი მომაფინო“.

ამის თქმა და გათენება
ერთი იყო... მზე გაბრწყინდა.
აეხილა ყველას თვალი,
მაგრამ ყველა კი შეშინდა,

და მაშინ სთქვეს: ის ყოფილა
ქვეყანაზე ერთად-ერთი
და ამიერ ჩვენც ის ერთი,
გერწამს ჯვარცმული, ნინოს ღმერთი.

ჩამობრუნდნენ მცხეთას და ხალხს
მათ მიუთხრეს სასწაული
და შეიქმნა იქ საერთო
ლიტანია-სიხარული.

იმ დროს ნინო მაყელოვანში
ჩვეულებრივ იდგა მწუხრად
და მეფემაც მიაშურა
ჯარით მოყვრად, არა თუ მტრად.

უთხრა, რაც კი თვალთ ნახა
სასწაული თხოთის მთაზე
და დასტურიც ნინოსაგან
მან მიიღო გულის თქმაზე:

კონსტანტინე დიდს მისწერა,
საბერძნეთსაც მიახარა
და, რომ რჯული გაამტკიცოს
მუნით ღვდლები დაიბარა.

მაშინ უთხრა მეფეს ნინომ:
„ღმერთს შეეტკბო ეს ქვეყანა!..
და ამ სამწყსოს მოსაველეად
აქ დარჩება მხოლოდ ნანა.

მე კი საღმრთო, ზენა ძალი
მაკისრებს და მაიძულებს,
კახეთისკენ გავემგზავრო,
მივაშურო კერპ-მთიულებს.“

წავიდა და იქ დაუხვდა
მას სალომე უჯარმელი;
დედოფალმა წმინდის გრძნობით
გაუშვირა წმინდას ხელი.

გაამტკიცეს მთელ კახეთში
ქრისტეს რჯული, ქრისტეს მცნება.
და ბოდბეში მოისურვა
წმინდა ნინომ განსვენება.

იქ ცხოვრობდა უდაბნოში
ქადაგებდა ახალ რჯულსა
ერთრჯულობით აერთებდა
ვაკელებსა და მთიულსა.

რომ მოვიდა აღსასრული
და დააგდო ეს ქვეყანა,
იქ იახლა მირიანი...
დედოფალიც წაიყვანა.

მოინდომა მცხეთაშივე
ჩამოტანა და დამარხვა,
მაგრამ მეფეს გაუცუდდა
სურვილები და განზრახვა:

ველარ დასძრეს ადგილიდამ
წმინდა კუბო... მძიმედ ნახეს
და დამარხვა ნეტარისა
ადგილობრივ განიზრახეს.

ზედ ააგეს ეკლესია
„წმინდა ნინოს“ სახელობით
და იქ მთელი საქართველო
თაყვანს სცემდა წლიდამ-წლობით.

მაგრამ დღეს კი აღარ მიდის
ქართველი, როს სცეს თაყვანი,
რადგანც მისთვის დაკეტილი
არის წმინდა გალავანი!

თითქმის თოთხმეტს იანვარსაც
არ მიდიან!... თავს არ ხრიან,
რადგანაც იქ ქართულის წილ
„პაკი-პაკის“ იძახიან.

1905-1906 წ.

წინასიტყვა – 5

შესავალი – 13

თავი პირველი

წმინდა ნინოსა და წმინდა ანდრია პირველწოდებულის ცხოვრებათა სახისმეტყველება – 27

თავი მეორე

წმინდა ნინოსა და წმინდა ანდრია პირველწოდებულის ეიკონური განსახოვნებისათვის XIX საუკუნის ქართულ პოეზიაში – 65

ბიბლიოგრაფია – 113

დანართი

აკაკი წერეთელი:

ანდრია პირველწოდებული. ისტორიული პოემა

– 131

აკაკი წერეთელი:

წმინდა ნინო ანუ ქრისტიანობის შემოღება

საქართველოში – 150

Contents

Foreword – 5

Introduction– 13

Chapter I

**Iconology of the Lives of Saint Nino and Saint
Andrew the First-Called – 27**

Chapter II

**Towards the Iconologization of Saint Nino and
Saint Andrew the First-Called in the Georgian
poetry of the XIX Century – 65**

Bibliography – 113

Appendix

Akaki Tsereteli:

Andrew the First-Called. A historic poem – 131

Akaki Tsereteli:

Saint Nino or Christianisation of Georgia – 150